

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

# АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

*Збірник тез Міжнародної наукової конференції  
«Дев'яті осінні юридичні читання»  
(м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року)*

## ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА:

*Кримінальне право  
Кримінологія  
Кримінально-виконавче право  
Кримінальний процес  
Криміналістика  
Судова експертиза*

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ  
Видавництво Хмельницького університету  
управління та права  
2010

**А 43 Актуальні проблеми юридичної науки:** Збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року): У 4-х частинах. — Частина четверта: «Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес. Криміналістика. Судова експертиза». — Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. — 128 с.

**ISBN 978-966-8823-39-8**

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Дев'яті осінні юридичні читання», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 12-13 листопада 2010 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Судова експертиза».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

**Адреса організаційного комітету:**

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8

тел./факс: 0382-71-80-80

Ел. пошта: [nauka@univer.km.ua](mailto:nauka@univer.km.ua)

[www.univer.km.ua](http://www.univer.km.ua)

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» не завжди поділяє думку учасників конференції.

В збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-8823-39-8

© Колектив авторів, 2010

© Хмельницький університет  
управління та права, 2010

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО**

**КРИМІНОЛОГІЯ**

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**



**CRIMINAL LAW**

**CRIMINOLOGY**

**CRIMINALLY EXECUTIVE LAW**

## **ВІДМЕЖУВАННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ТА АФЕКТУ (СИЛЬНЕ ДУШЕВНЕ ХВИЛЮВАННЯ)**

В юридичній науці триває дискусія щодо виявлення критеріїв або ознак, що дозволяють відмежувати діяння, вчинене в стані необхідної оборони або з перевищення її меж, від діянь, вчинених в стані афекту. Протиправне суспільно небезпечне посягання, на думку професора В. І. Ткаченка, практично завжди викликає у осіб, які піддаються нападу, душевне хвилювання і частіше всього страх [1, 99]. Хоча душевне хвилювання часто буває не тільки сильним, але і несподіваним. В подібному стані розсудливість людини в певній мірі обмежена [2,3-8]. Деякі автори справедливо, на наш погляд, стверджують, що афективні злочини за ступенем суспільної небезпеки дуже близькі злочинам, вчиненим при перевищенні меж необхідної оборони [3, 135]. Говорячи про схожість суб'єктивної сторони цих злочинів, Т.Г.Шавгулідзе підкреслює перш за все неумисний характер вказаних злочинів і ту обставину, що «особа, перевищуючи межі необхідної оборони, часто перебуває в стані афекту» [4, 33].

Разом з тим, важко погодитись, що єдиною ознакою відмежування перевищення меж необхідної оборони та афекту є мотив злочину, а критерій відмежування вбачається в самій небезпеці посягання. На нашу думку для відмежування злочинів, вчинених в стані афекту і з перевищенням меж необхідної оборони, особливе значення має встановлення наявності посягання. Це обумовлене тим, що виникнення стану необхідної оборони цілком залежить від наявності суспільно небезпечного посягання. Виходячи з цього, основою для вирішення питання про наявність стану необхідної оборони і тим самим для відмежування злочинів, вчинених в стані афекту, і з перевищенням меж необхідної оборони є встановлення початкового і кінцевого моментів посягання.

Схожу позицію займає А. М. Попов, на думку якого при відмежуванні перевищення меж необхідної оборони і афекту, слід виходити з того, що злочин в стані афекту вчиняється за відсутності стану необхідної оборони [5, 400]. Психіка людини при раптовому виникненні сильного душевного хвилювання піддається більш сильному навантаженню, що значно перешкоджає протидії розвитку такого стану, ніж при хвилюванні, що наростає поступово. На наш погляд, не можна вимагати від людини обдуманих і спокійних дій під час самозахисту, знаходячись під впливом сильного душевного хвилювання, вона зберегла самовладання, щоб з точністю могла зважити необхідні для відображення нападу засоби. В стані афекту особа не лише не усвідомлює, що робить, але і не здатна повноцінно керувати своїми діями [6, 182].

Слід враховувати, що раптове виникнення сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект) буває різним: страх, жах, відчай – це реакція самозахисту, яка виникає від небезпеки посягання, що сприймається як загроза, наприклад, такому найбільш цінному благу як життя. Оцінка небезпеки може бути перебільшена, тобто помилковою. Тому перевищення меж необхідної оборони не може вважатись навмисним. Посягання, яке викликало гнів чи ненависть, і під цим впливом було вчинено злочин, не пов'язаний з захистом, не є перевищенням меж необхідної оборони.

Фізичний афект характеризується емоційним спалахом. Основними діагностичними ознаками афекту є ослаблення соціального контролю людини над своїми діями, звуження свідомості, концентрація його на ефективно значимих переживаннях, що зовні виражається в неадекватності поведінки (людина вчиняє дії, звертаючись на найближчі цілі, без урахування можливих наслідків), ситуативності, негнучкості останнього, з подальшим забуванням суб'єктом деяких подій, що мали місце в той час, коли він знаходився в стані афекту [7,157].

При вчиненні вбивства або спричиненні тяжкого тілесного чи середньої тяжкості ушкодження в стані афекту основою для вчинення таких діянь є протиправна або аморальна

поведінка потерпілого, направлена саме проти особи, яка вчинила злочин або його близьких. При здійсненні дій в стані необхідної оборони основою для таких дій є посягання, небезпечне або безпечне для життя, яке може бути направлене як проти того, хто обороняється і його близьких, так і проти будь-яких інших благ і інтересів, що охороняються законом. Друга відмінність дій, вчинених в стані необхідної оборони, і дій, вчинених в стані афекту, є характер або природа тих дій, які служать основою для застосування необхідної оборони, і діянь, вчинених в стані афекту. Так, підставою для необхідної оборони може бути лише посягання, поєднане з насиллям, небезпечним для життя.

В кримінально-правовій літературі стан сильного душевного хвилювання (афекту) визначається як короткочасний інтенсивний емоціональний спалах в свідомості, при цьому зберігається здатність самовладання і можливість діяти відповідно до ситуації, що викликала афективну реакцію [8, 288]. Між цими злочинами є багато спільного. Можуть бути вчинені не тільки особою, проти якої було направлено насильство, але і іншим особам – очевидцям цього насильства. Є схожість і за часом заподіяння потерпілому: шкода може бути спричинена як під час вчинення потерпілим протизаконних дій, так і відразу ж або через деякий час після цих дій. Якщо присутній значний розрив в часі між протизаконною поведінкою потерпілого і спричиненням йому смерті або тілесних ушкоджень, дії особи, яка спричинила таку шкоду, не можуть розглядатися як вчинені в стані афекту або при перевищенні меж необхідної оборони. До відмежувальних ознак слід віднести і різну ступінь суспільної небезпеки. Хоча законодавець відносить їх до менш небезпечних видів спричинення смерті, тяжкого або менш тяжкого тілесного ушкодження і суттєво знижує караність порівняно зі звичайними умисними злочинами проти життя і здоров'я, він встановлює за спричинення вказаних наслідків при перевищенні меж необхідної оборони значно більш м'яку караність чим за спричинення їх в стані сильного душевного хвилювання. Це пояснюється тим, що другий злочин значно небезпечний, ніж перший.

На нашу думку, не можна визнавати критерієм відмежування цих злочинів один від одного час спричинення шкоди потерпілому – під час або після вчинення ним насильства. На думку М.Д. Шаргородського, склад злочину вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, охоплює насильство потерпілого, закінчене до моменту спричинення йому смерті або тілесного ушкодження, випадки, коли небезпека для особи, заподіявши ці наслідки, зі сторони потерпілого більше не загрожує. Якщо небезпека ще мала місце, наявна необхідна оборона або її межі [9, 217]. Вчинення вбивства в стані сильного душевного хвилювання, детерміноване насильством, яке не є небезпечним для життя і здоров'я людини. Якщо ж насильство небезпечне для життя або здоров'я, то в особи, що піддається такому насильству, виникає право на необхідну оборону і тому спричинення смерті нападаючому повинно розглядатися як необхідна оборона або перевищення її меж.

#### **Використані джерела:**

1. *Ткаченко В. И. Необходимая оборона по уголовному праву. – М.: Юрлит., 1979. – 120 с.*
2. *Смоленцев Е. Практика применения судами законодательства о необходимой обороне // Социалистическая законность. – 1984. - №12. – 80 с.*
3. *Рогачевский Л. А. Дискуссионные вопросы уголовно-правовой квалификации аффективных деяний // Правоведение, 1994. - №5-6. – 155 с.*
4. *Шавгулидзе Т.Г. Необходимая оборона. - Тбилиси: Мецниереба, 1966. - 158 с.*
5. *Попов А. Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 463 с.*
6. *Меркурьев В. В. Состав необходимой обороны. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 216 с.*
7. *Энциклопедия уголовного права. Т. 7. Обстоятельства, исключющие преступность деяния. – Издания профессора Малинина – СПб ГКА, СПб., 2007. – 562 с.*
8. *Бородин С. В. Коментарий к УКРФ. – М.: Юрист, 1996. – 824 с.*



**Аніщук Вікторія Василівна,**  
*аспірантка Волинського національного університету ім. Лесі Українки*

## **НЕОБХІДНА ТА УЯВНА ОБОРОНА: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ**

Усі обставини, що виключають злочинність діяння, складають єдину систему, їх об'єднують спільні ознаки та властивості. Відповідно до ч. 3 ст. 37 КК, якщо особа у стані уявної оборони перевищила межі захисту, що дозволяються в умовах відповідного реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони. Тому для правильного застосування норми про уявну оборону важливо визначити її співвідношення з необхідною обороною. Саме цим обумовлена актуальність обраної теми.

Дійсність або реальність посягання традиційно розглядають як основну умову, що відрізняє необхідну та уявну оборону. Дійсно, реальність посягання є обов'язковою умовою правомірності дій, що вчиняються у стані необхідної оборони. Якщо ж посягання існує лише в уяві особи, то її оборонні дії потрібно кваліфікувати за правилами уявної оборони.

Умова реальності (дійсності) посягання створює підстави для виділення й інших ознак, які є спільними та відмінними для необхідної та уявної оборони.

На думку П. Л. Фріса, усі обставини, що виключають злочинність діяння, у тому числі й необхідна та уявна оборона, незважаючи на зовнішню схожість із злочинами, є соціально корисними [4, 231]. Проте, якщо суспільно корисний характер дій, вчинених у стані необхідної оборони, не викликає сумнівів, то питання щодо суспільно корисного характеру дій у стані уявної оборони є дискусійним, адже шкода заподіюється невинній особі. Можна погодитися із думкою В. М. Кудрявцева, що крім суспільно необхідної і суспільно небезпечної поведінки право передбачає і такі види вчинків, які прямо не можна віднести до вказаних категорій, хоча й можливо оцінити з позицій більшої чи меншої їх бажаності для суспільства [3, 40]. Такі вчинки визнаються соціально допустимими правомірними вчинками. Отже, необхідна оборона і уявна оборона мають різне соціальне значення, необхідна оборона визнається суспільно корисною, а уявна оборона – суспільно допустимою.

Дуже важливою для вирішення питання про відповідальність за шкоду, заподіяну у стані уявної оборони є обстановка, що склалася, на момент заподіяння шкоди потерпілому. Для особи, що перебуває у стані необхідної оборони, обстановка захисту має значення для вибору способу та інтенсивності захисту, який є необхідний і достатній у даній ситуації для негайного відвернення чи припинення посягання. Для наявності ж уявної оборони обстановка події має бути такою, що дає особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення.

Наявність посягання слугує підставою для необхідної оборони та критерієм для встановлення певних часових меж, протягом яких можна здійснювати захисні дії у стані необхідної оборони. Наявність посягання визначається його початковим і кінцевим моментом. Закінчення посягання, що може виразитися у його припиненні, добровільній відмові, або доведенні його особою до кінця, свідчить про відсутність підстави для вчинення оборонних дій. Визначити часові рамки, в межах яких можна здійснювати певні дії у стані уявної оборони, значно важче. Адже суспільно небезпечне посягання у даній ситуації взагалі відсутнє. На нашу думку, моментом виникнення стану уявної оборони слід вважати виникнення обстановки, яка дає особі, що здійснює уявний захист, підстави вважати, що суспільно небезпечне посягання вже розпочалося. Припиненням існування стану уявної оборони, на нашу думку, є той момент, коли особа має можливість переконатися, що реальне посягання відсутнє. Ми поділяємо думку авторів, які вважають, що не може посилатися на

стан уявної оборони, як і необхідної оборони, особа, яка сама поставила себе в небезпечну ситуацію і заподіяла шкоду життю чи здоров'ю особи для того, щоб, як вона думала, спасти себе [2, 116].

У стані необхідної оборони шкода може бути заподіяна лише особі, яка здійснює суспільно небезпечне посягання, а у стані уявної оборони шкода заподіюється потерпілій особі, яка помилково сприймається за того, хто посягає. Заподіяння шкоди третім особам не охоплюється ні станом необхідної оборони, ні станом уявної оборони.

Потрібно зазначити, що різною стосовно уявної та необхідної оборони є позиція законодавця і щодо визначення кримінальної відповідальності за заподіяну шкоду. Якщо у ситуаціях необхідної оборони особа, яка захищалася, несе кримінальну відповідальність за шкоду, заподіяну лише при перевищенні меж необхідної оборони, то за шкоду, яка заподіюється у стані уявної оборони, особа несе кримінальну відповідальність, навпаки, у всіх випадках, крім одного – коли обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання. Крім того, за особою визнається право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання, а, якщо у стані уявної оборони, особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно небезпечного посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності.

Обов'язковою умовою захисту у стані необхідної оборони є неперевищення її меж. Перевищенням меж необхідної оборони, згідно ст. 37 КК України, визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпеці посягання або обставині захисту. У таких випадках особа несе кримінальну відповідальність за ст.ст. 118 та 124 КК України. Згідно цієї ж норми КК України повинне вирішуватися питання перевищення меж захисту за умов уявної оборони. У постанові Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26 квітня 2002 року «Про судову практику у справах про необхідну оборону» зазначається, щоб установити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини [1, 44]. У зв'язку з цим, на нашу думку, дуже важко встановити межі захисту в умовах уявної оборони на практиці. Адже реального суспільно небезпечного посягання взагалі не існує, оцінювати працівникам правоохоронних органів доводиться те, що уявляла особа. Можливо цим пояснюється низький рівень застосування норми про уявну оборону у правозастосовчій діяльності. На нашу думку, питання перевищення меж уявної оборони потребує додаткового детального роз'яснення Пленумом Верховного Суду України, як і інші положення стосовно цієї обставини, що виключає злочинність діяння.

Таким чином, можна зробити висновок, що основним критерієм, який дозволяє розмежувати ці категорії кримінального права є дійсність (реальність) посягання, проте існують й інші відмінні риси, зокрема підстава, соціальне значення, кримінальна відповідальність і т.д.

#### **Використані джерела:**

1. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973-2004). Офіційне видання / За заг. ред. голови Верховного Суду України В. Т. Маляренка – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.*
2. *Баранова Е. А. Необходимая оборона. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2007.*
3. *Кудрявцев В. Н. Право и поведение. – М., Юридическая литература, 1978.*
4. *Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Навчальний посібник. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004.*



**ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ФОРМУЛЮВАННЯ “ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВОГО АБО ГРОМАДСЬКОГО ОБОВ’ЯЗКУ”, ЯКЕ ВЖИВАЄТЬСЯ В П. 8 Ч. 2 СТ. 115 КК.**

Необхідність у такому дослідженні обумовлюється й відсутність в чинному КК України належної регламентації відповідальності за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв’язку з виконанням цією особою службового або громадського обов’язку. Ми вважаємо, що в законодавчій конструкції цього злочину використовується термінологія, яка не відповідає вимогам законодавчої техніки нормативно-правового конструювання.

Перш ніж перейти до визначення змісту формулювання “виконання службового або громадського обов’язку”, слід зазначити, що така діяльність обов’язково повинна бути законною.

Про поняття “виконання службового обов’язку” мова йде в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 “Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров’я людини”. Зокрема, згідно з п. 12 цієї постанови під виконанням службового обов’язку слід розуміти діяльність особи, що входить у коло її повноважень.

Отже, згідно з позицією Пленуму Верховного Суду України, основним критерієм для визначення кола осіб, які виконують службовий обов’язок, є те, здійснюють чи не здійснюють ці особи повноваження. Виникає питання: що розуміється під повноваженнями? У загальному вигляді під повноваженнями прийнято розуміти право фізичної чи юридичної особи вчинювати певні дії або утримуватися від їх вчинення. Зрозуміло, що у такому значенні повноваженнями наділені будь-які суб’єкти правовідносин. Більшість із цих суб’єктів мають не владні повноваження. Якесь їх частина користується владними повноваженнями. У свою чергу їх можна умовно поділити на тих, які мають державно-владні повноваження, і тих, які мають юридично-владні повноваження. Державно-владні повноваження виражають волю держави і передають її службовим особам на підставі закону. Юридично-владні не є виразом волі держави, але вони мають законний характер.

Оскільки поняття “повноваження” тлумачиться як правило вчинювати певні діяння, то запропоноване ППВСУ визначення поняття “виконання службового обов’язку” можна вважати занадто широким й абстрактним. З цього визначення навряд чи можна вивести більш менш конкретне коло осіб, які б вважалися такими, що виконують службовий обов’язок.

Верховним Судом України та іншими судами загальної юрисдикції під поняттям “виконання службового обов’язку” розуміється діяльність потерпілого, яка полягає у здійсненні ним як державно-владних, інших юридично-владних повноважень, так й у виконанні ним будь-яких трудових обов’язків.

Так само як визначення поняття “виконання службового обов’язку”, визначення поняття “виконання громадського обов’язку” мало місце в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 “Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров’я людини”. Зокрема, згідно з абз. 2 п. 12 цієї постанови під виконанням громадського обов’язку слід розуміти “здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (припинення правопорушення, повідомлення органам влади про злочин або готування до нього тощо)”.

Як видно, визначення поняття “виконання громадського обов’язку” у ППВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2 є більш конкретним у порівнянні з визначенням поняття “виконання службового обов’язку”. З цього визначення випливає, що крім осіб, які брали участь у запобіганні або припиненні злочинів та інших правопорушень, потерпілими по цій категорії справ могли бути особи, які брали активну участь у діяльності громадських організацій,



громадському житті і виробничій діяльності підприємства, установи, організації (громадські працівники). Також очевидним є те, що такими особами можуть вважатись й представники громадськості, які охороняють громадський порядок.

Аналіз практики Київського міського та Хмельницького Апеляційного та деяких інших судів України, у справах пов'язаних з умисним вбивством потерпілого у зв'язку з виконанням ним громадського обов'язку, потерпілими були особи, які здійснювали діяльність по попередженню та розкриттю злочинів та інших правопорушень. При цьому 63 % таких справ потерпілими були особи, які безпосередньо брали участь у припиненні злочинної та іншої протиправної поведінки винних осіб. 23 % потерпілих були особами, які повідомили про вчинення відповідного злочину або про готування до його вчинення правоохоронним органам. 14 % таких потерпілих були особами, які безпосередньо здійснювали дії спрямовані на доставляння винних осіб до правоохоронних органів.

Таким чином, Верховним Судом України та іншими судами України загальної юрисдикції у конкретних справах поняття «виконання громадського обов'язку» тлумачилося як будь-яка правомірна діяльність члена тієї чи іншої громадської організації, а так само інша діяльність осіб, пов'язана з виконанням ними конституційних та деяких моральних обов'язків.

Не ототожнюються поняття «виконання службового обов'язку» та «виконання професійного обов'язку» у багатьох статтях КК України 2001 р. Як приклад може привести ст. 137 КК. В ній передбачається відповідальність за невиконання або неналежне виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх в наслідок недбалого або несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого, смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що визначення поняття «виконання службового обов'язку» як здійснення особою будь-яких трудових обов'язків на підприємстві, в установі або в організації незалежно від форм власності не може вважатись правильним. Під виконанням службового обов'язку слід розуміти або виконання відповідних обов'язків лише особами, які згідно з приміткою до ст. 364 КК є службовими особами, або виконання відповідних обов'язків як згаданими службовими особами, так і особи, які відносяться до функціонального складу чи адміністративно-допоміжного персоналу відповідної організації. Щодо діяльності інших найманих працівників, то її слід позначити або як «виконання трудових обов'язків», або як «виконання професійних обов'язків».

У зв'язку з цим необхідно внести зміни та доповнення у законодавчу модель вбивства, передбачену в п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України 2001 р., в частині використання формулювання «виконання службового або громадського обов'язку». Замість цього формулювання можна використати формулювання «здійснення службової, професійної або іншої правомірної суспільно корисної діяльності».

#### **Використані джерела:**

1. *Постанова Пленуму Верховного Суду України №2 від 07.02.2003 “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи”// Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Вид. п'яте, зі змінами та доповненнями – Х.: Одисей, 2009. –107 – 120с.*
2. *Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України За редакцією П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка (I-Том)., правова єдність, Київ 2009р.*
3. *Методичні рекомендації щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог норм проектної техніки. Нормотворча діяльність. Збірник нормативно-правових актів та методичних рекомендацій. –К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001р. – 219-231 с.*



## **ПРОБЛЕМА ОБРАННЯ МОДЕЛІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ**

З прийняттям закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 7.07.2010 в Україні розпочалась масштабна судова реформа, яка покликана покращити правове регулювання правовідносин пов'язаних зі здійсненням судами правосуддя.

Одним із завдань реформи є також приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових актів, які були ратифіковані Україною. Тому питання створення ювенальної юстиції в Україні є особливо актуальним. В даній статті акцент буде зроблено на виборі моделі ювенальної юстиції, яка б ефективно функціонувала в українській судовій системі.

Ювенальна юстиція (від лат. juvenail - юний, неповнолітній) - означає спеціалізовану систему правосуддя щодо неповнолітніх. Ще у 1992 р. у Концепції судово-правової реформи в Україні, затвердженій ВРУ, було передбачено проведення спеціалізації судів з поступовим утворенням судів у справах неповнолітніх, сімейних судів тощо. Однак таких судів, так і не було створено. Хоча досвід існування таких судів на теренах сучасної України був (мова йде про систему правосуддя для неповнолітніх яка існувала в Російській імперії у 1910-1917 рр.).

Загалом ідея ювенальної юстиції зародилася у другій половині ХІХст., а перший у світі суд у справах неповнолітніх був утворений у липні 1899р. у м. Чикаго (США) на підставі Закону штату Ілінойс "Про дітей, які покинуті, бездоглядні та злочинні, і про нагляд за ними". В подальшому суди у справах неповнолітніх утворювались у всіх демократичних і високорозвинутих країнах.[1,14]

У науковій літературі прийнято виділяти дві основні моделі ювенальної юстиції: англоамериканську (Англія, США, Канада, Австралія) і континентальну (Франція, Бельгія). При цьому варто зазначити, що основна відмінність між даними системами полягає в тому, що в країнах англоамериканської системи суди у справах неповнолітніх розглядають тільки ті злочини, які не є тяжкими, а всі справи про вчинення тяжких злочинів розглядаються загальними судами. В континентальних державах всі види злочинів, вчинених неповнолітнім, підсудні тільки спеціалізованим ювенальним судам і передача справ неповнолітніх в суд загальної юрисдикції не допускається.[3,475]

Для більш ґрунтовного розуміння ювенальної юстиції та її сутності потрібно звернутись до міжнародно-правових актів, зокрема до Мінімальних стандартних правил ООН, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила", 1985 р.), де у ст.2.3 сказано, що в межах кожної національної юрисдикції необхідно вжити заходів для прийняття комплексу законів, правил і положень, які стосуються безпосередньо молодих правопорушників, а також установ і органів, до функцій яких належить здійснення правосуддя щодо неповнолітніх. У "Конвенції про права дитини"(1989р.) закріплено, що "держави - учасники сприяють встановленню законів, процедур, органів та установ, які мають безпосереднє відношення до дітей, які порушили кримінальне законодавство, обвинувачуються або визнаються винними в його порушення"(п.3 ст.40). "Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, які позбавлені свободи" (1990р.), також містять посилання на "систему правосуддя у справах неповнолітніх".

В Україні останнім часом спостерігаються позитивні зрушення у напрямку формування ювенальної юстиції. Зокрема Президентом України було видано два укази: «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 року N 361/2006 та Указ № 311/2008 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів». В цих документах зазначається про доцільність створення палати кримінального суду у справах неповнолітніх, а також зазначається наступне: «необхідно розробити спеціальні процедури

ювенальної юстиції, що дасть змогу враховувати права та інтереси неповнолітніх. Кримінальні справи, в яких обвинуваченими є неповнолітні особи, мають розглядатися судом колегіально, за участю народних засідателів або присяжних». На жаль дані документи не передбачають створення цілісної системи ювенальної юстиції. Щодо Кримінально-процесуального кодексу, то чинна редакція не передбачає розгляду справ щодо неповнолітніх ювенальними судами. Те саме стосується і проектів КПК, хоча в проекті КПК запропонованому народними депутатами Мойсиком В.Р., Вернидубовим І.В., Ківаловим С.В., Карамазіним Ю.А. є певні новели, що стосуються розгляду справ неповнолітніх. Зокрема у главі 52 «Особливості провадження у справах про злочини неповнолітніх» пропонується розглядати дану категорію справ у закритому судовому засіданні, також удосконалено порядок застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру.

Проаналізувавши законодавство багатьох країн, у яких ефективно функціонує ювенальна юстиція (США, Великобританія, Франція, Німеччина, Австралія, Канада) можна дійти до висновку, що для України найкращою моделлю устрою ювенальних судів є німецька модель ювенальної юстиції з елементами французької. Так, у ФРН суди у справах неповнолітніх не є відокремленими судовими органами, а являють собою спеціалізовані відділи загальнокримінального суду. У Франції, передбачено закритий судовий розгляд справ, щодо неповнолітніх, чим захищається право неповнолітніх, яке закріплено в ст.6 Європейської конвенції з прав людини - "преса і відвідувачі можуть не допускатися до залу судових засідань протягом усього судового розгляду або якоїсь його частини з метою збереження моральних засад, коли того вимагають інтереси малолітніх..."

В судовій системі України видається доцільним створити суд у справах неповнолітніх, який б функціонував як, відділ загальнокримінального суду і займався б розглядом справ невеликої та середньої тяжкості, а справи що стосуються скоєння неповнолітніми тяжких злочинів, розглядалися б в «звичайному» загальнокримінальному суді за спеціальною процедурою.

В Австрії та Німеччині основою ювенальної юстиції є посередництво між правопорушником та постраждалим, спрямоване на усунення у разі можливості, суду від розгляду і вирішення справи за участю неповнолітніх. Визначальна роль належить прокурору, який на підставі рапорту міліції має право закрити справу, передати її сторонам для врегулювання конфлікту або направити до суду..[1,39]

Надзвичайно важливим елементом ювенальної юстиції є служба пробації. Досвід інших країн свідчить, що в Англії, США, Швеції забезпечення суддів повною та об'єктивною інформацією про молодого правопорушника, про соціальні обставини вчинення злочину покладається на службу пробації, яка найчастіше належить до кримінально-виконавчої системи.[1,31] В Україні функцію служби пробації може виконувати служба у справах неповнолітніх.(яка діє відповідно до ЗУ від 24 січня 1995 р. «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх»)

Одна з основних ідей створення концепції ювенальної юстиції полягає в тому, що процес реагування на злочини, вчинені неповнолітніми, повинен відбуватися таким чином, щоб після відбування ним покарання або примусових заходів виховного характеру підліток повернувся в суспільство повноцінною особистістю. На жаль українське законодавство є недосконалим і досить часто виникають ситуації коли суд, не маючи альтернативи засуджує неповнолітнього до позбавлення волі.

Проаналізувавши все вище сказане можна запропонувати наступну модель ювенальної юстиції України, що базується на таких засадах:

Визнання пріоритетного значення несудових мір впливу на неповнолітнього який вперше вчинив злочин, не пов'язаний з насильством;

Обмеження застосування позбавлення свободи щодо неповнолітнього випадками вчинення насильницьких або повторних злочинів;

Наділення служби у справах неповнолітніх компетенцією, аналогічної тій, якою наділені служби пробації у Франції;

Всі справи, пов'язані з злочинами невеликої і середньої тяжкості, повинні розглядатися спеціальним ювенальним судом, який функціонує як відділ загальнокримінального суду, а справи, пов'язані з тяжкими злочинами – у «звичайному» загальнокримінальному суді за спеціальною процедурою.

Створення інституту посередництва, який застосовується судом, для врегулювання відносин між малолітнім злочинцем і постраждалою стороною мирним шляхом;

Центральною фігурою в системі ювенальної юстиції є суддя, який наділений широкою компетенцією для необхідного педагогічного впливу на неповнолітнього;

Метою ювенальної юстиції є не покарання неповнолітнього, а його реінтеграція в соціум з відшкодуванням ним шкоди за вчинене.

#### **Використані джерела:**

1. *Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства. Конвенція про права дитини (з постатейними матеріалами). Науково-практичний посібник/ за загальною редакцією члена-кориспондента Академії правових наук, доктора юридичних наук, професора В.С. Зеленського та кандидата юридичних наук, доцента Н.В. Сібільової.- Серія «Юридичний Радник» - Х.: Страйд, 2006.- 784 с.*

2. *Радіонов В.//Проблемні питання кримінальної відповидаліності неповнолітніх//Юридична Україна 1/2007,с.91-93.*

3. *Ювенальная юстиция в российской Федерации: криминологические проблемы развития.- СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 787с.*



**Брутчикова Анна Васильевна**

*магистрант 1-го курса юридического факультета*

*Гродненского государственного университета имени Янки Купалы*

#### **ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ УКЛОНЕНИЯ ОТ УПЛАТЫ СУММ НАЛОГОВ, СБОРОВ (СТАТЬЯ 243 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ)**

Уклонение от уплаты сумм налогов, сборов относится к преступлениям, совершенным в экономической сфере деятельности. Преступления данного вида посягают на общественные отношения, которые складываются, в свою очередь, в сфере государственного бюджета. Данное преступление наносит колоссальный ущерб финансовым интересам государства, оно является наиболее распространенным видом преступлений в области предпринимательства и иной хозяйственной деятельности в условиях рыночной экономики. Объектом уклонения от уплаты сумм налогов, сборов выступает установленный государством порядок их уплаты.

Налоговые органы ежегодно выявляют множество различных способов сокрытия налогооблагаемой базы, искажения сведений о доходах и расходах организаций, которые ведут к уменьшению налоговых платежей в бюджеты [5, С. 37].

С объективной стороны рассматриваемое преступление выражается в совершении четырех альтернативных деяний[1,с. 639]. При этом перечень этих деяний или форм уклонения от уплаты налогов является исчерпывающим, уголовная ответственность наступает при условии причинения любым из этих деяний ущерба в крупном (ч. 1 ст. 243) или особо крупном (ч. 2 ст. 243) размере. С вступлением в силу Закона Республики Беларусь от 28 декабря 2009 года №98-З «О внесении изменений и дополнений в некоторые кодексы Республики Беларусь по вопросам уголовной и административной ответственности» крупным размером признается уклонение от уплаты сумм налогов, сборов на сумму в 1000 и более раз превышающую размер базовой величины, установленной на день совершения преступления, до вступления в силу вышеуказанного закона он составлял сумму в 250 и более раз, превышающую размер базовой величины, особо крупный размер – 2500 и более

раз превышающую размер базовой величины, а ранее особо крупным считался размер на сумму в 1000 и более раз превышающую размер базовой величины. В свою очередь, это свидетельствует о декриминализации в уголовном законодательстве.

Соккрытие налоговой базы – это умышленное невнесение в налоговую декларацию (расчет) и иные документы, представляемые в налоговый орган, фактических данных (сведений) о наличии объекта, с которого подлежат уплате налог, сбор. Согласно статье 41 Налогового кодекса Республики Беларусь под «налоговой базой» понимают стоимостную, физическую или иную характеристику объекта налогообложения. Такая характеристика устанавливается применительно к каждому налогу, сбору. Стоимостная характеристика объекта налогообложения определяет его величину, размер в денежных единицах, в том числе в случаях, предусмотренных в законодательстве, в иностранной валюте. Физическая характеристика объекта налогообложения отражает его вес, объем и иные физические признаки, значимые для исчисления сумм налога, сбора. Иная характеристика объекта налогообложения может включать самые различные признаки, имеющие значение для определения объекта налогообложения и не относящиеся к числу стоимостных и физических характеристик [3, С. 82].

Занижение налоговой базы – это внесение в отчетные документы, представляемые в налоговый орган, сведений, заведомо не соответствующих действительности, о величине объекта налогообложения, скорректированной в сторону ее уменьшения.

Налоговая декларация (расчет) – это письменное заявление плательщика (иного обязанного лица) на бланке установленной формы о полученных доходах и осуществленных расходах, источниках доходов, налоговых льготах и исчисленной сумме налога, сбора (пошлины) и (или) других данных, необходимых для исчисления и уплаты налога, сбора (пошлины) [2, С. 10-11]. Уклонение от представления налоговой декларации (расчета) выражается в непредставлении данного документа в установленный срок в налоговый орган при наличии возможности выполнения лицом соответствующей обязанности, предусмотренной налоговым законодательством.

Внесением в налоговую декларацию заведомо ложных сведений следует признавать действия, выражающиеся во включении в текст указанного документа, представляемого в налоговый орган, сведений, заведомо для виновного не соответствующих действительности, которые влияют на исчисление уплачиваемых им налога, сбора в сторону их уменьшения. Внесение в налоговую декларацию заведомо ложных сведений о величине объекта налогообложения, скорректированной в сторону ее уменьшения, является ничем иным как занижением объекта налогообложения. Ввиду того, что законодатель рассматривает названные действия по занижению объекта налогообложения в качестве самостоятельного альтернативного деяния, именуемого «внесением в налоговую декларацию заведомо ложных сведений», в указанном случае лицу следует вменить в вину уклонение от уплаты налогов только в форме внесения в декларацию о доходах и имуществе заведомо ложных сведений.

Необходимо указать, что ущерб от уклонения от уплаты сумм налогов, сборов в смысле статьи 243 определяется посредством суммирования недоплат по всем видам налогов, сборов за весь период уклонения от их уплаты. Этот ущерб может быть представлен как: 1) сумма налога, сбора, не уплаченных виновным ввиду сокрытия или умышленного занижения одного объекта, с которого их надлежало уплатить; 2) совокупная сумма налогов, сборов, не уплаченных виновным ввиду сокрытия или умышленного занижения нескольких объектов, с которых их надлежало уплатить; 3) сумма налога, сбора, не уплаченных виновным ввиду уклонения от подачи налоговой декларации (расчета); 4) сумма налога, сбора, не уплаченных виновным ввиду внесения в налоговую декларацию (расчет) заведомо ложных сведений. Размер ущерба определяется посредством деления суммы неуплаченных налогов, сборов на базовую величину на день совершения преступления [4, с. 352-353]. Анализируемое преступление считается оконченным с момента причинения ущерба в крупном или особо крупном размере, то есть с момента фактической неуплаты налога, сбора в указанном размере в установленные сроки. Состав данного преступления является материальным.

### **Использованные источники:**

1. *Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь* / [Н.Ф. Ахраменка, Н.А. Бабий, А.В. Барков и др.] ; под ред. А.В. Баркова. — Мн.: Тесей, 2003. — 1200 с.
2. *Лукашов А. Уклонение от уплаты налогов: новое описание признаков состава преступления* / А. Лукашов // *Юрист*. — 2004. — № 10 (41). — С.9-12.
3. *Лукашов А.И. О характеристике объективной стороны уклонения от уплаты сумм налогов, сборов* / А.И. Лукашов // *Право Беларуси*. — 2004. — № 33 (105). — С. 82-84.
4. *Лукашов А.И. Уголовное право Республики Беларусь. Особенная часть: учеб. пособие* / А.И. Лукашов. — Мн.: Изд-во Гревцова, 2009. — 960 с. — (Серия правовой учебной литературы).
5. *Попов И.А. Вопросы квалификации преступлений, связанных с уклонением от уплаты налогов или страховых взносов с организаций в государственные внебюджетные фонды* / И.А. Попов, В.И. Сергеев // *Законодательство*. — 2001. — № 2. — С. 37-45.



### **Волкотруб Сергій Григорович**

*доцент кафедри кримінального права і процеу старший викладач  
Хмельницького університету управління та права*

## **ДОПИТ ДІТЕЙ В ДОМАШНІХ УМОВАХ**

Підготовка і проведення допиту неповнолітніх зумовлені віковими особливостями допитуваної особи. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його свідчень.

Неповнолітні — це особи, які не досягли 18 років. У психологічній літературі запропоновано шість вікових груп неповнолітніх:

- 1) дитячий вік (до 1 року);
- 2) раннє дитинство (від 1 до 3 років);
- 3) дошкільний вік (від 3 до 7 років);
- 4) молодший шкільний вік (від 7 до 11—12 років);
- 5) підлітковий вік (від 11 до 14—15 років);
- 6) старший шкільний вік (від 14 до 18 років).

Вікові особливості — це сукупність взаємопов'язаних типових для даного віку процесів, станів і властивостей, що виявляються у поведінці та вказують на загальну спрямованість розвитку особи. При розгляді психологічних особливостей неповнолітніх окремих вікових груп необхідно враховувати не тільки хронологічний вік, а й загальні якості культури і товариства, до якого вони належать, соціально-економічний стан, стать, індивідуально-типологічні якості.

Вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті як свідок або потерпілий, у кримінально-процесуальному законодавстві не визначений. У п. 3 ст. 69 КПК лише вказано, що не можуть бути допитані як свідки особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них. Характерні для неповнолітніх особливості психіки не є психічними чи фізичними вадами, але вони, без сумніву, впливають на процес формування і давання показань. Практиці розслідування злочинів відомо чимало прикладів, коли діти віком 3—5 років повідомляли на допиті дані, які сприяли встановленню об'єктивної істини у справі. Разом з тим дітей рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит може негативно вплинути на їх психіку.

Для дітей дошкільної вікової групи характерна кмітливість, їх сприйняттю притаманна деталізація. При відтворенні події, що спостерігалася, діти можуть свідчити про

факти, яких не помітили дорослі. У цьому віці діти не мають достатньої здатності до послідовного логічного мислення і можуть давати лише нескладні відповіді на зрозумілі їм запитання.

Для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку характерною є наявність підвищеного навіювання та схильність до фантазування. Ці психологічні особливості необхідно враховувати у процесі допиту і при оцінці показань неповнолітнього.

Підлітковий вік — це перехідний етап від дитинства до дорослості. Принципово нова відмінна риса цього віку — «почуття дорослості». Підліткам притаманні імпульсивність, швидка зміна настрою, негативізм. Ці якості можуть бути причиною відмови від спілкування зі слідчим і повідомлення необхідної інформації.

Старший шкільний вік — завершальний етап переходу до дорослості. У цей період визначаються життєві ідеали, здійснюється вибір професійної спрямованості, встановлюється мета і сенс життя. Для старшого шкільного віку характерна схильність до референтної (авторитетної) групи чи референта (найбільш авторитетної особи).

Якщо свідком є неповнолітній, який не досяг 14 років, допит має проводитися у присутності педагога. Присутність педагога при допиті свідків у віці від 14 до 16 років не є обов'язковою. Це питання у кожному випадку вирішує слідчий. У разі необхідності при допиті неповнолітнього свідка можуть бути присутніми лікар, батьки чи інші законні його представники (ст. 168 КПК). Згідно зі ст. 438 КПК при допиті неповнолітнього обвинуваченого присутність педагога або лікаря, батьків чи інших законних представників винесена на розсуд слідчого чи прокурора або може бути здійснена за клопотанням захисника.

Важливим питанням підготовки до допиту неповнолітнього є вибір місця і обстановки допиту (вдома, у школі, в кабінеті слідчого тощо), що має сприяти встановленню психологічного контакту і одержанню необхідної інформації. Треба заздалегідь підготувати запитання, які необхідно з'ясувати у неповнолітнього. Вони мають бути простими, доступними для розуміння допитуваного. Виконання такого завдання забезпечується складанням плану допиту.

У процесі допиту неповнолітнього слідчому необхідно встановити з ним психологічний контакт. Для цього рекомендується провести бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки та ін.), продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого слідчий повинен триматись спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо. Така манера поведінки сприяє встановленню необхідного контакту з підлітком, налаштовує його на відверту бесіду.

Неповнолітньому допитуваному слід допомогти у формуванні правдивих показань. Слідчий не повинен використовувати постановку запитань, що мають елементи навіювання (навідні питання). Дуже обережно слід застосовувати оголошення показань інших осіб. Постановка навідних питань нерідко є причиною виникнення добросовісних помилок у показаннях. Неправдиві ж показання неповнолітнього можуть бути наслідком помилкового розуміння «геройства», «товариськості».

Специфічними тактичними прийомами, що можуть застосовуватися при допитах неповнолітніх, є: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрація поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої позиції.

#### **Використані джерела:**

1. Конституція України;
2. Кримінальний кодекс України;
3. Кримінально-процесуальний кодекс України;
4. Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”.



5. А.Н. Васильєв, Л.М. Корнеева. *Тактика допроса при расследовании преступления* М.; 1970.
6. В. Алексеев, А. Байков. *Проверка и оценка судом показаний свидетеля*. "Сов.юстиция", 1968г, №1
7. Михеєнко М.М. *Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: вибрані твори*. – К: Юрінком Інтер, 1999.
8. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глибко В. Г. *Научно-справочное пособие по криминалистике*. -Киев, 1994.
9. Тертишник В.Н. *Уголовный процесс*, Харьков, 1999г.
10. *Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти*. — Кол. авторів: Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / За ред. Дудніков А. Л. — К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. — 684с.



**Герасимчук Лідія Вікторівна**

*здобувач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ*

### **ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ, РОСІЇ ТА УКРАЇНИ**

Англія - держава, в якій відсутній кримінальний кодекс. Кримінально-правові норми цієї держави складаються з виданих протягом кількох століть окремих законів або з норм загального права (так зване «common law»), які створені в основному на базі судових прецедентів. Неповнолітніми в Англії вважаються особи, які не досягли 21 року. В 1908 р. був виданий Закон про дітей – Children Act, в якому вперше згадано про суд у справах неповнолітніх. В 1908 р. був виданий Закон про попередження злочинів – Prevention of Crime Act, яким було введено такий вид покарання для неповнолітніх як заключення в борстальську установу, яка діяла як виховна установа для неповнолітніх у віці від 16 до 21 року. Борстальська система є англійською формою тюрми для неповнолітніх. Вирок, згідно якого призначається це покарання, має відносно невизначений характер і означає передачу юного ув'язненого тюремному управлінню на термін до 4-х років. Виконання покарання в борстальській установі направлене на виховні цілі, а тому базується на ідеї індивідуалізації режиму в рамках класифікації засуджених. Борстальська система всередині тюремного управління користується певною самостійністю. Юні засуджені поступають спочатку в приймальник-розподільник, де їх обстежують з психологічної, медичної, соціально-педагогічної точок зору. На підставі отриманої картини засуджений направляється в установу, яка визнається найбільш придатною для нього. Існують закриті та відкриті установи, які поділяються на окремі будинки. При виборі установи для юного правопорушника береться до уваги ступінь його розумового розвитку та ступінь його зрілості, враховується, яка дисципліна для нього найбільш підходить: чи та, яка базується на авторитеті, чи та, яка базується на почутті відповідальності. Всі дії в рамках борстальської системи, починаючи з приймальника-розподільника і закінчуючи поверненням юного правопорушника до звичного життя, робляться з урахуванням правил та норм педагогіки.

На території сучасної України після Жовтневої революції діяло законодавство післяреволюційної Росії, яке зазнавало постійних змін. Згідно Декрета РНК РСФСР від 14.01.1918 р. тюремне ув'язнення для малолітніх та неповнолітніх скасовувалося. Тому останні, які утримувалися в тюрмах та арестантських будинках, були звільнені. Фактично Декрет від 14.01.1918 р. виключав кримінальну відповідальність неповнолітніх до 17-літнього віку. Особи старше цього віку підлягали суду та кримінальному покаранню. Тому проявлялась турбота, щоб правопорушники з числа молоді, вік яких старше 17 років, також не попадали в загальні тюрми, а відбували покарання в особливих виховно-трудових



колоніях. 23.07.1918 р. була видана тимчасова інструкція «Про позбавлення волі як мірі покарання і про порядок виконання такого». Згідно неї були відкриті «реформаторії» як карно-виховні установи для молодих злочинців. Перший реформаторій був створений в Москві і діяв з 01.12.1918 р. до 01.11.1919 р. Перед ним стояла задача «забрати з тюрми молодих людей у віці від 17 до 21 р. і помістити їх в учбово-виховну установу в цілях навчання, виховання та підготовки їх до робочого життя шляхом викладання практичних знань і шляхом розширення їх загального інтелектуального розвитку». До реформаторію приймалися особи чоловічої статі від 17р. до 21 р., які згідно вироку суду визнані винними в скоєнні будь-якого злочину, а також ті, які постановою місцевого народного судді були визнані безпритульними. В виняткових випадках в реформаторій приймалися особи або молодші 17 р. або старші 21 р., якщо їх рівень розвитку і ступінь «зіпсованості» відповідав контингенту реформаторія. Народні суди, визначаючи утримання в реформаторії, часто виносили невизначені вироки, тим самим даючи можливість керівництву реформаторія вирішувати долю свого підопічного. А комісії по справах неповнолітніх ніколи не встановлювали термін перебування неповнолітніх в реформаторії. Цей перший реформаторій, хоча й існував недовго, але відіграв значну роль в роботі по організації спеціальних виховно-трудових установ для молодих правопорушників, які були позбавлені волі. Після прийняття Декрету РНК від 04.03.1920 р. посилювався процес створення спеціальних установ для неповнолітніх правопорушників. Це було визвано тим, що Декрет від 04.03.1920 р. передбачав можливість передачі справ неповнолітніх в віці від 14 до 18 р. до народного суду для застосування до них кримінального покарання. Згідно цього Декрету НКЮ зобов'язаний був приступити до створення відповідних установ разом з Народним Комісаріатом освіти. Останній створює нові типи установ для дітей, які погано піддавалися вихованню – дитячі колонії, трудові комуни та інститути трудового виховання для «особливо важких підлітків». Неповнолітні правопорушники направлялись в ці установи згідно рішень комісій по справах неповнолітніх. Одночасно розвивались і установи для засуджених неповнолітніх. Для цих цілей найбільш доцільними з педагогічної точки зору були визнані такі типи як трудовий будинок та колонія. Трудовий будинок для неповнолітніх позбавлених волі – це виховно-виправна (медико-педагогічна) установа, яка організовувалася в місті. Тут юні правопорушники навчались кваліфікованим ремеслам різних видів. Трудова колонія для неповнолітніх позбавлених волі – це виховно-виправна (медико-педагогічна) установа, яка розташовувалася за містом. Згодом ці два види установ об'єднали в один вид, в яких вихованці навчались і ремеслам, і сільськогосподарській праці – трудові будинки для неповнолітніх правопорушників. В ці будинки направлялись неповнолітні в віці від 14 до 18 років, а з 1924 р. – до 16 років, які згідно вироків суду позбавлялись волі. Метою цих трудових будинків було навчити неповнолітніх правопорушників кваліфікованим видам праці, розширити розумовий кругозір шляхом загальної та професійної освіти, дати їм фізичне виховання, оздоровити їх шляхом гімнастики, спорту. Тому в цих трудових будинках функціонували загальнообов'язкові школи і навчально-виробничі майстерні. Вихованці поділялись на 2 категорії: неповнолітні з ознаками правопорушників-рецидивістів та інші правопорушники. Виходячи з цього поділу, із віку та інших даних вихованці ділились на групи із 10-20 чоловік. Якщо вихованець був засуджений на певний строк і педагогічна рада визнавала його таким, що не виправився, директор трудового будинку мав право подати клопотання до суду про продовження терміну перебування вихованця в трудовому домі, але не більш ніж до досягнення 20 років. В основі перевиховання неповнолітніх в трудових будинках була праця, трудове виховання неповнолітніх. В 1930 р. розпочався процес реорганізації трудових будинків для неповнолітніх правопорушників в особливі школи фабрично-заводського навчання (ФЗН). Це пояснювалось тим, що трудові будинки готували неповнолітніх до ремеслених професій, вони не мали достатньої матеріально-технічної та навчально-виробничої бази для того, щоб готувати кваліфіковані індустріальні кадри. Школи ФЗН підтримували зв'язок з великими промисловими підприємствами, з колективами цих підприємств, що дозволяло покращити і трудове, і загальне виховання правопорушників. В школи ФЗН приймалися неповнолітні

правопорушники у віці від 15 до 18 р. на підставі вироків суду, постанов комісій в справах неповнолітніх. Було декілька видів цих шкіл: закриті, напіввідкриті, відкриті. Курс навчання був не менше 2 років, що було спричинено об'ємом навчання. В діяльності цих шкіл вагоме місце приділялось питанню самоврядування самих вихованців. Прообразом цих шкіл була трудова комуна, яка була створена недалеко від Харькова і якою протягом 8 років керував А.С. Макаренко. Але в 1935 р. ці школи ФЗН були реорганізовані, так як вони вимагали технічної оснащеності і висококваліфікованих спеціалістів. З 1935 р. почали діяти трудові колонії відомства НКВС. В подальшому на території сучасної України типи установ для дітей, які порушували закон, зазнавали постійних змін, а борстальська система, яка була започаткована в Англії в 1908 р. діє і до сьогоднішнього дня. З точки зору історії стабільність заходів має позитивне значення, тоді як часті реформи дестабілізують любую систему, в т.ч. і систему реалізації кримінальної відповідальності неповнолітніх.



**Голдзіцька Ольга Казимирівна**  
*студентка 6 курсу заочного факультету  
Хмельницького університету управління та права*

## **ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ**

Повернення поваги до Закону, відродження історичних цінностей правової культури і поступове поширення в державі демократії – головні ознаки становлення розвинутої демократичної держави, що досягається, в першу чергу, завдяки неухильному і планомірному удосконаленню системи національної юстиції.

Юстиція (лат. *iustitia* – справедливість, правосуддя) - система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ. Крім судів, до цієї системи включають прокуратуру, органи слідства, нотаріат тощо. Об'єднуючими засадами для них є їх покликання служити торжеству правосуддя, законності й справедливості, забезпеченню прав громадян. Органами управління у цій галузі є міністерства юстиції. У різних країнах вони мають свої особливості щодо структури та повноважень. Спільним для них є організація роботи відповідних установ у забезпеченні правосуддя і правопорядку в країні.

Система органів юстиції за час свого існування змінювалася залежно від завдань, які на неї покладали. Історія становлення та розвитку органів юстиції в Україні налічує понад 90 років - від створення Міністерства судових справ і Народного секретарства юстиції до сучасного центрального органу виконавчої влади - Міністерства юстиції з його складною розвинутою структурою підрозділів, державних служб, інститутів та підприємств.

Історія становлення органів української юстиції пов'язана з історією зародження української державності. Біля її витоків стояла Українська Центральна Рада. Наприкінці червня 1917 року у першому національному уряді — Генеральному Секретаріаті - було створено Генеральне секретарство судових справ (юстиції).

Після проголошення Четвертим Універсалом Центральної Ради від 9 січня 1918 р. України "самостійною суверенною державою Українського народу", Генсекретарство судових справ перейменовано на Міністерство судових справ. За гетьмана П.Скоропадського Міністерством судових справ здійснювалася практично вся правова політика.

15 липня 1918 р. Міністерство судових справ перейменовано на Міністерство юстиції. Головними завданнями тогочасного Міністерства юстиції були: здійснення управління судовими органами та пенітенціарною системою, вдосконалення судочинства в умовах перехідного етапу української державності, кодифікація законодавства, підготовка проектів кримінальних, кримінально-процесуальних та інших нормативних актів.

Проголошення в 1991 році незалежності України, а відтак - розбудова демократичної правової держави, впровадження політичної, економічної та правової реформ обумовили необхідність кардинальних змін у діяльності Міністерства юстиції.

Затверджені Постановами Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1991 року та 3 жовтня 1992 року Положення про Міністерство юстиції призвело до значного розширення його повноважень, покладення на нього нових функцій, що в свою чергу, призвело до суттєвих перетворень у центральному апараті. З цього часу Мін'юст організовує забезпечення діяльності обласних, Київського міського, районних (міських) народних судів, узагальнює організаційне забезпечення діяльності цих судів і подає їм рекомендації щодо змін у сітці судів та їх штату, організовує забезпечення виконання рішень, ухвал і постанов судів, керує роботою з кадрами судів, підвідомчих установ і організацій, проводить добір кадрів в установленому порядку разом із Верховним судом України, представляє до обрання суддів,

Проголошення незалежності України, здійснення політичної, правової та економічної реформ зумовили необхідність кардинальних змін пріоритетів у діяльності Мін'юсту, значного розширення його повноважень, покладення на нього нових функцій, що в свою чергу привело до істотних структурних перетворень та змін у центральному апараті. У 1992 році на Мін'юст покладено обов'язки з організаційного та кадрового забезпечення діяльності військових судів, а також судів, які здійснюють правосуддя на особливо режимних об'єктах. У 1993 році розпочато реєстрацію благодійних фондів та державну реєстрацію нормативних актів міністерств та інших органів державної виконавчої влади, органів господарського управління та контролю, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян або мають міжвідомчий характер, з 1994 року — експертне забезпечення правосуддя [4;264].

Прийняття в 1996 році Конституції України, набуття Україною членства в Раді Європи створило необхідні передумови для здійснення правової реформи в державі, у проведенні якої Міністерство юстиції було визначено координуючим урядовим органом. Тож робота Міністерства уже регламентувалася новим Положенням.

У зв'язку з розширенням функцій органів юстиції у сфері формування й реалізації державної правової політики, надання правових послуг населенню постановою від 30.04.1998 року встановлено систему органів юстиції, яка включає: Міністерство юстиції; Головне управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим; обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції; районні, районні у містах управління юстиції; міські (міст обласного значення) управління юстиції [3;3].

До спеціалізованих органів юстиції належить державна виконавча служба, органи реєстрації актів громадянського стану, державні нотаріальні контори, науково-дослідні установи судових експертиз, представники та регіональні відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду. До сфери управління Міністерства юстиції належать також науково - дослідні установи судових експертиз, підприємства, установи та організації.

Діяльність такої системи органів юстиції вимагає підготовки висококваліфікованих кадрів, вдосконалення законодавства та налагодження продуктивної взаємодії з іншими органами, установами, організаціями.

Міністерство юстиції України, згідно з Положенням про нього, затвердженого Урядом від 16 березня 2009 р., є центральним органом виконавчої влади, який організовує здійснення державної правової політики, керує дорученою йому сферою управління, несе відповідальність за її стан і розвиток [2;97].

Основними завданнями Мін'юсту України є: підготовка пропозицій щодо проведення в Україні правової реформи та вдосконалення законодавства, сприяння розвитку правової науки; забезпечення захисту прав і свобод людини й громадянина; організація виконання судових рішень, робота з кадрами, експертне забезпечення правосуддя; організація роботи нотаріату, діяльності щодо реєстрації актів цивільного стану; розвиток правової інформації, формування в громадян правового світогляду; здійснення міжнародно-правового співробітництва.

Отже, коло повноважень органів юстиції надзвичайно широке, їх діяльність має багатогранний характер. І сьогодні незаперечним є внесок органів юстиції в утвердження демократичних засад розвитку суспільства, верховенства права, принципів справедливості та

гуманізму, пріоритету прав і свобод людини і громадянина, становлення повноцінного громадянського суспільства.

**Використані джерела:**

1. *Офіційний вісник України від 21.05.1998 - 1998 р., № 18, С.3.*
2. *Офіційний вісник України від 20.11.2006 - 2006 р., № 45, С.97.*
3. *Станік С. Реформування органів юстиції — нагальна потреба сьогодення // Право України. - 1999. - № 8. - С.4.*
4. *Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Навчальний посібник / В.С. Ковальський (керівник авт. колективу), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; Віда. ред. Я. Кондратьєв. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 320 с.*



**Жариловская Мария Сергеевна**  
*студентка 4 курса юридического факультета  
Белорусского государственного университета*

**КРИМИНАЛИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ОПАСНЫХ ДЕЯНИЙ В СФЕРЕ  
ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТРАНСПЛАНТАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ**

Одним из важнейших конституционных прав человека является право на охрану здоровья и медицинскую помощь, которое закреплено в статье 45 Конституции Республики Беларусь. Трансплантология является одним из самых перспективных направлений в области современной медицины. При помощи трансплантационных мероприятий можно сохранить жизни и излечить многих людей, страдающих различными тяжкими заболеваниями. Во всей Европе сегодня трансплантология — это стандарты лечения, гарантированные государством.

Без надлежащего правового регулирования вопросов пересадки органов и тканей наше общество не может обеспечить должную охрану жизни и здоровья каждого отдельного человека. Для предотвращения различного рода злоупотреблений при осуществлении пересадки органов и тканей необходимо определить гарантии и механизмы уголовно-правовой охраны общественных отношений в области клинической трансплантации.

Стремительное развитие медицинской науки и постоянное превышение спроса органов и тканей для трансплантации над их предложением (по некоторым данным, мировая потребность в трансплантатах составляет порядка одного миллиона единиц, а удовлетворяется она официально лишь на 1- 2%) диктует необходимость совершенствования и развития национального уголовно-правового законодательства в области незаконной трансплантации. При этом важно учитывать опыт зарубежных государств в сфере криминализации общественно опасных деяний при осуществлении трансплантационных мероприятий. Белорусский профессор И.И. Горелик писал, что, в данном случае мы сможем содействовать желательному для общества направлению развития соответствующих отношений, а в части непосредственно ответственности, хотя она и единична, сможем реализовать предупредительное значение уголовного права.

Анализ уголовно-правовых норм, предусмотренных УК Республики Беларусь, позволяет очертить стандартную преступлений в области клинической трансплантологии. Так, это преступления против жизни и здоровья (убийство с целью получения трансплантата, умышленное причинение тяжкого телесного повреждения с целью получения трансплантата, принуждение к даче органов или тканей для трансплантации, нарушение порядка проведения трансплантации); преступления против личной свободы, чести и достоинства человека (торговля людьми в целях изъятия у потерпевшего органов и тканей для трансплантации; торговля людьми в целях изъятия у потерпевшего органов и тканей для трансплантации, повлекшая по неосторожности смерть потерпевшего, либо причинение ему тяжких телесных

повреждений; похищение человека с целью изъятия у потерпевшего органов или тканей для трансплантации; похищение человека с целью изъятия у потерпевшего органов или тканей для трансплантации, повлекшая по неосторожности смерть потерпевшего, либо причинение ему тяжких телесных повреждений, либо иные тяжкие последствия или совершения организованной группой); преступления против общественного порядка и общественной нравственности (незаконное изъятие органов или тканей от неживого донора; надругательство над трупом или могилой).

Несмотря на относительное единство в определении круга уголовно-наказуемых деяний в области клинической трансплантологии, уголовное законодательство зарубежных стран имеет свои характерные особенности. Одни государства не имеют в уголовном законодательстве норм об ответственности за незаконные деяния в области клинической трансплантологии. Другие – закрепляют в уголовном законодательстве нормы об ответственности за незаконную трансплантацию.

Сравнивая уголовное законодательство США, Израиля, ФРГ, Франции, Украины, Республики Беларусь, Республики Казахстан, Российской Федерации, Украины и ряда других стран, можно отметить, что не везде предусмотрена ответственность за незаконное изъятие органов или тканей человека для трансплантации. Например, отсутствует ответственность за указанные деяния в уголовными кодексах КНР, Японии, ФРГ, Швеции. В этих государствах имеются лишь общие составы преступлений, закрепляющие особенности объекта уголовно-правовой охраны, связанного с незаконной трансплантацией. В отдельных государствах отсутствуют в принципе нормативные правовые акты, регулирующие порядок и условия правомерной трансплантации (например, в УК Швеции).

Интересным представляется подход немецкого законодателя. Так, в § 18 Закона ФРГ о трансплантации 1997 года – «Торговля органами» - установлена уголовная ответственность за торговлю органами, а в § 19 – «Дальнейшие уголовно-правовые предписания» - за изъятие органов или тканей без согласия донора либо с иным нарушением существующего порядка трансплантации, а также за незаконное распространение, переработку либо использование личностной информации в связи с трансплантацией в противоречии с предписаниями, установленными в данном законе.

Вместе с тем, в уголовном законодательстве зарубежных государств встречаются составы преступлений, связанные с незаконной клинической трансплантацией. Так, согласно п. «а» section 16 Единого Акта об анатомическом даре [Uniform Act on the anatomical gift of the U.S 2006 г.], устанавливающего основные принципы правового регулирования прижизненного и посмертного донорства в США, уголовная ответственность лиц, умышленно осуществляющих продажу или приобретение органов и тканей человека в целях трансплантации, реализуется в виде лишения свободы на срок не свыше пяти лет либо штраф в размере до 50000 долларов, либо оба наказания одновременно. Такой опыт следовало бы перенять и белорусскому законодателю. Содержащийся в ст.5 Закона Республики Беларусь «О трансплантации органов и тканей человека» запрет на совершение возмездных гражданско-правовых сделок с органами и (или) тканями человека, явно не выполняет функции предупреждения подобных общественно опасных деяний. Очевидно, обеспечение соблюдения данной нормы требует установления уголовной ответственности за соответствующие нарушения. Незаконные возмездные сделки с трансплантатами должны быть криминализованы, что будет служить гарантией обеспечения права каждого человека на телесную неприкосновенность, жизнь и здоровье. Таким образом, считаем, что УК Беларуси следует дополнить статьей «Незаконное приобретение и (или) сбыт органов и (или) тканей человека для трансплантации».

В контроле за порядком осуществления трансплантационных мероприятий внимание следует обратить также на возможность развития в сфере медицины коррупции. Корыстная цель, которая в абсолютном большинстве опосредует преступления, совершаемые в области трансплантологии, указывает на повышенную общественную опасность. В этой связи предлагаем криминализировать коррупционные проявления с учетом такого признака субъективной стороны состава преступления как цель создания условий для незаконного изъятия органов и (или) тканей человека. По нашему мнению, в ст. 430 УК РБ «Получение

взятки» следует закрепить квалифицирующий признак – «получение взятки..., с целью создания условий для незаконного изъятия органов и тканей человека».



**Захарчук Віктор Миколайович**  
*аспірант Львівського державного університету внутрішніх справ,  
асистент кафедри кримінального права та процесу  
Хмельницького університету управління та права*

## **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАХОПЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЗА РАДЯНСЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ**

В 1917 році Декретом Другого Всеросійського з'їзду Рад «Про землю» приватна власність на землю була відмінена і було встановлене виключне право державної соціалістичної власності на землю, на всі її надра, ліси та води.

На початку 20-х років 20 ст. в СРСР була проведена кодифікація кримінального законодавства. Однак прийняті в той час кримінальні кодекси не містили норми, яка б прямо передбачала відповідальність за самовільне захоплення землі. Вперше така норма була передбачена в Кримінальному кодексі РРФСР 1960 року, а згодом і в кримінальних кодексах союзних республік, що були прийняті на початку 60-х років 20 ст. Ч. 1 ст. 199 КК Української РСР 1960 року передбачала відповідальність за самовільне захоплення земельної ділянки та самовільне будівництво будинків або споруд, якщо за такі ж дії протягом року було застосовано адміністративне стягнення [1]. Варто зазначити, що в чинному на той час законодавстві не було чіткого розмежування між поняттями «земля» і «земельна ділянка». Як-правило, вони вживалися як тотожні поняття.

Як відмічалося в постанові пленуму Верховного суду РРФСР «Про судову практику по справах про самовільне захоплення землі і самовільне будівництво індивідуальних житлових будинків» від 5 серпня 1963 року, ці дії порушували право державної власності на землю, наносили збитки колгоспам та іншим соціалістичним організаціям, перешкоджали використанню землі в інтересах соціалістичного суспільства, сприяли надмірному розширенню окремими громадянами особистого господарства, відволікали їх від участі в суспільному виробництві. Також вказувалося на те, що самовільно захоплені земельні ділянки і самовільно побудовані на них будинки і дачі інколи використовувались антисуспільними елементами для отримання нетрудових доходів [2,525].

Кримінальну відповідальність за самовільне захоплення земельної ділянки в радянський період досліджували П.Ф.Грішанін, Б.В.Єрофєєв, Ю.Г.Жаріков, М.П.Журавльов, В.Д.Іванов, Т.І.Карпов, Г.Ф.Поленов, І.Р.Тупіко, В.М.Федоров, О.Ф.Шишов та ін.

З приводу визначення поняття «самовільне захоплення земельної ділянки» в радянській літературі існували різні думки. Найбільш вдалим вважаємо визначення, яке було запропоноване В.М.Федоровим, відповідно до якого самовільне захоплення земельної ділянки – це заволодіння земельною ділянкою без дозволу державних органів або землекористувачів, відповідних посадових осіб та при відсутності інших встановлених в законі підстав для заволодіння землею [3, 8].

Родовим об'єктом самовільного захоплення земельної ділянки, як про це свідчить місце статті в системі КК УРСР, був встановлений порядок управління. Основним безпосереднім об'єктом вказаного злочину були суспільні відносини, що склалися між державою, як суб'єктом виключного права власності на землю і землекористувачами (в переважній більшості такими виступали колгоспи та радгоспи) та були спрямовані на дотримання встановленого порядку надання землі в користування. Факультативним безпосереднім об'єктом були права землекористувачів, чиї інтереси були порушені в результаті позбавлення фактичної можливості використовувати земельну ділянку.



Розміщення даної норми серед злочинів проти встановленого порядку управління пояснювалось монополізацією з боку радянської влади права на землю, хоча за своєю суттю такі дії були спрямовані перш за все проти відносин власності. Варто також зазначити, що в кримінальних кодексах Азербайджанської, Естонської, Казахської, Латвійської, Узбекської союзних республік такий склад злочину, як самовільне захоплення земельної ділянки містився в главі «Господарські злочини». Водночас Г.Ф.Поленов вказував, що в разі якщо особа, яка захоплює земельну ділянку, що належить колгоспу чи радгоспу і знімає вирощений на ній врожай, має нести відповідальність за крадіжку державного майна [4,105]. Все це дає підстави говорити про неоднозначність трактування об'єкта самовільного зайняття земельної ділянки в радянській науці.

До дій, за які наставала відповідальність за самовільне захоплення земельної ділянки відносили: а) самовільне захоплення землі; б) самовільний обмін або самовільна купівля-продаж ділянки; в) інші дії, що порушували закон про націоналізацію землі. Загалом самовільне захоплення і різні протизаконні угоди щодо земельних ділянок мали однакове кримінально-правове значення, хоча їх розмежування мало певну практичну цінність для вирішення питання про коло відповідальних осіб та форму вини.

Диспозиція аналізованого злочину була викладена таким чином, що в ній вказувалося лише на суспільно небезпечне діяння. Дана обставина дозволяє зробити висновок, що самовільне захоплення земельної ділянки було злочином з формальним складом. Моментом закінчення злочину був час вчинення самого діяння, направлено на незаконне заволодіння землею (обгородження, початок оброблення, здійснення протиправної угоди щодо земельної ділянки і т. ін.). Подальше використання самовільно захопленої земельної ділянки за умови заподіяння такими діями значної шкоди підприємствам, установам, організаціям або окремим громадянам розглядалось як кваліфікуюча ознака і передбачало відповідальність за частиною 4 ст. 199 КК УРСР.

В цілому, в радянській науці кримінального права питання про самовільне захоплення земельної ділянки були розроблені досить детально, однак після розпаду Радянського Союзу і скасування виключного державного права власності на землю самовільне захоплення землі набуло зовсім іншого змісту і потребувало нового правового регулювання.

#### **Використані джерела:**

1. *Кримінальний Кодекс Української РСР від 28.12.1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР – 1961. – № 2.*
2. *Курс советского уголовного права. Часть Особенная / отв. ред. Н.А.Беляев. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1978 г. – 812 с.*
3. *Федоров В.М. Уголовная ответственность за самовольный захват земли: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В.М.Федоров. – Киев, 1986. – 16 с.*
4. *Поленов Г.Ф. Ответственность за преступления против порядка управления / Г.Ф.Поленов. – Москва: «Юридическая литература», 1966 г. – 136 с.*



## **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА СІМ'Ї ЗА ЧАСІВ ДАВНЬОЇ РУСІ**

На різних етапах розвитку вітчизняного законодавства кримінально-правова охорона сім'ї та неповнолітніх визначалась розумінням у суспільстві їхньої соціальної цінності. Історія кримінальної охорони вітчизняних сімейних прав нараховує декілька століть. Законодавець, починаючи з перших писаних пам'яток права, певною мірою намагався регламентувати сімейні відносини, в тому числі і шляхом встановлення достатньо суворих кримінальних покарань за посягання на їхнє нормальне існування і розвиток.

Першими вітчизняними законодавчими актами, які передбачали покарання за посягання на сім'ю та неповнолітніх, були норми церковного права. Вони з'явилися після прийняття християнства, що передбачало впорядкування шлюбно-сімейних відносин шляхом впровадження нуклеарної сім'ї. Оскільки на той час законодавець виробляв діюче на Русі право тільки за потребою церковної юрисдикції, то давньоруське право не розглядало інтереси сім'ї і неповнолітніх як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони та не передбачало норми про відповідальність за діяння, які посягають на їхні інтереси. Законодавство того періоду замовчувало про образу жінок та дітей, про образу словом тощо, оскільки ці справи судилися церковним судом на засадах особливих церковних закономірностей. До середини XI століття княжий суддя міг обходитися і без законів, тому що були міцними ще давні юридичні звичаї, якими керувались князь та його суддя. Князь у будь-який час міг, за потреби, своєю законодавчою владою доповнити юридичну пам'ять [1, 219–220].

Особливо церковне законодавство X століття охороняло честь заміжньої жінки знатного роду та її дочки, яка народилася в шлюбі. Була встановлена відповідальність у вигляді величезного штрафу не тільки за їхнє викрадення та зґвалтування, а й за побиття, образу словом. В той же час відповідальність за вбивство жінки встановлювалась не церковним, а княжим судом. В одному з перших систематизованих джерел права Давньої Русі – Руській Правді – була сприйнята спроба захистити право жінки на життя (ст. 88 просторової редакції Руської Правди (далі – РП) – грошовий штраф за вбивство) [2, 71].

В Руській Правді спочатку містились в основному норми кримінального права, основою яких були майнові відносини, але будь-яких складів злочинів проти сім'ї або неповнолітніх не згадувалось. Закладались майнові основи сім'ї як суспільного інституту. Так, визнавалась окрема власність подружжя (ст. 94 РП); за порушення прав опіки над сиротами встановлювалась майнова відповідальність опікуна (ст. 99 РП); передбачалась відповідальність матері, яка розтратила майно дітей від першого шлюбу, та визначалось право цих дітей на утримання в разі смерті батька і повторного шлюбу матері (ст.ст. 101–106 РП). Існувала норма про відповідальність дружини і дітей як специфічних суб'єктів за співучасть у здійсненні чоловіком злочину (ст. 121 РП) [2, 72]. Норм, які окремо встановлювали відповідальність за злочини проти неповнолітніх, Руська Правда не містила. Але не зважаючи на зазначене, Руську Правду можна вважати першим кодифікованим джерелом права, яке заклало основи охорони сімейних прав.

Перші спогади про злочини, які порушують сімейні устої, можна знайти в церковних уставах князя Володимира Святославовича (XI ст.) та князя Ярослава Мудрого (XII ст.). За Уставом князя Володимира до проступків, які з точки зору церковного права розцінювались як злочини, що порушують сімейні відносини належали: розлучення подружжя без дозволу церковного суду, подружня зрада (доказана свідками), не освячене церквою сумісне проживання чоловіка і жінки, викрадення нареченої для шлюбу, статеві відносини серед близьких родичів і свояків (дана міра була направлена на збереження мирних стосунків у сім'ї). Водночас, міру покарання за вказані діяння Устав не передбачав. Одночасно з Уставом Володимира був виданий «Закон судный людем». Цей збірник церковно-цивільних візантійських установлень, які згодом вносились у Руську Правду, включав низку положень з



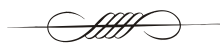
сімейного права і передбачав покарання за порушення. Наприклад, тому, хто мав двох жінок, або одружувався на родичці, призначалось тілесне покарання; винуватим у незаконному зв'язку відрізали носи; заборонялось розірвання шлюбу, а ті, хто розривав шлюб насильницькою смертю (чоловік або дружина) спалювались. Згодом всі ці покарання були пом'якшені або замінені грошовою пенею [2, 145; 2, 155–157].

Збільшилась кількість норм, присвячених порушенням сімейних устоїв, в Уставі князя Ярослава (ст.ст. 13–16, 22–28 просторової редакції). До злочинних діянь відносили позбавляння від немовляти, аборт, вбивство жінкою своєї дитини, народження позашлюбної дитини, дітовбивство незаконнонародженої дитини, скоєне заміжньою жінкою, побиття батьків дітьми. Цей Устав визначав відповідальність за статеві зносини серед кровних родичів, духовних родичів (кум, кума), свояків. Була здійснена спроба диференціювати відповідальність за вказаний злочин: найбільш суворо карались статеві зносини між братом і сестрою, батьком і дочкою, свекром і невісткою – окрім сплати штрафу церкві, на винних накладалась єпитимія. Зносини між кумом і кумою, вігчимом і пасербицею, мачухою і пасинком карались лише штрафом. Переслідувалось церквою також одночасне проживання чоловіка з двома дружинами, перелюбство зі сторони чоловіка, розлучення за згодою подружжя без дозволу церкви. Передбачалось покарання для жінки, яка побралася вдруге, не розірвавши перший шлюб. В зазначеній ситуації як перший, так і другий шлюб визнавались недійсними, дружина передавалась під опіку церкви, отримувала покарання і другий чоловік. Згодом каралось і недотримання вірності чоловікові. Розвивались і з часом видозмінювались норми про відповідальність батьків за зловживання шлюбною долею дітей (за відмову в погодженні на шлюб або примушування до нього). Якщо спочатку батькам заборонялось під страхом церковного покарання насильно видавати заміж дівку або одружувати отрока, то з XI століття церква зобов'язала батьків видавати дочок заміж під загрозою покарання (встановлювався штраф, розмір якого залежав від соціального статусу дівчини) [2, 168–169; 2, 178; 2, 190–191].

Отже, законодавство Давньої Русі у XI–XIII століттях містить перші спроби нормативно-правового регулювання захисту право дитини на життя (ст. 6 просторової редакції Уставу Ярослава передбачала покарання за вбивство своєї дитини як заміжньої, так і незаміжньої жінки) [2, 169]. Здебільшого здійснювалась охорона лише майнових прав дітей, оскільки суспільство продовжувало жити за неписаними законами, звичаями, згідно яких діти повинні були бути покірними батькам, підпорядковуватись в усьому їхній волі.

#### **Використані джерела:**

1. Ключевський В.О. Сочинения : В 9 т. : Т. 1. : Курс русской истории. Ч.1. / под. ред. В.Л. Янина. – М. : Мысль, 1987. – 430 с.
2. Русская Правда. Пространная редакция // Российское законодательство X–XX веков : В 9 томах : Т. 1. : Законодательство Древней Руси / Под общ. ред. О.И. Чистякова – М. : Юрид. лит., 1984. – 432 с.



**Канцір Володимир Степанович**

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально – правових дисциплін  
Львівського державного університету внутрішніх справ*

#### **ТЕРОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ**

Тероризм породжується зовнішньополітичними, соціальними, внутрішньополітичними, економічними та історичними чинниками і визначається як соціально-політичне явище, що є сукупністю мотивованих кримінально-караних діянь, вчинюваних з використанням крайніх форм насильства.

Як загроза для національної безпеки, терористична діяльність може проявлятися через наступні чинники:

1) терористичні акти, вчинювані окремими злочинцями або членами організованих терористичних груп (причому, як на території своєї держави, так і з баз на території іншої країни);

2) акти державного терору, здійснювані однією державою стосовно іншої (останні приклади – акти державного терору США стосовно Іраку та Афганістану);

3) акти державного терору, здійснювані владними структурами усередині країни стосовно окремих груп населення (політичні, соціальні, етнічні, релігійні тощо).

Із проголошенням незалежності нашою державою, природним було б очікувати зосередження уваги як правлячою елітою, так і законодавцями на питаннях забезпечення національної безпеки. Одним з індикаторів усвідомлення необхідності розроблення передусім теоретичних питань мав би стати науковий інтерес до зазначених проблем. Водночас, можна констатувати, що упродовж 19 років незалежності проблеми національної безпеки розглядалися фрагментарно, вихоплювалися лише окремі її частини: аналізу піддавалися чи то стан національної безпеки, чи то загрози в окремих сферах життєдіяльності, чи окреслення загроз без встановлення кореляції між ними та рівня впливу на стан національної безпеки загалом і можливість збереження гомеостазису системою національної безпеки, окремі види національних інтересів тощо. Лише останнім часом з'являються спроби застосування системного мислення при розв'язанні даних проблем. Постає логічне запитання: невже забезпечення національної безпеки є проблемою другорядною?

Можна стверджувати, що зараз Україна у сфері теоретичних напрацювань у галузі національної безпеки перебуває в методологічній кризі, що зумовлено втратою українським суспільством відчуття небезпеки. До чого це призводить ми вже бачили 11 вересня 2001 р., коли впевнені в абсолютній безпеці американці спостерігали за знищенням своїх громадян, разом із втратою непохитної впевненості у власній абсолютній безпеці. Міф абсолютної та загальної безпеки було успішно розвінчано.

Методологічна криза стала наслідком того, що в сьогоденні публікаціях така категорія як загроза розглядається відірвано від інших, органічно пов'язаних із нею категорій. І в цьому можна підтримати Г.Ф. Костенка, за словами якого відбулася втрата розуміння фізичної природи динамічного процесу “виклик – загроза – небезпека – захист – безпека” [1, с.6].

Атрибутивною ознакою створення будь-якої системи є її здатність забезпечити головну потребу людини – безпеку. В якій системі ця здатність буде вищою, або, яка система продемонструє за допомогою застосування засобів впливу різного рівня цю здатність, у тій системі і побажає опинитися більшість людей. Саме тому в більшості випадків причиною утворення терористичних організацій є не бажання боротися за якусь ідею, а бажання забезпечити власну безпеку, знищивши джерело загрози [2, с.26-27]. Так, проведення масованої інформаційної війни, метою якої може стати впевненість громадян у силі та дієздатності систем безпеки, спричиняє докорінну зміну настанов багатьох учасників екстремістських організацій різного штабу. Неможливо здійснювати боротьбу з тероризмом, не усвідомлюючи цього факту. Тому будь-які дії системи щодо боротьби з тероризмом приречені на провал, якщо вони спрямовані лише на фізичне знищення терористів [2, с.27]. Головне відшукати точку біфуркації, в якій певна група людей обирає іншу групу, яка надалі забезпечуватиме їхню головну потребу безпеку.

Змістом забезпечення національної безпеки є сукупність умов і чинників, що забезпечують нормальне функціонування і розвиток системи (особи, суспільства, держави).

Принциповий характер має положення, що сама категорія “безпека”, у тому числі і національна, носить вельми відносний характер. Абсолютної безпеки (у тому числі і від здійснення терористичних актів) немає і не може бути за визначенням. Та або інша сукупність небезпек завжди існує стосовно до абсолютно будь-якого об'єкта безпеки. Потенційна жертва може суб'єктивно відчувати свою безпеку, але це означає лише те, що

вона просто усвідомлено або не усвідомлено встановлює для себе прийнятний рівень небезпеки або загрози. У випадку, коли загроза видається прийнятною для неї, людина просто відчуває себе в безпеці.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що визначення конкретної межі терористичної загрози для людей – досить складне і життєво важливе завдання, воно вирішується кожним конкретним суб'єктом безпеки – людиною, суспільством чи державою, насамперед, виходячи з накопиченого попереднього досвіду, прогнозування розвитку тієї або іншої реальної ситуації, наявних у розпорядженні сил і засобів для боротьби з конкретною загрозою, можливості або відсутності тієї або іншої допомоги ззовні тощо.

Особливу роль в цій ситуації виконує психологія сприйняття небезпек, що склалася у людей. Помилка в оцінці терористичної небезпеки (її переоцінка або недооцінка) і є основною та найбезпосереднішою передумовою катастрофічних помилок при ухваленні рішень.

#### **Використані джерела:**

1. Костенко Г.Ф. *Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навчальний посібник* / Г.Ф. Костенко. – К.: ЗАТ Видавничий дім „ДЕМІД”, 2002.
2. Ліпкан В.А. *Матриця: проблеми свободи у матриці* / В.А. Ліпкан // *Міліція України*. – 2002. – № 2.



**Кинёв Александр Юрьевич**

*Начальник Управления по борьбе с картелями ФАС России*

#### **ОСОБЫЙ ВИД КАРТЕЛЕЙ – СГОВОРЫ НА ТОРГАХ**

Антиконкурентные соглашения (картели) - самое серьёзное нарушение антимонопольного законодательства, «главный враг конкуренции».

Одним из наиболее опасных для экономики и общества видов картелей являются сговоры на торгах.

Россия – одна из первых стран, где государству стала очевидной общественная опасность антиконкурентного поведения участников рынка, в том числе, путём вступления в сговоры при проведении торгов. Уже в первом систематизированном своде законодательства Российской Империи – Уложении о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года – была установлена ответственность за подобные действия. Статья 1619 Уложения предусматривала: «Кто при продаже недвижимого или движимого имущества с публичного торга или при торгах на подряды и поставки или откупы, склонит других подарками, обещаниями или иным образом не участвовать в торгах, тот за сие подвергается: денежному взысканию от пятидесяти до пятисот рублей».

Данная норма применялась не только для регулирования государственных закупок, но и для стабилизации оборота частного имущества.

Современное российское антимонопольное законодательство, основу которого составляет Федеральный закон от 26.07.2006 № 135-ФЗ «О защите конкуренции», также запрещает антиконкурентные соглашения в виде сговоров на торгах.

Запрет на сговор на торгах между хозяйствующими субъектами (в том числе между организатором и участниками торгов) установлен пунктом 2 части 1 статьи 11: «Запрещаются соглашения между хозяйствующими субъектами или согласованные действия хозяйствующих субъектов на товарном рынке, если такие соглашения или согласованные действия приводят или могут привести к ... повышению, снижению или поддержанию цен на торгах...».

Отдельно, статьёй 16 вышеназванного закона установлен запрет на сговор на торгах между участником (участниками) торгов и их организатором, если таковым является орган

власти: «Запрещаются соглашения между... органами власти ... и хозяйствующими субъектами либо осуществление этими органами и организациями согласованных действий, если такие соглашения или такое осуществление согласованных действий приводят или могут привести к недопущению, ограничению, устранению конкуренции».

За сговор на торгах, также как за иные нарушения антимонопольного законодательства, предусмотрена административная и уголовная ответственность.

Юридическое лицо, нарушившее антимонопольное законодательство, привлекается к административной ответственности в виде так называемого «оборотного штрафа». Должностное (физическое) лицо может быть привлечено либо к административной (штраф или дисквалификация), либо к уголовной ответственности (штраф или (и) лишение свободы). При этом антимонопольные органы руководствуются частью 3 статьи 2.1 КоАП РФ, устанавливающей что назначение административного наказания юридическому лицу не освобождает от административной ответственности за данное правонарушение виновное физическое лицо, равно как и привлечение к административной или уголовной ответственности физического лица не освобождает от административной ответственности за данное правонарушение юридическое лицо.

В Кодексе об административных правонарушениях Российской Федерации санкции за сговор на торгах установлены статьёй 14.32 «Заключение ограничивающего конкуренцию соглашения, осуществление ограничивающих конкуренцию согласованных действий, координация экономической деятельности». Наказание для должностных лиц: штраф от 20 до 50 тыс. рублей либо дисквалификация на срок до трёх лет. Решение по применению той или иной санкции принимает суд общей юрисдикции. Наказание для юридических лиц – штраф в размере от одной сотой до пятнадцати сотых (от 1 до 15 %) размера суммы выручки правонарушителя от реализации товара, на рынке которого совершено правонарушение, но не менее 100 тысяч рублей. Решение о данном штрафе принимает должностное лицо антимонопольного органа.

Уголовная ответственность за сговор на торгах установлена статьёй 178 Уголовного кодекса Российской Федерации: «Недопущение, ограничение или устранение конкуренции», которая предусматривает штраф либо лишение свободы на срок до семи лет. Квалифицирующими признаками преступления по статье 178 УК РФ является нанесение крупного ущерба (сумма которого превышает один миллион рублей) либо извлечение дохода в крупном размере (сумма которого превышает пять миллионов рублей). Кроме того, уголовные дела по фактам сговоров на торгах могут возбуждаться по статьям, предусматривающим ответственность за должностные преступления, мошенничество, коммерческий подкуп и т.д.

В соответствии с законодательством Российской Федерации факт нарушения антимонопольного законодательства устанавливается комиссией антимонопольного органа. Для вынесения соответствующего решения проводится процедура рассмотрения дела о нарушении антимонопольного законодательства. Практика рассмотрения антимонопольными органами России дел по сговорам на торгах началась в 2009 году. Это связано, с одной стороны, с появлением большого количества «договорных» торгов, где формальные требования, например, закона «О государственных закупках» полностью соблюдались, но конкуренция между участниками отсутствовала, с другой стороны, - с образованием в структуре Федеральной антимонопольной службы специального управления – Управления по борьбе с картелями, которое было наделено полномочиями по расследованиям дел по сговорам на торгах.

В 2009 году ФАС России было рассмотрено девятнадцать дел по фактам сговоров на торгах. В первом полугодии 2010 года – тринадцать. В настоящее время более пятидесяти дел находятся в стадии рассмотрения.

Несколько характерные примеры.

В 2008-2009 годах была проведена серия конкурсов на право заключения договоров о предоставлении рыбопромысловых участков на Камчатке. По признакам сговора при проведении данных торгов антимонопольным органом было возбуждено несколько дел.

Одним из основных доказательств при рассмотрении данных дел являлись заключения экспертов, которые на основании математических методов (теория игр, теория вероятности) сделали вывод о том, что результаты, полученные в ходе проведения данных конкурсов, не могли быть достигнуты никаким иным образом, кроме как при условии наличия сговора между его участниками.

В 2009 году государственным заказчиком был проведён конкурс на ремонт участка автомобильной дороги. При процедуре вскрытия конвертов заказчик, будучи в сговоре с одним из участников торгов, огласил информацию о стоимости и сроках работ отличную от указанной в заявке. При доказывании данного сговора антимонопольным органом была использована видеозапись процедуры вскрытия конвертов, прошедшая соответствующие экспертизы на наличие изменений.

Характерным примером сговора между органом власти и хозяйствующим субъектом, раскрытого антимонопольными органами, является дело о сговоре при подготовке и проведении в 2009 году аукциона на право заключения договора о развитии застроенной территории в одном из городов Московской области. Основные доказательства по этому делу были получены в ходе взаимодействия с правоохранительными органами и в результате внезапных проверок. В дальнейшем по материалам данного антимонопольного дела правоохранительными органами было возбуждено уголовное дело по статье «мошенничество».

В соответствии с Законом «О защите конкуренции» решение антимонопольного органа может быть обжаловано в суде. По делам о картелях ответчики используют это право в ста процентах случаев. Учитывая это для антимонопольного органа очень важно, чтобы при появлении новой группы дел, как например, дел по сговору на торгах, формировалась положительная судебная практика. Отрадно, что по делам о сговорах на торгах складывающаяся судебная практика подтверждает правоту антимонопольных органов. В настоящее время по таким делам в пользу ФАС России принято несколько десятков судебных актов, в том числе, судами высших инстанций.

К сожалению, как любое новое дело работа ФАС России по пресечению сговоров на торгах не обходится без проблем. Перечислим некоторые из этих проблем и предложения по их решению:

1. Законодательное обеспечение: учитывая специфику сговоров на торгах, как особого вида антиконкурентных соглашений, необходимо более подробно описать эту тему в конкурентном законодательстве, при этом увязав её с иными антимонопольными требованиями к торгам (статья 17 Закона «О защите конкуренции»).

2. Процедура дела о нарушении антимонопольного законодательства: необходимо стремиться к упрощению и сокращения сроков рассмотрения дела о нарушении антимонопольного законодательства с тем чтобы более эффективно и оперативно защищать интересы организаторов и участников торгов.

3. Сбор доказательств: необходимо решить вопрос о возможности использования антимонопольными органами результатов оперативно-розыскных мероприятий, проведённых правоохранительными органами расширение полномочий самих антимонопольных органов для получения прямых доказательств сговоров на торгах.

4. Административная ответственность: для сговоров на торгах необходимо рассчитывать сумму «оборотного» штрафа не на основе выручки «от реализации товара, на рынке которого совершено правонарушение» (такого рынка может и не быть), а на иной базе, например, отталкиваясь от начальной стоимости торгов.

5. Уголовная ответственность: необходимо унифицировать подходы антимонопольных и правоохранительных органов к вопросу расчёта причинённого ущерба или полученного дохода.

Помимо чисто «карательной» функции по противодействию сговорам на торгах, большую работу ФАС России проводит по «профилактике» этого вида правонарушения, пытаясь устранить условия, при которых оно может быть совершено. В частности, инициатива ФАС России по переводу госзакупок на электронные аукционы, по созданию единого информационного ресурса по всем проводимым в России торгам (сайт

«torgi.gov.ru») направленны именно на то, чтобы сократить возможности для антиконкурентного поведения в ходе торгов, злоупотреблений со стороны заказчиков или участников, сговоров на торгах.

В целом работа ФАС России по развитию конкуренции на торгах, по повсеместному внедрению справедливых конкурсных процедур, пресечению сговоров способствует снижению коррупции, экономии средств бюджетов всех уровней, расширению количества участников торгов.



**Козич Ігор Васильович**

*Старший викладач кафедри кримінального права*

*Прикарпатського національного університету ім.Василя Стефаника*

## **КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ**

Кримінально-правова політика на підставі загальної політики в сфері боротьби зі злочинністю розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання та напрямки кримінально-правового впливу на злочинність та злочинців. Державний вплив на конкретніші об'єкти і явища з боку суб'єктів та інститутів політики в сфері боротьби зі злочинністю у рамках кримінально-правової політики можна диференціювати в залежності від того, про яку саме діяльність йде мова. Ці підвиди не мають параметрів самостійної підсистеми політики в сфері боротьби зі злочинністю, але функціонують в ній в якості відносно самостійних різновидів. Наприклад, усередині економічної політики виділяються промислова, науково-технічна, енергетична та інші види державної політики. Усередині соціальної політики співіснує освітня, житлова, житлово-комунальна та ін. Приблизно така ж картина повинна проявлятися в кримінально-правовій політиці.

В якості можливого критерію класифікації кримінально-правової політики можна використати загальноприйнятий поділ галузі права (як і науки, що вивчає цю галузь) на Загальну та Особливу (спеціальну) частину. В цьому контексті можна виділяти загально-кримінальні та спеціальні сфери кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Загально-кримінальні сфери визначають стратегічні і тактичні напрямки розвитку інститутів кримінально-правових інститутів, які мають вплив на будь-який вид злочинності: насильницьку, корисливу і т.п.). Серед загально-кримінальних сфер кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю можна виділити наступні:

- кримінально-правова політика у сфері визначення підстав, умов та форм кримінальної відповідальності;
- кримінально-правова політика у сфері визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину (в цій сфері можна проводити подальший поділ і виділяти, наприклад, кримінально-правову політику в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються спеціальними суб'єктами (злочинність жінок, злочинність неповнолітніх), кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються з різними формами вини (умисна злочинність, необережна злочинність, злочинність з двома формами вини) і т.п.;
- кримінально-правова політика в сфері реалізації регулятивних та заохочувальних норм (визначення підстав звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; обставин, що виключають злочинність діяння; інститут обмеження дії кримінально-правової норми);
- кримінально-правова-політика в сфері боротьби з окремими (дуже вдалим видається російський термін – «частними») проявами злочинної діяльності (політика в сфері боротьби з незакінченою злочинною діяльністю, в сфері



боротьби з груповою та організованою злочинністю, в сфері боротьби з множинними злочинними діями);

- кримінально-правова політика в сфері призначення покарання (система покарань, застосування обтяжуючих та пом'якшуючих обставин, призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків)
- кримінально-правова політика в сфері застосування заходів безпеки (наприклад, застосування примусових заходів медичного і виховного характеру).

Спеціальні сфери кримінально-правової політики визначають основні цілі, завдання, способи реалізації боротьби з окремими групами злочинів. Об'єднуючим критерієм в даному випадку може виступати родовий склад злочину – сукупність об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують групу подібних діянь як злочин. На підставі цього можна виділяти наступні сфери кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю:

- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються із застосуванням насильства;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що посягають на основи державного ладу та громадської безпеки;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що посягають на політичні, трудові та інші права громадян;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з корисливими посяганнями;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з економічними та господарськими злочинами;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби і злочинами, що посягають на навколишнє середовище та здоров'я населення;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами, що порушують інформаційну, виробничу та іншу безпеку;
- кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинами проти діяльності державних органів;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з службовими злочинами;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби з військовими злочинами;
- кримінально-правова політика в сфері боротьби зі злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.



**Ключко Дарья Сергеевна**

*студентка 2 курса юридического факультета  
Гродненского государственного университета*

## **ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА В УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ АСПЕКТЕ**

Уголовный кодекс Республики Беларусь оперирует понятием «лицо, совершившее преступление». Указанная категория чаще всего отождествляется с понятием «субъект преступления». Однако следует отметить, что эти категории являются несовпадающими по своему объёму. Категория «лицо, совершившее преступление» включает в себя понятия как субъекта преступления, так и личности преступника, которому суд должен определить вид и меру уголовно-правового воздействия, исходя из принципа её индивидуализации. Статья 62 УК Республики Беларусь закрепляет, что принцип индивидуализации наказания предполагает учёт характера и степени общественной опасности совершённого преступления, мотивов и целей содеянного, личности виновного, характера нанесённого вреда и размера причинённого ущерба, обстоятельств, смягчающих и отягчающих ответственность, мнения потерпевшего по делам частного обвинения. На необходимость учёта личности виновного указывают и положения ч. 6 ст. 3 УК Республики Беларусь,



определяющей содержание принципа справедливости, в которой закреплено, что «наказание и иные меры уголовной ответственности должны быть справедливыми, то есть устанавливаться и назначаться с учетом характера и степени общественной опасности преступления, обстоятельств его совершения и личности виновного».

Таким образом, белорусский уголовный закон использует наряду с категорией «лицо, совершившее преступление», категорию «личность виновного». Последняя используется законодателем в тех случаях, когда нормами уголовного закона регулируется порядок индивидуализации мер уголовно-правового воздействия. Указанное позволяет утверждать, что понятие «личность виновного» можно отождествлять с понятием «личность преступника», которое известно уголовно-правовой доктрине.

П.С. Дагель определяет личность преступника как совокупность социально-политических, психических и физических признаков лица, совершившего преступление, имеющих уголовно-правовое значение [1, с. 15, 16]. А.Б. Сахаров даёт несколько иное определение личности преступника, указывая, что таковой следует признавать определённую совокупность всех тех социально-значимых признаков, свойств, связей и обстоятельств, которые в сочетании с иными условиями и обстоятельствами влияют на совершение преступления [2, с. 66]. На наш взгляд, исходя из анализа положений уголовного закона, личность преступника следует отождествлять с личностью лица, подлежащего уголовно-правовому воздействию. В.В. Тимошенко указывает, что учёт личности виновного предполагает оценку социального облика лица, степени его опасности для общества, проявившейся при совершении преступления, образа жизни, семейного и материального положения, состояния здоровья, поведения до и после совершения преступления, нравственного облика и других обстоятельств, не нашедших своего непосредственного выражения в преступлении. При этом автор справедливо указывает, что всесторонне оценивая личность виновного, суд должен исходить из того, что перед ним не только субъект преступления, но и объект применения мер наказания, необходимых для ресоциализации виновного [3, с. 184-185]. А.В. Шидловский также считает, что при назначении наказания должны оцениваться только такие обстоятельства, характеризующие личность виновного, которые не нашли своего выражения в совершённом преступлении и законом не отнесены к признакам состава преступления либо к обстоятельствам, смягчающим и отягчающим ответственность. Данные о личности виновного, подлежащие учёту при назначении наказания он подразделяет на несколько групп: сведения, имеющие уголовно-правовое значение (напр., прежняя непогашенная или неснятая судимость); социально-демографические характеристики (пол, возраст, образование, профессия, род занятий, социальное и семейное положение, состав семьи и т.д.); сведения о социальных проявлениях виновного (его позиция в обществе, поведение в семье и быту, отношение к окружающим и т.п.); нравственно-психологические особенности (взгляды, убеждения, ценностные ориентиры, уровень интеллекта, черты характера, волевые качества и др.); сведения об условиях жизни виновного и его семьи (жилищные условия, материальное положение и пр.) [4 с. 150].

Уголовно-правовое воздействие на лицо, совершившее преступление, должно способствовать реализации целей уголовной ответственности, к которым относятся исправление лица, совершившего преступление, и предупреждение совершения новых преступлений, как осуждённым, так и другими лицами (ст. 44 УК Республики Беларусь). От характера и степени общественной опасности личности преступника зависит выбор вида и меры уголовно-правового воздействия, ведь наказание назначается конкретному лицу, совершившему преступление. Только с учётом системы его антисоциальных установок, степени деформации его личности возможно решение задач исправления и специального предупреждения преступлений. С учётом характеристик личности лица, совершившего преступление, должны решаться не только вопросы привлечения его к уголовной ответственности, но и освобождения от нее, а также полного или досрочного освобождения от наказания.

Таким образом, установление признаков, характеризующих личность преступника, имеет уголовно-правовое значение для индивидуализации уголовной ответственности, достижения её целей, установления оснований для освобождения от уголовной ответственности и наказания.

#### **Использованные источники:**

1. Дагель П.С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве. – Владивосток, 1970. – 132 с.
2. Сахаров А.Б. Учение о личности преступника // Советское государство и право. - 1968, № 9. – с. 65-67.
3. Комментарий к уголовному кодексу Республик Беларусь / Н.Ф. Ахраменка, Н.А. Бабий, А.В. Барков и др., под общ. ред. А.В. Баркова. – Мн.: Тесей, 2003. – 1120 с.
4. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / Н.Ф. Ахраменка [и др.] ; под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. – Мн.: ГИУСТ БГУ, 2007. – 1007 с.



#### **Кобіленьник Ростислав Ігорович**

*аспірант 3 курсу ад'юнктури Львівського державного університету внутрішніх справ*

*начальник відділу юридичного супроводу ТзОВ «СТКІ» (м.Київ)*

### **ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТУ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БЮДЖЕТНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ**

В науці кримінального права одним з актуальних питань залишається вивчення проблематики пов'язаної з суб'єктом складу злочину передбаченого ст. 210 Кримінального кодексу України (далі КК України), як обов'язковим елементом складу злочину. Його дослідженню присв'ячені праці багатьох українських науковців, серед яких Грищук В.К., Хавронюк М.І., Андрушко П.П., Дудуров О.О., Тихонова О.В., Степанюк Р.Л. та інші.

Розгляд суб'єкту складу злочину в системі елементів складу злочину, у їхньому взаємозв'язку, дозволяє всебічно, повно і правильно розкрити і дослідити його характеристику, визначити та виокремити особливості.

Суб'єкт злочину передбаченого ст. 210 КК України є спеціальним – це службова особа, тому з самого початку існує обмежене коло осіб, що можуть притягатись до відповідальності за порушення законодавства про бюджетну систему України.

Згідно із визначенням запропонованим В.К. Грищуком спеціальний суб'єкт складу злочину – фізична особа (людина), яка вчинила злочин у стані осудності і досягла до вчинення злочину встановленого чинним КК України віку кримінальної відповідальності та наділена іншою спеціальною ознакою, що має кримінально – правове значення [1, с.261].

Ці ознаки конкретного суб'єкта складу злочину повинні бути прямо названі в диспозиції відповідної норми КК України або визначатись шляхом тлумачення цієї чи інших норм КК. Ознаки спеціального суб'єкта, виступаючи як додаткові, доповнюють загальне поняття суб'єкта складу злочину.

Під службовими особами у ст. 210 КК України розуміються лише ті з них, які мають законні повноваження (певні права та обов'язки) щодо розпорядження бюджетними коштами. [2, с.146]. З аналізу норм бюджетного законодавства випливає, що розпорядниками бюджетних коштів є бюджетні установи, в особі їх керівників.

Степанюком Р.Л. зроблено висновок, згідно якого суб'єктом злочину, передбаченого ст. 210 КК, може бути будь-яка службова особа державного органу, підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності, до компетенції якої входить виконання функцій по використанню бюджетних коштів, дотриманню вимог щодо пропорційного

скорочення видатків бюджету, дотриманню вимог щодо пропорційного фінансування видатків бюджету [3, с.129].

Згідно із нормами ст. 22 ч.1 Бюджетного кодексу України (далі – БК) за обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. [4, с.27]. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України затверджуються законом про Державний бюджет України, а головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет.

Крім того, дослідники виокремлюють ще один вид суб'єктів цього злочину – службова особа – одержувач бюджетних коштів, яка не є їх головним розпорядником чи розпорядником. Відповідно до визначення запропонованого В.М. Киричко та О.І. Перепелицею одержувач бюджетних коштів – це особа, яка виконує обов'язки службової особи на підприємстві, установі чи організації, що немає передбаченого БК статусу фінансової установи, не утримується повністю за рахунок бюджету, а отримує бюджетні кошти на певні цілі у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій чи на інших законних підставах; така особа може бути суб'єктом цього злочину при його вчиненні у формі використання бюджетних коштів всупереч їх цільовому призначенню [2, с.146].

Разом з тим відсутність ознак спеціального суб'єкта, передбачених складом злочину, відповідальність за який настає за ст. 210 КК України, виключає кримінальну відповідальність за цей злочин. В такому випадку, як стверджує П.П. Андрушко, вчинення передбачених диспозицією ч.1 ст. 210 діянь службовими особами, які не є розпорядниками чи одержувачами бюджетних коштів, кваліфікується як перевищення влади або службових повноважень, оскільки ними в такому випадку вчинюються дії, що належать до компетенції вищестоящої службової особи чи службової особи іншого відомства (а ці дії згідно з підпунктом «а» абз.2 п.5 постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15 повинні кваліфікуватися саме так) [5, с.747].

#### **Використані джерела:**

1. Гришук В.К. *Кримінальне право України: Загальна частина: Навчальний посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.* / В.К. Гришук. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.
2. Киричко В.М. *Злочини у сфері Господарської діяльності за Кримінальним кодексом України та в судовій практиці: науково-практичний коментар* / В.М. Киричко, О.І. Перепелиця; за заг.ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2010. – 784 с.
3. Степанюк Р.Л. *Особливості суб'єктів злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства.* // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – вип. 18. – С. 127-130.
4. *Научно-практический комментарий Бюджетного кодекса Украины / коллектив авторов: Бех Г.В., Воронова Л.К., Кучерявенко Н.П. и др.] ; под общей редакцией д.ю.н., проф. Н.П. Кучерявенко. – Харьков : Одиссей, 2005. – 416 с.*
5. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т.1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид. перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 964 с.*



## **КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОВОКАЦІЇ ХАБАРА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Правоохоронні органи докладають правових та організаційних зусиль для того, щоб виявити та довести факти вчинення хабарництва й інших корупційних злочинів. Водночас для досягнення відповідних цілей вони нерідко використовують ефективні засоби, пов'язані з провокацією злочинів з метою подальшого викриття спровокованих осіб, законність використання яких досить часто викликає нарікання у правозахисних та наукових колах.

Незважаючи на велику практичну значимість, проблема кримінальної відповідальності за провокацію злочину є однією з найменш досліджених у науці кримінального права. Сучасне кримінальне законодавство також не містить належної правової бази, яка б дозволяла вирішити таку проблему. Кримінальний кодекс України лише встановлює кримінальну відповідальність тільки за провокацію хабара вчинену службовою особою (ст. 370 КК).

В межах цієї доповіді ставимо за мету дослідити доцільність існування вказаної норми у КК. Для цього, перш за все, з'ясуємо зміст дій, які утворюють об'єктивну сторону провокації хабара. З об'єктивної сторони провокаційні дії завжди повинні передувати злочинній поведінці особи, яка провокується. Більш того, створення обстановки, що викликає вчинення злочину, не лише повинно передувати виконанню діяння спровокованою особою, а й передувати виникненню у такої особи наміру вчинити злочин. Загальним способом вчинення провокаційних дій завжди виступає створення відповідної обстановки, яка в свою чергу викликає намір та подальше вчинення злочину. Саме таке визначення способу провокації охоплює всі можливі ситуації, пов'язані із вчиненням провокаційних дій.

Початком виконання об'єктивної сторони злочину передбаченого ст. 370 КК слід вважати дію, спрямовану на створення обстановки, яка викликає намір вчинити злочин. Тому не можна визнати провокацією лише наявність бажання або рішучості створити відповідну обстановку без виконання провокатором конкретних дій, спрямованих на реалізацію цього бажання («голий умисел»). Необхідно відрізнити такий умисел від готування, яке може мати місце щодо відповідного суспільно-небезпечного діяння. Кінцевим моментом власне провокаторських дій слід визнавати виникнення у особи наміру вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні.

У юридичній науці запропоновано наступне кримінально-правове визначення провокаційної діяльності, під якою слід розуміти завідоме створення особою такої обстановки, що викликає вчинення іншою особою злочину або співучасть у такому злочині, з метою її викриття, шантажу або заподіяння іншої матеріальної чи нематеріальної шкоди такій особі [1, с. 54].

Таким чином можна зробити висновок, що чинне законодавство України практично обмежує можливості оперативних підрозділів міліції в успішній протидії хабарництву.

Якщо ж безпосередньо звернутись до пропозицій окремих науковців щодо внесення змін до КК, то можна спробувати надати доцільності їхнім міркуванням з приводу можливості та необхідності, в майбутньому, декриміналізації відповідальності за провокацію хабара. Наявність цієї кримінальної норми істотно ускладнює боротьбу з хабарництвом, зокрема методом контрольованого давання хабара особою, спеціально уповноваженою на таку дію правоохоронним органом. Ця особа не вчиняє злочину, бо, діючи в інтересах суспільства, вона виявляє особу, яка може одержати хабар, і викриває її [2, с. 35]. Однак, варто зазначити й іншу правову позицію: «провокація хабара – це спеціальний вид підбурювання до вчинення злочину, тобто давання або одержання хабара, з метою викриття того, хто дав або взяв хабар», відтак, будь-які оперативно-розшукові заходи, спрямовані на

документування хабарництва є провокацією. От саме тут і виникає колізійність в кримінальному законодавстві України.

На мій погляд, ст. 370 КК України жодним чином не сприяє ефективній протидії корупції, оскільки захищає хабарників, перешкоджає викриттю корумпованих посадових осіб [3 с. 147]. Тому, я вважаю, було б доцільно декриміналізувати ст. 370 КК України “Провокація хабара” і доповнити ч. 2 ст. 369 КК України “Давання хабара” такими словами: “поєднане з умисним створенням службовою особою обставин і умов, що зумовили одержання хабара”.

Усе вищевикладене дозволяє дійти висновку про наявність прогалин у кримінальному, оперативно-розшуковому та кримінально-процесуальному законодавстві, що в одних випадках робить неможливою боротьбу з хабарництвом законним шляхом, а в інших, – ускладнює проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства з розкриття хабарництва. Тому чинне законодавство потребує внесення низки змін для визначення підстав, методів виявлення та документування хабарництва, порядку їх здійснення та ретельної деталізації [4].

#### **Використані джерела:**

1. Альошина О.І. Визначення провокації злочину в кримінальному праві України // *Право і безпека*. – 2005. – № 4/5. – С. 51-54.
2. Борисов В.І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності за новим Кримінальним кодексом України // *Збірник матеріалів міжнар. наук. – практ. семінару (11–12 травня 2001 р.)*. – Х., 2003. – С. 35.
3. Охотніков О.М. Посилення кримінальної відповідальності за посадові злочини // *Вісн. Запорізького юрид. ін-ту*. – 1998. – № 3. – С. 147.
4. Попов І.М. Оперативно-розшукова діяльність чи провокація хабара? // *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України*. – 2003. – № 4. – С. 224., с. 224



**Ковбасюк Дмитрій Игоревич**

*студент 5 курса Одесского национального университета имени И.И. Мечникова*

#### **МЕЖДУНАРОДНАЯ БОРЬБА С ПРОЯВЛЕНИЯМИ РАСИЗМА И РАСОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ**

Международный день борьбы за ликвидацию расовой дискриминации проводится по решению XXI сессии Генеральной Ассамблеи ООН от 26 октября 1966г. и ежегодно отмечается 21 марта. В этот день в 1960г. полиция открыла огонь и убила 69 человек в ходе проводившейся в Шарпевиле (Южная Африка) мирной демонстрации протеста против законов режима апартеида об обязательной паспортизации африканцев в ЮАР.

Провозглашая этот День в 1966г., Генеральная Ассамблея ООН призвала международное сообщество удвоить усилия в целях ликвидации всех форм расовой дискриминации. Тем самым подтверждая, что расовую дискриминацию можно считать отрицанием прав человека, основных свобод и справедливости, и она является преступлением против человеческого достоинства. Также ООН признает, что дискриминация — серьезное препятствие к экономическому и социальному развитию, а также к международному сотрудничеству и миру. ООН, а также другие международные организации признают расовую дискриминацию преступлением и ведут активную борьбу с этим явлением. Международным сообществом принято ряд международно-правовых актов, направленных на борьбу с указанным явлением, среди них: Конвенция по предупреждению и наказанию преступления геноцида (1948г.), Декларация Организации Объединенных Наций о ликвидации всех форм расовой дискриминации (1963г.), Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации (1965г.), Международная конвенция о

пресечении преступления апартеида и наказания за него (1973г.), Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений (1981г.), Международная конвенция против апартеида в спорте (1985г.), Декларация о расе и расовых предрассудках (1978г.) и т.д. [1].

В соответствии с Международной конвенцией о ликвидации всех форм расовой дискриминации расизм и расовая дискриминация – это международное правонарушение, которое включает расистскую идеологию, установки, основанные на расовых предрассудках, дискриминационное поведение, структурную организацию и институционализированную практику, приводящие к расовому неравенству, а также идею о том, что подобные отношения между группами оправданы с моральной и научной точек зрения; проявляются в дискриминационных законодательствах и практике. Расизм – теория, приписывающая превосходство или неполноценность отдельным расовым либо этническим группам, обосновывающая право одних людей господствовать над другими или отвергать их. Осуществление расистских теорий на практике выражается в политике расовой дискриминации, т.е. любом различии (исключении, ограничении или предпочтении), основанном на признаках расы, цвета кожи, родового, национального или этнического происхождения, нарушающем права человека и основные свободы в политической, экономической, социальной, культурной и других областях общественной жизни [2].

При ООН создан также Комитет по ликвидации расовой дискриминации (КЛРД), который является органом независимых экспертов, осуществляющий наблюдение за выполнением Конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации ее государствами-участниками. Все государства-участники обязаны регулярно представлять доклады Комитету о том, как права реализуются. Комитет рассматривает каждый доклад и направляет свои комментарии и рекомендации государству-участнику в форме "Замечаний". Комитет также публикует свое толкование содержания положений о правах человека, известного как общие рекомендации (или замечаний общего порядка), по тематическим вопросам и организует тематические дискуссии [3].

ООН проводит политику борьбы с расовой дискриминацией во всех сферах жизни человека.

Так 10 декабря 1985г. ООН была принята Международная конвенция против апартеида в спорте, которая даёт следующее определение "апартеида", что означает такую систему узаконенной расовой сегрегации и дискриминации с целью установления и поддержания господства одной расовой группы людей над другой расовой группой и ее систематического угнетения, которая проводится в Южной Африке, а "апартеид в спорте" означает осуществление политики и практики такой системы в спортивной деятельности как среди профессионалов, так и среди любителей. Государства-участники отказываются предоставлять финансовую или другую помощь, позволяющую их спортивным организациям, командам и отдельным спортсменам участвовать в спортивных мероприятиях в стране, проводящей политику апартеида, или с командами или отдельными спортсменами, отобранными на основе апартеида [4].

В соответствии с Конвенцией о дискриминации в области труда и занятий от 25.06.1958г, всякое различие, недопущение или предпочтение, проводимое по признаку расы, цвета кожи, пола, религии, политических убеждений, национального происхождения или социальной принадлежности, приводящее к уничтожению или нарушению равенства возможностей или обращения в области труда и занятий, а также всякое другое различие, недопущение или предпочтение, приводящее к уничтожению или нарушению равенства возможностей или обращения в области труда и занятий, определяемое соответствующим членом по консультации с представительными организациями предпринимателей и трудящихся, где таковые существуют, и с другими соответствующими органами считается дискриминацией и является запрещённым [5].

В соответствии с Конвенцией о борьбе с дискриминацией в области образования от 14 декабря 1960г. дискриминацией является закрытие для какого-либо лица или группы лиц доступа к образованию любой ступени или типа; ограничение образования для какого-либо



лица или группы лиц низшим уровнем образования; создание или сохранение отдельных систем образования или учебных заведений для каких-либо лиц или группы лиц, положение, не совместимое с достоинством человека, в которое ставится какое-либо лицо или группа лиц [6].

Таким образом можно сказать, что международное сообщество ведёт активную борьбу с проявлениями расовой дискриминации в мире во всех сферах жизни человека, признавая дискриминацию, противоправным явлением. Международное сообщество не только принимает международно-правовые акты но и создаёт условия в мире, которые на законодательном уровне препятствуют возможности развития расовой дискриминации в какой либо сфере. А также создаёт органы призванные контролировать состояние соблюдения прав человека в мире.

#### **Использованные источники:**

1. *Борьба с преступлениями на почве ненависти в регионе ОБСЕ: обзор статистики, законодательства и национальных инициатив / пер. с англ. Е. Постникова/. Опубликовано Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека, 2006.*
2. *Международная Конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации от 21.12.1965* г. [Электронный доступ] <http://www.un.org/russian/document/convents/raceconv.htm>
3. *Беляева, С. А. Некоторые вопросы развития международно-правового противодействия дискриминации // Право и политика. 2006. № 6. С. 54—80.*
4. *Международная Конвенция против апартеида в спорте от 10 декабря 1952г. [Электронный доступ] - [http://www.un.org/russian/document/convents/apartheid\\_in\\_sports.html](http://www.un.org/russian/document/convents/apartheid_in_sports.html)*
5. *Конвенция о дискриминации в области труда и занятий от 25.06.1958г. [Электронный доступ] - <http://www.un.org/russian/document/convents/labour.htm>*
6. *Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования от 14 декабря 1960г. [Электронный доступ] - [http://zakon.edu.ru/catalog.asp?cat\\_ob\\_no=12686&ob\\_no=12884](http://zakon.edu.ru/catalog.asp?cat_ob_no=12686&ob_no=12884)*



**Крапчатова Ирина Николаевна**

*кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного права и процесса  
Российского государственного гуманитарного университета*

### **ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ПРАВОСУДИЯ: СПОРНЫЕ ВОПРОСЫ КЛАССИФИКАЦИИ**

Правосудие как объект уголовно-правовой охраны ввиду многообразия включаемых в его содержание общественных отношений не может быть представлено в качестве односложного защищаемого блага. В связи с этим в литературе неоднократно предпринимались попытки систематизировать законодательство о преступлениях против правосудия.

Например, И.М. Черных [9; 6] предлагал следующую систему: 1) преступления, совершаемые должностными лицами суда и органов предварительного расследования; 2) преступления, совершаемые лицами, призванными законом способствовать осуществлению правосудия; 3) преступления, совершаемые прочими лицами.

Я.М. Кульберг [4; 3] делил все преступления против правосудия на две группы: 1) преступления, совершаемые должностными лицами; 2) преступления, совершаемые гражданами, не осуществляющими должностные функции. Аналогичного мнения придерживалась Ш.С. Рашковская [7; 9].

Однако в литературе, кроме классификации по субъекту, имеется и другая точка зрения. И.С. Власов и И.М. Тяжкова [1; 52], например, сделали попытку систематизировать



преступления против правосудия на основе сходства непосредственных объектов этих преступлений. Их система выглядит следующим образом: 1) преступления, препятствующие использованию работниками правосудия их прав для осуществления задач правосудия, а не вопреки им; 2) преступления, препятствующие поступлению в распоряжение правосудия доброкачественных доказательств и справедливых сведений от граждан; 3) преступления, нарушающие беспрепятственное получение правосудием сведений о преступлении и об обстоятельствах его совершения; 4) преступления, препятствующие осуществлению государственного принуждения, выраженного в приговоре или решении суда, в постановлении суда или прокурора. По мнению указанных авторов, система любой группы преступлений должна строиться на основе признаков, относящихся к объекту преступления.

Наиболее удачной считает классификацию преступлений против правосудия по их непосредственному объекту М.Н. Голоднюк. Автор указывает, что такая классификация в наибольшей степени отражает те общественные отношения, которым определенные группы данных преступлений причиняют вред, и пишет: «По непосредственному объекту преступления против правосудия можно дифференцировать следующим образом: 1) преступления, препятствующие исполнению работниками правоохранительных органов их обязанностей по осуществлению целей и задач правосудия; 2) преступления, совершаемые в процессе отправления правосудия должностными лицами (судьями, прокурорами, лицами, производящими дознание и предварительное расследование); 3) преступления, препятствующие осуществлению мер государственного принуждения, указанных в приговорах, решениях суда или иных судебных актах» [2; 18].

Тенденция перехода от классификации рассматриваемых преступлений по признакам субъекта к группировке с учетом особенностей непосредственного объекта преступлений наметилась и в учебной литературе. Так, авторы соответствующего раздела учебника «Российского уголовного права» считают указанный критерий положенным в основу следующей группировки преступлений, предусмотренных в гл. 31 УК РФ: а) посяательства на судей и сотрудников органов предварительного расследования (ст.ст. 294, 295, 296, 297, 298); б) служебные преступления участников уголовного судопроизводства (ст. ст. 299, 300, 301, 302, 305, 310, 311); в) фальсификация и сокрытие доказательств (ст.ст. 303, 304, 306, 307, 308, 309, 316); г) невыполнение процессуальных решений (ст.ст. 312, 313, 314 и 315) [8; 396].

Наиболее полной представляется классификация, предложенная Л.В. Лобановой [5; 94]. Она выделяет две большие группы преступлений против правосудия, которые в свою очередь подразделяются на более мелкие: 1) преступления, нарушающие условия, необходимые для успешного осуществления процессуальных функций и исполнения процессуальных актов (ст.ст. 299-310, 312-315 УК РФ); 2) посяательства на общественные отношения, обеспечивающие выполнение конкретных задач правосудия в соответствии с его целями (ст. 294-298, 311 УК РФ).

Также можно выделить классификацию, предложенную Ю.И. Кулешовым [3; 19], в основу которой положены структурные элементы охраняемых общественных отношений и особенности их внутреннего содержания, воздействуя на которые виновный нарушает охраняемое отношение в целом.

Таким образом, можно сделать вывод, что в уголовно-правовой теории классификация преступлений против правосудия осуществляется по трем основным критериям: а) по субъекту посяательства; б) по непосредственному объекту; в) комбинированный (смешанный). Однако, необходимо отметить, что построение односложной классификации вряд ли может быть успешным, и, возможно, в этом нет необходимости. «Где много глубоких различий между классифицируемыми явлениями, там необходимо должна быть и многочисленная классификация», подчеркивал П.П. Пусторослев [6; 10].

### **Использованные источники:**

1. Власов И.С., Тяжкова И.М. *Ответственность за преступления против правосудия.* - М., 1968.
2. Голоднюк М.Н. *Вопросы развития законодательства о преступлениях против правосудия* // Вестник Московского ун-та. Серия 11: Право. 1996. № 6.
3. Кулешов Ю.И. *Преступления против правосудия: проблемы теории, законодательства и правоприменения.* Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. - Владивосток, 2007.
4. Кульберг Я.М. *Преступления против правосудия.* - М., 1962.
5. Лобанова Л.В. *Преступления против правосудия (Проблемы классификации посягательств, регламентации и дифференциации ответственности).* Дис. ... д-ра юрид. наук. - Казань, 2000.
6. Пусторослев П.П. *Из лекций по особенной части Русского уголовного права.* Вып. 1. - Юрьев, 1908.
7. Раишкова Ш.С. *Преступления против социалистического правосудия.* - М., 1957.
8. *Российское уголовное право. Особенная часть. Учебник / Под ред. А.В. Наумова и В.Н. Кудрявцева.* - М., 1997.
9. Черных И.М. *Преступления против социалистического правосудия: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.* - М., 1962.



**Кузин Сергей Сергеевич**

*преподаватель юридического факультета  
Мордовского государственного университета*

## **ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВ ГРАЖДАН В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ФСБ РОССИИ**

Правовой статус органов Федеральной службы безопасности определяется Федеральным законом от 3 апреля 1995 г. № 40-ФЗ «О Федеральной службе безопасности» [1]. Деятельность органов федеральной службы безопасности осуществляется по основным направлениям: контрразведывательная деятельность, борьба с терроризмом, борьба с преступностью, разведывательная деятельность, пограничная деятельность, обеспечение информационной безопасности. Несмотря на то, что основные направления деятельности связаны с публичной сферой, ст. 5 Закона в числе первых принципов называет законность и уважение и соблюдение прав и свобод человека и гражданина. Это согласуется с требованиями Конституции РФ, закрепляющей в основах конституционного строя главную обязанность государства – соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина. Как выделяется в российской юридической науке: «Конституционный принцип правового государства возлагает на Российскую Федерацию обязанность признавать, соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина как высшую ценность, что предполагает установление такого правопорядка, который должен гарантировать каждому государственную защиту его прав и свобод (ст. 1, ч. 1; ст. 2, 17 и 18; ст. 45, ч. 1, Конституции РФ)» [2].

Необходимо выделить, что соблюдению прав и свобод человека и гражданина в деятельности федеральной службы безопасности посвящена специальная статья закона – ст. 6. В соответствии с общими положениями государство гарантирует соблюдение прав и свобод человека и гражданина при осуществлении федеральной службой безопасности своей деятельности. Не допускается ограничение прав и свобод человека и гражданина, за исключением случаев, предусмотренных федеральными конституционными законами и федеральными законами. Данное правило согласуется с ч. 3 ст. 55 Конституции РФ,

закрепляющей: «Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены федеральным законом только в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства». В то же время следует учитывать, что в соответствии с правовой позицией Конституционного Суда РФ, высказанной в Постановлении от 28 мая 1999 г. № 9-П [3] «допускается ограничение федеральным законом прав и свобод человека в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства, но ни одна из перечисленных целей не может оправдать ограничение основного права на судебную защиту, являющегося гарантией всех других прав и свобод». Указанное правило трансформируется в законе «О Федеральной службе безопасности». Так, лицо, полагающее, что органами федеральной службы безопасности либо их должностными лицами нарушены его права и свободы, вправе обжаловать действия указанных органов и должностных лиц в вышестоящий орган федеральной службы безопасности, прокуратуру или суд. Ст. 2 Закона Российской Федерации от 27 апреля 1993 г. № 4866-1 «Об обжаловании в суд действий и решений, нарушающих права и свободы граждан» [4] дополняет: «Каждый гражданин имеет право получить, а должностные лица, государственные служащие обязаны ему предоставить возможность ознакомления с документами и материалами, непосредственно затрагивающими его права и свободы, если нет установленных федеральным законом ограничений на информацию, содержащуюся в этих документах и материалах. Гражданин вправе обжаловать как вышеназванные действия (решения), так и послужившую основанием для совершения действий (принятия решений) информацию либо то и другое одновременно».

Государственные органы, предприятия, учреждения и организации независимо от форм собственности, а также общественные объединения и граждане вправе в соответствии с законодательством Российской Федерации получать разъяснения и информацию от органов федеральной службы безопасности в случае ограничения своих прав и свобод. Государственные органы, предприятия, учреждения и организации независимо от форм собственности, а также общественные объединения и граждане вправе требовать от органов федеральной службы безопасности возмещения материального ущерба и морального вреда, причиненного действиями должностных лиц органов федеральной службы безопасности при исполнении ими служебных обязанностей. Следует согласиться с И.Л. Ивачевым: «При возмещении вреда, причиненного государственными органами, органами местного самоуправления и их должностными лицами, действует общий принцип полного возмещения вреда. Содержание этого принципа раскрывается в ст. 1082 ГК: вред может быть возмещен в натуре путем предоставления вещи того же рода и качества, исправления поврежденной вещи либо путем возмещения убытков. В соответствии с п. 2 ст. 15 ГК РФ под убытками понимается реальный ущерб (стоимость утраченного имущества, иные расходы, которые лицо произвело или должно будет произвести для восстановления нарушенного права), а также упущенная выгода (неполученные доходы, которые потерпевший получил бы при обычных условиях гражданского оборота, если бы его право не было нарушено). При определении размера возмещения убытков применяется общее правило: размер вреда определяется по ценам, существующим на момент его возмещения (ст. 393 ГК РФ)» [5]. Обращает внимание, что законодательство о статусе органов ФСБ предусматривает возможность возмещения не только материального, но и морального вреда.

Закон «О Федеральной службе безопасности» устанавливает: «Полученные в процессе деятельности органов федеральной службы безопасности сведения о частной жизни, затрагивающие честь и достоинство гражданина или способные причинить вред его законным интересам, не могут сообщаться органами федеральной службы безопасности кому бы то ни было без добровольного согласия гражданина, за исключением случаев, предусмотренных федеральными законами». Данное правило находит свое развитие в

нормах Федерального закона от 27 июля 2006 г. № 149-ФЗ «Об информации, информационных технологиях и о защите информации» [6].

Должностные лица органов федеральной службы безопасности, допустившие злоупотребление властью или превышение служебных полномочий, несут ответственность, предусмотренную законодательством Российской Федерации.

#### **Использованные источники:**

1. *Собрание законодательства РФ*, 10.04.1995, N 15, ст. 1269,
2. *Соболева Ю.В., Холодная Е.В. Комментарий к Федеральному закону от 3 апреля 1995 г. № 40-ФЗ «О Федеральной службе безопасности» (постатейный) // СПС КонсультантПлюс. 2009.*
3. *Постановление Конституционного Суда РФ от 28.05.1999 г. № 9-П «По делу о проверке конституционности части второй статьи 266 и пункта 3 части первой статьи 267 Кодекса РСФСР об административных правонарушениях в связи с жалобами граждан Е.А. Арбузовой, О.Б. Колегова, А.Д. Кутырева, Р.Т. Насибулина и В.И. Ткачука» // Собрание законодательства РФ. 1999. № 23. Ст. 2890.*
4. *Ведомости Съезда народных депутатов РФ и Верховного Совета РФ. 1993. № 19. Ст. 685.*
5. *Ивачев И.Л. Возмещение государством вреда, причиненного незаконными действиями (или бездействием) органов государственной власти или их должностных лиц (конституционно-правовой аспект) // Государственная власть и местное самоуправление. 2005. № 8.*
6. *Собрание законодательства РФ. 2006. № 31 (1 ч.). Ст. 3448.*



**Лановенко Ігор Ігорович,**

*завідуючий кафедрою кримінального права, процесу та криміналістики  
Академії праці та соціальних відносин Федерації профспілок України  
кандидат юридичних наук, доцент*

### **ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ЯК КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Як відомо, згідно з Ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, збереження якого та зниження екологічних ризиків до мінімуму є важливим завданням влади та суспільства в цілому. Однак, як показує практика, незважаючи на постійний розвиток законодавства у сфері охорони довкілля, у тому числі шляхом введення кримінально-правових санкцій, негативний антропогенний вплив на природне середовище не зменшується, і навіть збільшується, що негативно впливає на фізичне, психічне та соціальне благополуччя людини, даючи підстави розглядати екологічні правопорушення та злочини як пряму загрозу розвитку соціального-економічного потенціалу, а інакше кажучи, національній безпеці України.

Характерна особливість забезпечення екологічної безпеки, як і безпеки в цілому, полягає, насамперед, в її системному характері. Питання екологічної безпеки це питання організації взаємодії суспільства та природи, питання розвитку та збереження, які потребують свого осмислення, як на політичному – визначення пріоритетних напрямків руху, так і кримінологічному рівнях, з визначенням актуальних напрямів профілактики екологічної злочинності.

Виходячи з того, що використання індустріальних технологій у якості сполученої ланки між суспільством та ресурсами природного середовища споконвічно несе в собі потенційні екологічні ризики, їх небезпека повинна розглядатися в якості вихідного початку профілактики шкоди довкіллю. Мова йде про соціально-економічні заходи спрямовані на пом'якшення можливих негативних наслідків правомірного (виправданого) та попередження

невідповідного умовам збереження навколишнього середовища, неправомірного (невиправданого) виробничого ризику.

В останньому варіанті, такий ризик може супроводжуватись, як усвідомленням суспільно небезпечного характеру діяння (або бездіяльності) та їх наслідків для певної екосистеми, так і нерозумінням причинно-наслідкових зв'язків, які можуть виникнути в ході виробничої діяльності, що потребує окремої уваги.

Якщо у стабільних соціально-економічних умовах пристосування до існуючого нормативно-правового середовища, як правило, відбувається шляхом освоєння і прийняття властивих йому цінностей та традиційних форм соціальної дії, то в умовах стрімких соціально-економічних змін, основний сенс економічної діяльності переміщується на пошук її нових способів відповідно до змін життєвої ситуації, перетворюючись із адаптивного на мобілізаційний тип господарювання [2,247]. Така мобілізаційна економічна активність, вимагаючи інтенсифікації виробничої діяльності, здатна значно підвищувати потенційну небезпеку виникнення надзвичайних для навколишнього середовища ситуацій, коли етика відповідальності підкоряється етиці виключної економічної доцільності. У такий стан поширюються як корисливі так і необережні екологічні злочини.

Перші, будучи умисними, вчиняються з виключною метою отримання матеріального прибутку. Враховуючи те, що порушенню правил загальної та спеціальної екологічної безпеки значною мірою сприяє безкарність (у всьому світі, в силу опору урядів та неvigдності капіталовкладень приватних фірм на охорону оточуючого середовища, екологічні правопорушення характеризуються високим рівнем латентності [1,104]), альтернативою може стати кримінальна політика спрямована на значне посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Однак нажалі спеціальних досліджень щодо ефективності тих чи інших мір покарання за екологічну шкоду сьогодні явно недостатньо. Потрібна поліпрофесійна експертиза природоохоронного законодавства та екологічних ризиків де важливою її складовою виступає кримінологічна експертиза виробничої діяльності, у тому числі щодо ефективності окремих адміністративних та кримінально-правових санкцій з точки зору їх загальної превенції.

Однак, аналіз світової практики застосування посиленої кримінальної репресії свідчить про її, як правило, тимчасову ефективність. Потенціал кари як стримуючого засобу достатньо обмежений, бо правові норми, по суті, не є основними факторами морального життя. Йдеться, насамперед, про соціальну політику, стрижнем якої є забезпечення такого стану суспільного буття, при якому вірогідність антропогенної шкоди фізичному, психічному та соціальному благополуччю людини внаслідок погіршення (руйнування) умов її життєвого середовища з відповідним обмеженням (унеможливленням) задоволення матеріальних та духовних потреб існування, зводиться до мінімуму.

В цьому сенсі кримінологічний контроль пов'язується не тільки з безпосередньою діяльністю правоохоронних органів, а й соціальною політикою в цілому. Попередження девіантних, і як наслідок, противоправних форм господарювання пов'язаних з недотриманням культурних норм праці, порушення природоохоронного законодавства є пріоритетним у кримінологічних дослідженнях екологічної злочинності, та зокрема кримінологічної оцінки виробничих проектів та їх законодавчого супроводження з метою виявлення екологічно небезпечних та протиправних ознак господарювання, які можуть нанести істотну шкоду довкіллю, а також експертизи нормативно правових актів, реалізація яких може сприяти загостренню ризиків для певної екосистеми та екології в цілому.

### **Використані джерела:**

1. Омигов В.И. Экологическая преступность / В.И. Омигов // Социс. – 2005. – № 7. – С. 104-106.
2. Салюк Ю. Підприємницька діяльність в екстремальних ситуаціях / Ю. Салюк // Чорнобиль і соціум. – К., 2000, Вип. 6. – С. 246-250.



**Лінов Віктор Миколайович**

*викладач кафедри кримінального та цивільного права і процесу  
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського*

## **ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ**

Питання про визначення пріоритетів об'єктів кримінально-правової охорони в законодавстві про кримінальну відповідальність вирішується ч. 1 ст. 2 Кримінального кодексу України (далі – КК). У цій нормі закону дається їх перелік об'єктів кримінально-правової охорони. Зокрема, під охорону про кримінальну відповідальність поставлені права і свободи людини і громадянина.

Необхідно підкреслити, що саме людина, а не особа є суб'єктом фізичних благ. Було б невірним змішувати поняття «людина» і «особа». У цьому зв'язку слід погодитися з думкою про те, що особа – категорія соціально-правова, а людина – явище біосоціальне. Ці поняття не збігаються ні за обсягом, ні за змістом.

Це означає, що особистістю людина стає в процесі отримання освіти, виховання і придбання практичного досвіду. Іншими словами особистістю не народжуються, нею стають. Розглядаючи злочини, передбачені розділом II КК України, перш за все, йдеться про здоров'я людини, а не про здоров'я особи. Для кримінально-правової оцінки не мають значення характеристики особи потерпілого.

Тому на наш погляд вірніше було б поставити під охорону закону про кримінальну відповідальність не особа, а людина – єдність біологічного і соціального. Внести зміни в назву розділу II КК України і викласти її в такій редакції: «Злочини проти життя та здоров'я людини і громадянина».

Відповідно до статті 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я [1] здоров'ям є стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя людини, а не лише відсутність хвороб, інвалідності чи інших фізичних або душевних вад. Це благо, невіддільне від особистості людини. Складовими частинами права громадян на охорону здоров'я є: життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування і забезпечення, необхідні для підтримки здоров'я; безпечне для життя і здоров'я довкілля [2]; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту і відпочинку, кваліфікована медико-санітарна допомога, включаючи вільний вибір лікаря і лікувальної установи; достовірні і своєчасні інформації про стан свого здоров'я, здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику і їхній ступінь; правовий захист від незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо (ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я).

Неважко побачити, що здоров'я в Основах законодавства України про охорону здоров'я визначається через слово «благополуччя», змістом якого є певний достатній рівень життя людини, можливо, певні майнові вигоди. «Благополуччя» не має жодного стосунку до визначення поняття «здоров'я», бо здоров'я – це повноцінний фізичний, психічний, фізіологічний та психологічний стан людини, який залежить від факторів навколишнього середовища та соціальних умов життя людини при відсутності фізичних, моральних страждань та душевних переживань. Під час хвороби людина переживає певне психологічне навантаження, а в окремих випадках і фізичні страждання, тому лише при їх відсутності вона володіє здоров'ям. Враховуючи законодавче поняття здоров'я, дається таке визначення



поняття права на здоров'я – це забезпечена законом можливість фізичної особи знаходитися у стані повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, шляхом реалізації закріплених в цивільному законодавстві правоможностей, до яких відносять право на охорону здоров'я, на усунення небезпеки, яка загрожує здоров'ю, на медичну допомогу, на інформацію про стан свого здоров'я, на таємницю про стан здоров'я, права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні, право не порушувати це право і право на захист порушеного права [3].

Отже, право на здоров'я у цивільно-правовому аспекті – це особисте немайнове право, що виникає з приводу особливого блага – здоров'я людини і забезпечує здатність людини реалізувати це право шляхом відповідних правоможностей. Воно є не лише нематеріальним благом, а й великою соціальною цінністю. Саме як соціальна цінність здоров'я потребує надійної та всебічної кримінально-правової охорони. І здоров'я, і життя особи є самостійними об'єктами кримінально-правової охорони. Якщо особа, як об'єкт кримінально-правової охорони, поняття біосоціального, а життя та здоров'я є її невід'ємними компонентами, то вони розглядаються в кримінально-правовому аспекті як специфічні суспільні відносини.

#### **Використані джерела:**

1. *Основи законодавства України про охорону здоров'я : закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.*
2. *Про право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля див.: Митрофанов І. І. Кримінально-правове забезпечення охорони довкілля : монографія / Ю. І. Білоус, І. І. Митрофанов. – Кременчук : Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2010. – С. 10–27.*
3. *Калітенко О. М. Право на здоров'я: цивільно-правовий аспект / О. М. Калітенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – № 23. – С. 70–73.*



**Мангур Роберт Васильович**

*аспірант Київського університету права НАН України*

#### **ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ТА КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВАННЯ ХАБАРА**

Хабарництво є найбільш типовим проявом корупції - найнебезпечнішого кримінального явища, яке підточує основи державної влади і управління, дискредитує і підриває авторитет влади в очах населення, зачіпає законні права і інтереси громадян. У обстановці проникнення корупції в різні сфери життя небезпека цього явища значно зростає. Зазіхаючи на діяльність державних установ, хабарництво підриває їх авторитет, дискредитує органи влади, веде до порушень принципу соціальної справедливості. Небезпека одержання і дачі хабара обумовлена і тим, що вони досить часто поєднуються з іншими тяжкими і особливо тяжкими злочинами. Досить часто хабарництво поєднується із вчиненням різноманітних економічних злочинів[1,177].

В сучасному світі проблема хабарництва та боротьби з ним є актуальною, оскільки побудова правової держави має на меті створити таку правову систему, при якій будь-яка особа чи організація не буде зазнавати обмежень, не передбачених законом, і завжди матиме змогу правомірним шляхом захистити свої інтереси, порушені чиновником будь — якого рівня. В Україні це явище охопило багато сфер суспільного життя. Саме тому, особливо останнім часом, значна увага приділяється вдосконаленню існуючих та пошуку нових форм і методів протидії хабарництву. Варто згадати, хабарництво — це злочин, який здійснюється не лише з участю службових осіб, а й з участю громадян. Це завжди прояв волі двох: того,



хто дає хабар, і того, хто його бере. Тому, щоб боротьба з хабарництвом була більш ефективною, необхідно приділяти значну увагу не тільки фактам одержання хабарів, але і давання. В сучасному житті все більше і більше з'являється так званих «злісних» хабародавців, які часто користуються хабаром та іншими видами «подяки» для досягнення як законних, так і протиправних цілей, які додержуються поглядів, що «все продається і все купується». Питанням боротьби з хабарництвом в різних сферах суспільного життя присвячено багато наукових праць, над цією проблемою працюють цілі науково-дослідні інститути, але досягти реальних позитивних результатів поки що не вдалось. За даними статистики Міністерства внутрішніх справ України, такі злочини як давання та одержання хабара мають значну тенденцію до зростання, набувають дедалі більшого розмаху і призводять до дезорганізації суспільного життя. Тому нагальним питанням є знайдення шляхів протидії цьому злу.

Проблеми боротьби з хабарництвом та протидії хабарництву розглядалася і в минулому, але дослідження боротьби з цим негативним явищем стосувалися переважно злочину одержання хабара. У юридичній науці кримінального права та кримінології є доцільним комплексне дослідження кримінально-правових та кримінологічних аспектів проблем давання хабара.

Відповідальність за дачу хабара передбачено ст. 369 Кримінального кодексу України [2,131] «Давання хабара»:

Давання хабара полягає в передачі службовій особі майна, права на майно або вчиненні на її користь дій майнового характеру за виконання чи невиконання дії, яку та повинна була або могла виконати з використанням службового становища чи наданої їй влади. Склад цього злочину наявний не тільки тоді, коли хабар дається за вчинення певних дій в інтересах того, хто його дає, а й тоді, коли це робиться в інтересах інших фізичних чи юридичних осіб.

Хабар може даватись і в завуальованій формі - під виглядом укладення законної угоди, безпідставного нарахування й виплати заробітної плати чи премій, нееквівалентної оплати послуг різного характеру (консультації, експертизи тощо).

Установивши, що хабар було передано в завуальованій формі, суд повинен зазначити це у вироку і навести докази, на підставі яких він дійшов висновку, що гроші, матеріальні цінності чи послуги були передані або надані службовій особі як хабар та що це усвідомлювали і той, хто його дав, і той, хто одержав[3].

Важливим з точки зору кримінологічної характеристики особистості хабародавця є те, що за минулі два роки не відбулося й суттєвих зрушень у поглядах населення на можливість виправдання корупційних дій, якщо це необхідно для вирішення важливої справи. Близько половини респондентів (що статистично не різниться від показників минулих років) вважають, що корупція, іноді або завжди, може бути виправдана як засіб швидкого розв'язання власних проблем. Це ще раз підтверджує висновок про те, що уявлення про практичну вигідність корупційних дій досить міцно закріплені в переконаннях жителів України. Хоча і відчутна, однак менша частка респондентів (37%) вважає, що корупцію в жодному разі не можна виправдати. Як і в попередніх дослідженнях, зберігається чіткий зв'язок між віком і схильністю виправдовувати корупцію. Чим старшою за віком є людина, тим сильнішою є її переконаність у тому, що корупція ніколи не може бути виправданою. Люди молодшого віку частіше сприймають корупцію як відносно корисну поведінку[4, 20].

Давання хабарів обумовлюється багатьма різними причинами. Так наприклад це може бути зловживання службовим становищем серед державних посадовців, котрі використовують свої посади для власної вигоди, та недосконалість системи контролю за діями посадовців і запобігання корупції з боку правоохоронних органів, відсутність політичної волі лідерів подолати проблеми корупції, занадто складне й недосконале законодавство в Україні, прогалини в ньому, якими користуються корумповані посадові особи, традиційна звичність корупції в українському суспільстві.

Ефективна протидія хабарництву і корупції в Україні неможлива без здійснення адекватних заходів запобігання даванню хабарів громадянами.

### **Використані джерела:**

1. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/ І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.:Право, 2009.*
2. *Кримінальний кодекс України: за станом на 09 вересня 2010 р./Верховна Рада України. - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. - № 25-26.*
3. *Постанова Пленуму «Про судову практику у справах про хабарництво»/Верховний Суд України. – «Юридичний вісник», 13-19 липня 2002 р. - № 28 (368).*
4. *Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009 [Електронний ресурс]// Режим доступу до звіту:*
5. *[http://www.pace.org.ua/images/stories/2009\\_Corruption\\_in\\_Ukraine\\_Survey\\_Report.pdf](http://www.pace.org.ua/images/stories/2009_Corruption_in_Ukraine_Survey_Report.pdf)*



**Марєєв Василь Вікторович,**  
*аспірант кафедри кримінального права  
Національного університету «Одеська юридична академія»*

### **СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИННІ ПОСЯГАННЯ НА ПРАВА ПАЦІЄНТА В СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.**

Сучасне кримінальне законодавство України в сфері здійснення медичної діяльності характеризується значним збільшенням норм, що забезпечують охорону прав пацієнтів. В КК 2001 р. вперше запроваджений такий склад злочину, як невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків (ст. 140).

Новими складами в КК 2001 р. є порушення прав пацієнта – проведення клінічних випробувань лікарських засобів без його згоди (ст. 141), порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143), насильницьке донорство (ст. 144), незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145). Крім того, змін зазнали і деякі склади злочинів, які були передбачені КК 1960 р. В новій редакції викладені ст. 108<sup>3</sup> (зараження вірусом імунодефіциту людини медичними, фармацевтичними працівниками і працівниками інших сфер), ст. 108<sup>4</sup> (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на зараження вірусом імунодефіциту людини та його результатів) попереднього КК. Зокрема, якщо у вищеназваних статтях мова йшла тільки про вірус імунодефіциту людини, то у відповідних статтях чинного на сьогодні КК (ст. 131 – неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини або іншою невиліковною інфекційною хворобою, ст. 132 – розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини або іншою невиліковною інфекційною хворобою) говориться про вірус імунодефіциту людини або іншу невиліковну інфекційну хворобу. Отже, КК 2001 р. вказівкою на «іншу невиліковну інфекційну хворобу» істотно розширив сферу кримінальної караності за вищеназване діяння. Розширено коло осіб, які притягуються до відповідальності за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби. Такими, відповідно до ст. 132 КК України, можуть бути посадові особи лікувального закладу, допоміжні працівники, які самовільно отримали інформацію, медичні працівники. [1, 12-13].

Як правильно відзначив Л.Л. Кругліков, в Загальній та Особливій частинах Кримінального кодексу норми і положення, які складають їхній зміст, розміщуються не

довільно, а в певному порядку. Для цього необхідно вирішити наступні завдання: розташувати відповідні статті у відповідному розділі; у випадку потреби скомпонувати статті всередині розділу в неофіційні групи; в межах групи розташувати злочини в певній послідовності; раціонально структурувати кожен статтю, частину статті [2, 56].

Проте виходячи з наявної редакції КК України, навряд чи можна говорити про існування в ньому чіткої системи норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочинні посягання на права пацієнта. Ці норми передбачені різними розділами Особливої частини, що означає, що на думку законодавця вони посягають на різні об'єкти. Варто відзначити, що більша частина складів цих злочинів розміщені в розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи». Розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності особи» також містить норму, що передбачає охорону особи від незаконного поміщення в психіатричний заклад (ст. 151), а відповідальність за порушення права на безоплатну медичну допомогу передбачена ст. 184, яка розміщена в розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина».

Спільним для всіх перерахованих вище норм, поставлених на охорону прав пацієнта, є те, що вони, покладаючи на правовиконавців кримінально-правовий обов'язок не порушувати сформульовані в них юридичні заборони, реалізують завдання кримінального законодавства щодо охорони прав і свобод людини і громадянина, що звернувся до представників медичної професії за відповідною допомогою або знаходиться під медичним спостереженням, а також попереджують вчинення злочинів [3, 103]. Як відзначає А.Г. Блінов, злочинами проти прав і свобод пацієнта є заборонені кримінальним законодавством під загрозою застосування покарання винувато вчинені медичними працівниками суспільно небезпечні діяння, які завдають шкоди охоронюваним кримінальним законом правам та свободам осіб, що потребують послуг медично-біологічного характеру, або ставлять їх в небезпеку заподіяння шкоди [3, 107].

Слід погодитись з Н.В. Павловою, що виділяти окремий розділ про злочини, що вчиняються медичними працівниками чи в сфері медичної діяльності, є недоцільним [4, 7]. Як вже зазначалось, в основу систематизації та рубрикації норм Особливої частини Кримінального кодексу законодавцем покладений критерій об'єкта (родового, видового і безпосереднього). Виділення окремого розділу про вищеназвані злочини порушить єдність критерію, оскільки буде вказувати не на об'єкт, а на суб'єкта злочину або місце та обстановку його вчинення. Основними безпосередніми об'єктами більшості цих злочинів є життя і здоров'я людини, які охороняються нормами розділу II Особливої частини КК України.

Проте вірною видається позиція В.В. Сташиса та В.Я. Тація, які систематизують склади злочинів у розділі II Особливої частини на наступні групи: 1) злочини проти життя; 2) злочини проти здоров'я; 3) злочини, що становлять небезпеку для життя та здоров'я людини, які вчиняються у сфері медичного обслуговування; 4) інші злочини, що становлять небезпеку життя та здоров'я людини [5, 34-75].

Така систематизація, за умови її запровадження до розділу II Особливої частини КК України матиме позитивні наслідки, оскільки крім того, що внесе послідовність в побудову Особливої частини КК України, дозволить вирішити ряд проблем при кваліфікації злочинних посягань на життя та здоров'я особи, зокрема відмежувати злочини, суб'єктом яких виступає медичний працівник від злочинів із загальним суб'єктом.

#### **Використані джерела:**

1. *Перепелица А.И. Некоторые изменения в ответственности за посягательства на жизнь и здоровье личности по новому УК Украины // В зб.: Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22-23 квітня 2004 р.) / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2004 р. – С. 12-13.*
2. *Кругликов Л.Л. О принципах построения Особенной части уголовного закона // Уголовно-правовые, пенитенциарные принципы и их реализация: правотворческий, правоприменительный уровни: Всерос. науч.-практ. конф. (28-29 марта 2005 г., г. Саратов): в 2 ч. / Под ред. Б.Т. Разгильдиева. – Ч. 1. – 2005. – С. 56.*

3. Блинов А.Г. Систематизация уголовно-правовых норм, обеспечивающих охрану прав и свобод пациента // Правовая политика и правовая жизнь. – 2006. - № 3. – С. 100-108.
4. Павлова Н.В. Уголовно-правовое регулирование медицинской деятельности: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – 20 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Харків: Право, 2010. – 608 с.



**Мельничук Тетяна Володимирівна**

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології  
та кримінально-виконавчого права*

*Національного університету «Одеська юридична академія»*

### **КРИМІНОГЕННІ РИЗИКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Епоха постмодерну позначилася трансформацією багатьох сфер соціобуття. У філософії превалує інструментальний погляд на наукову методологію. Мистецтво запозичує та інтерпретує здобутки минулого, еклектуючи традиційні форми. В економіці виробничим ресурсом стають інформація та знання.

Вчені трактують постмодернізм як підсумок політики та ідеології неоконсерватизму, для якого характерне естетичне розмаїття, фетишизація предметів споживання, тобто риси суспільства, яке називають постіндустріальним[1]. Постіндустріальне суспільство – це суспільство, в економіці якого у результаті науково-технічної революції та суттєвого зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до переважного виробництва послуг.

Саме виробничо-споживачкі відносини задають ритм розвитку сучасних суспільних відносин. Власне індустріалізація та підпорядкування їй інших сфер буття стимулюють прогрес економічного добробуту, але зворотним боком медалі є й певні деструктивні процеси. За позитивні зрушення суспільство «розплачується» значним майновим розшаруванням громадян, що провокує обмеженість доступу до деяких престижних сегментів ринку товарів і послуг. Окремі категорії населення опиняються «виключеними» із активної участі в перерозподілі капіталопотоків та становлять соціальну базу для маргінального середовища і криміналізації суспільства. Криміногенний потенціал несе у собі й поширення об'ємів та темпів тіньової економіки.

Сприймаючи здобутки соціологічної науки кримінологи при дослідженні особливостей злочинності називають сучасне постіндустріальне суспільство суспільством споживання[2], для якого притаманні такі соціальні зміни, як ріст доходів, який суттєво змінює структуру споживання (все більше коштів витрачається не на товари першої необхідності, а на предмети довготривалого користування, розкоші, проведення дозвілля, отримання послуг т.п.); багатофакторний характер соціальної диференціації, що веде до формування ідентичності від трудової сфери до сфери дозвілля та споживання; індивідуальне споживання відображає не тільки соціальні характеристики споживача, демонструючи його соціальний статус, але й особливості його індивідуального способу життя.

Перенасиченість матеріальними благами привела до появи нових можливостей для відпочинку та проведення вільного часу і відповідно сприяла формуванню попиту на незаконні товари та послуги. Це, у свою чергу, зумовило розширення існуючих ринків збуту, освоєння територій та створення нових ринків незаконних товарів та послуг, наприклад, поширення наркотичної субкультури, індустрії секс-туризму, що підвищує «рентабельність» транснаціональної злочинної діяльності тощо.

Паралельно у межах окремих країн значно зростає майнова диференціація. Для України особливо характерна проблема відсутності «середнього класу» як такого. Чисельність населення України із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму у 2002 році становила 83, 3 % до загальної чисельності населення, у 2009 - 21,4 %. Іншою є картина суб'єктивної оцінки бідності та соціальної самоідентифікації домогосподарств у 2009 році. За результатами опитування 59% респондентів віднесли себе до бідних, до небідних, але ще не представників середнього класу – 39%, до представників середнього класу – 2%, і вважали себе заможними лише 0,1% респондентів [3]. За оцінками Світового банку Україна посідає 125 місце у світі за показником валового національного продукту на душу населення (3,210 доларів США) і належить до групи країн із рівним доходів нижче середнього.

Корисливість стає провідною мотивацією поведінки, але мода на «престижні» товари та послуги не завжди задовольняється у межах правового поля. У сукупності із станом аномії, психологічним сприйняттям допустимості протиправних дій, варіант досягнення навіяних сучасним суспільством цінностей за рахунок злочинних дій стає нормою поведінки. Слабкість та корумпованість системи кримінальної юстиції робить кримінальні вчинки раціональними – при найменшому ризику бути притягненим до відповідальності злочинець отримує швидкий та максимальний ефект у вигляді прибутку. Як наслідок, у 2009 році в Україні зареєстровано понад 434 тис. злочинів, з них: крадіжок - понад 175 тис., грабежів – понад 27 тис., розбоїв – понад 5 тис., шахрайств – понад 18 тис. За темпами приросту, але зі значно більшим рівнем латентності не відстає й білокомірцева злочинність. За той же період виявлено понад 36 тис. злочинів економічної спрямованості, понад 14 тис. злочинів у сфері службової діяльності[4]. Між тим, згідно з кримінологічними дослідженнями лише близько 3-6 % корисливих злочинів вчиняються з прямої нужди [5,182].

В споживанні, яке виходить за межі боротьби за фізичне існування, в різній мірі бере участь переважна більшість населення. За даними Держкомстату, з 2002 по 2008 рік витрати на придбання товарів та послуг українцями зросли у 4,5 рази, при чому такі витрати становлять понад 82 % від загальних витрат та заощаджень. Але дослідження свідчать, що фактичні витрати населення України переважають над офіційними прибутками. Близько 50 % заробітної плати та 75 % прибутку є латентними [6].

Таким чином, соціально-економічні зміни постіндустріального суспільства поряд із прогресивним розвитком несуть в собі значний криміногенний потенціал, який формується за рахунок поглиблення економічної нерівності між країнами та соціальними стратами окремих країн, зростанням соціально-психологічного напруження населення, розквіту тіньової економіки тощо.

#### **Використані джерела:**

1. Див. Хабермас Ю. *Философский дискурс о модерне*. Пер. с нем. – М.: Издательство «Весь Мир», 2003. – 416 с.; Бауман З. *Спор о постмодернизме* // *Социологический журнал*. М., 1995. - №4.
2. *Перші спроби розробки теорії споживання відносяться до XIX ст.* (К.Маркс, Т.Веблен, Г.Зіммель, В.Зомбарт). Див. Бодрийяр Ж. *Общество потребления. Его мифы и структуры*. – М.: Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с.; Герасимов Г. И. *Общество потребления: мифы и реальность*. - М.: Знание, 1984. – 2-е изд. перераб. – 232 с.; Гилинский Я. *Преступность в обществе потребления* // *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*. – 2009. - №4.
3. *Диференціація життєвого рівня населення* // [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdv dg\\_rik/dvdg\\_u/duferen2006\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdv dg_rik/dvdg_u/duferen2006_u.htm); *Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2009 році* // [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/sdrsd/sdrsd\\_2009.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/gdn/sdrsd/sdrsd_2009.htm).
4. *Стан та структура злочинності в Україні (2008-2009 pp.)* // <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004;jsessionid=72D8B0FC1ED97CB42C1B035A7F6AF6AA>.

5. *Кримінологія: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – 3-е изд. – М.: Юрист, 2006 – 734 с.*
6. *Див. Тимченко Б. П. Вплив тіньової економіки на формування доходів населення в умовах ринкової трансформації: автореф. дис. ... канд.економ.наук. - Спеціальність 08.01.01 - Економічна теорія. - Харків – 2003.*



**Мигалевич Валерій Володимирович,**  
*докторант Міжрегіональної академії управління персоналом, адвокат*

## **ЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ**

За останні декілька років наша Держава недалеко просунулася на шляху до мети подолати корупцію.

Серед багатьох соціальних проблем корупція, як два роки тому, так і зараз посідає «почесне» четверте місце і хвилює понад 90% респондентів. Причому кількість людей, які висловились у цьому сенсі, дещо збільшилась. [1].

Пояснення цього становища просте як на науковому рівні, так і на побутовому: катастрофічно низький рівень боротьби з корупцією у державі.

Загальнонаціональні опитування громадської думки "Стан корупції в Україні", які були проведені Київським міжнародним Інститутом соціології у 2007-2008 рр., показали, що 52% опитаних розглядають корупцію як звичний спосіб життєдіяльності в Україні, 77% вважають, що з 2004 року рівень корупції в Україні значно зріс, 67% українців повідомили, що впродовж року були втягнуті в корупцію, 64% - давали хабарі за порушення правил дорожнього руху. Наявність корупції в судах зазначається у відповідях 49% респондентів, в прокуратурі - 42,9%. 14,9% опитаних вважають за необхідне посилити кримінальну відповідальність за корупційні прояви. [2,15].

Але це дані соціальних опитувань. Офіційна статистика так само не надає оптимізму. Якщо проаналізувати дані, які надані Державною судовою адміністрацією України, та відомості з [3], то слід зауважити відсутність суттєвих коливань динаміки зростання кількості розглянутих справ, та притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення осіб. Спостерігається незначний приріст у 2009 році, порівняно з 2005 роком кількості осіб, яких притягнуто до відповідальності за корупційні правопорушення, передбачені Законом України «Про боротьбу з корупцією» на 7,6% та за злочини, передбачені ст. ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України на 9,6%. Аналіз показав, що відносна кількість осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення, які передбачені Законом України «Про боротьбу з корупцією» і за злочини, передбачені ст. ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України на одиницю населення (1 людина), відповідно складають: Луганська обл. - 0,01%; 0,002%; Київська обл. – 0,009%, 0,002%; Львівська обл. – 0,006%; 0,00067%; по Україні – 0,009%, 0,0014%. Проведені підрахунки дають можливість зробити висновок про те, що визначена кількість притягнутих до відповідальності осіб мізерна.

Такий високий рівень корупції породжує перш, за все, відсутність необхідної та достатньої відповідальності, встановленої законодавством. Переважна більшість науковців вважає, що репресивні методи ведення боротьби з корупцією, тт. підвищення рівня відповідальності за корупційні правопорушення виявляються неефективними. Також, останнім часом підхід, пов'язаний з посиленням покарання з метою зменшення рівня кількості правопорушень вважається антинаучним.

Так О. Кальман зазначає наступне: «...І ніякі заходи кримінальної відповідальності і впровадження смертної кари не спроможні бути ефективним механізмом боротьби з корупцією...» [2,12].

Дослідження інституту покарання, практика його призначення та реалізації свідчать про те, що жорстокість кари, тривалі терміни ув'язнення, збільшення кількості установ виконання покарань не приносять бажаних результатів у боротьбі зі злочинністю та не досягають тієї мети, до якої прагнуть держава і громадянське суспільство. Особливо, це проявляється при призначенні, виконанні та відбуванні такого виду покарання, як позбавлення волі на певний строк. [ 4,324].

Однак, на наш погляд, ці наукові висновки слід обачливо брати до уваги, розглядаючи питання боротьби з корупцією в Україні, виходячи з наступних міркувань:

- особливих репресивних заходів по боротьбі з корупцією останні роки не спостерігалось. Прогресивна спроба, яка полягала в прийнятті Закон України "Про засади запобігання та протидії корупції" [5] та інших складових так званого антикорупційного пакету чомусь була загальмована за допомогою нетрадиційного прийому: «набрав чинності, але не вступив у дію»

- аналіз статистичних даних доводить практично статичну ситуацію, а саме відсутність динаміки зростання кількості осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення, що свідчить про відсутність взагалі будь яких змін, які б впливали на процес посилення заходів, спрямованих на підвищення жорстокості покарання. Тому є незрозумілим на яких конкретних прикладах та дослідженнях базуються висновки відносно неефективності репресивних заходів боротьби з корупцією в Україні.

- за які репресивні заходи по боротьбі з корупцією можна говорити, коли переважна більшість корупційних правопорушень залишаються декриміналізованими.

- враховуючи лояльність та гуманність не тільки антикорупційного законодавства, а й взагалі, діючого кримінального закону можна зробити висновок про те, що в Україні вже давно забули що таке репресивний підхід у вирішенні питання зниження рівня злочинності.

- не слід відкидати такі класичні категорії кримінального права як спеціальна та загальна превенція.

Отже, незважаючи на загальносвітову теоретичну та практичну доведеність неефективності репресивних заходів для зменшення рівня злочинних проявів, враховуючи наведене, для зменшення рівня корупційних проявів в Україні, вважаємо за потрібне негайне підвищення рівня покарання за вчинення корупційних правопорушень, криміналізацію (запровадження кримінальної відповідальності) більшості корупційних правопорушень та підвищення санкцій за інші корупційні правопорушення, які залишаються поза межами кримінального закону.

Думається, що в умовах існуючого менталітету, такий різкий контраст у відповідальності внесе свій позитивний вклад в процес зменшення рівня корупції, а можливо, стане підґрунтям для остаточного її подолання.

#### **Використані джерела:**

1. *Боротьба з корупцією: сучасний стан і аналіз передвиборних Програм кандидатів: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tema.in.ua/article/5246.html>.*
2. *Кальман О. Сучасний стан та актуальні проблеми протидії корупції в Україні/ Держава та регіони. Серія: Право 2009 р., №2.*
3. *Список областей України за кількістю населення: [Електронний ресурс]. -*
4. *Режимдоступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Список\\_областей](http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_областей).*
5. *Денисова Т. А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень. – К.: КЮІ КНУВС, 2005. С. 324–331.*
6. *Закон України "Про засади запобігання та протидії корупції" Голос України, 2009, 07, 18.07.2009 N 132.*



## **ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ**

Поділ кримінально-правових норм на види можна здійснювати залежно від різних ознак (факторів), що відіграють роль критеріїв класифікації. Виділяючи види норм права за тим чи іншим класифікаційним критерієм, варто спершу підкреслити невдалість тільки одного їхнього угруповання, що зустрічається в юридичній літературі, а саме: поділу правових норм на регулятивні і правоохоронні, запропонованого С. С. Алексєєвим. Такий поділ є принципово неприйнятним (він є занадто примітивним), оскільки спотворює суть і функції права.

Це пов'язано, перш за все, з тим, що право в цілому, в тому числі будь-яка його норма, є засобом регулювання суспільних відносин. І серед правових норм немає таких, які б не мали регулятивної властивості. У той же час кожна норма права «охороняє» ту систему правил поведінки і велінь, що міститься в її диспозиції, гіпотезі, у вказівці на суб'єктний склад чи на мету. Виділення як однієї з головних груп норм права так званих «охоронних норм» означає не що інше, як відрив санкцій правових норм від інших структурних елементів, проведення невиправданого вододілу між двома взаємозалежними – правовстановчими (запобіжними) і забезпечувальними (відновлювальними) – відносинами, що упорядковуються органічно поєднаними елементами цілісної норми.

Не можна визнати вдалою і класифікацію кримінально-правових норм, запропоновану П. Л. Фрісом. Так, він за змістом закону виокремлює два види норм: 1) норми загальної дії; 2) спеціальні норми (заборони) [1].

Такий підхід до поділу норм кримінального права притаманний для всіх вітчизняних вчених, а в підручниках з кримінального права України відсутні спеціальні питання, присвячені поняттю, змісту та видам кримінально-правових норм. Це свідчить, у першу чергу, про слабкий рівень розвитку національної кримінально-правової науки. Лише останнім часом в літературі здійснюються спроби якимось чином заповнити цю прогалину вітчизняної науки кримінального права. Так, В. К. Гришук подає класифікацію кримінально-правових норм за двома критеріями: 1) за безпосереднім предметом правового регулювання; 2) за методом правового регулювання (змістом державного веління) [2, с. 59-60].

Були й інші спроби у вітчизняній літературі представити класифікацію кримінально-правових норм. Так, С. Д. Шапченко, розглядаючи питання Особливої частини кримінального права, вказував, що за своїм змістом основний вид нормативних приписів Особливої частини кримінального права передбачає специфічні ознаки злочинів певних видів (окремих різновидів таких злочинів) та види і межі покарань за їх вчинення. Однак, крім зазначеного основного виду, Особлива частина кримінального права України включає: а) дефінітивні норми; б) нормативні приписи [3, с. 8–9].

Зрозуміло, що критеріями для класифікації необхідно обирати ознаки, що характеризують норму в цілому, а не окремі її елементи, оскільки «одна й та ж властивість у різних елементів може бути виражена далеко не однаково» [4, с. 271–272]. Хоча класифікація правових норм за їхніми структурними особливостями чи за різновидами тих чи інших структурних елементів цілком можлива, але в цьому випадку слід зважати або на специфіку структури норми в цілому, або на своєрідність гіпотези, диспозиції чи санкції. Цілком логічно розрізняти за цим критерієм норми двочленні, тричленні, чотиричленні чи навіть п'ятичленні, маючи на увазі різні способи поєднання відповідних структурних частин. Виокремлення ж норм, наприклад, простих і складних, абстрактних чи казуїстичних, абсолютних чи відносно визначених, логічне лише за особливостями їхньої гіпотези, диспозиції чи санкції, оскільки подібні поділи скоріше відносяться до окремих структурних елементів, ніж до норми в цілому.

Норми в цілому класифікуються, у першу чергу, за відносно відособленими сферами життєдіяльності людей у суспільстві, притаманні таким сферам суспільних відносин, що є предметом правового регулювання окремої галузі права. За такою ознакою розрізняються види норм, що відповідають окремим галузям права (державно-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові тощо). Ця класифікація уявляється нам дуже важливою для побудови галузевої системи права, правильного визначення місця кожної норми в цій системі, з'ясування справжнього змісту норми за допомогою систематичного прийому тлумачення тощо.

З цією класифікацією перехреснується угруповання правових норм залежно від їхнього місця в життєдіяльності суспільства. За цією ознакою традиційно виділяються матеріально-правові і процесуальні норми. Однак для пояснення роботи механізму реалізації кримінальної відповідальності вони мають лише орієнтовний характер і можуть бути використані для діяльного підходу розробки деяких аспектів розглядуваного механізму. У зв'язку з цим цікавою уявляється класифікація, розроблена О. Ф. Скакун. Так, вона пропонує поділяти норми права за функціями права на: регулятивні, охоронні, захисні [5, с. 283–284].

При дослідженні механізму реалізації кримінальної відповідальності дуже значимим, як нам уявляється, є поділ норм на норми безупинної дії і норми дискретної дії, що приводяться в «робочий» стан при настанні передбачених у їхніх гіпотезах життєвих ситуацій. Норми права можуть класифікуватися ще за низкою ознак. За методом регулювання – на зобов'язуючі, уповноважуючі, заборонні, обмежувальні, а також на імперативні, диспозитивні, заохочувальні і рекомендаційні. Крім того, у літературі виділяються норми постійної дії і тимчасові норми, норми прямої дії і допоміжні норми, спеціалізовані, дефінітивні і колізійні норми, визначальні, обумовлені, декларативні та оперативні норми. Іноді використовується словосполучення «каучукові норми», маючи на увазі їх оціночний, еластичний зміст із формулюваннями «сумлінне ставлення до праці», «стати на шлях виправлення», «враховуючи особу винного».

Отже, усі наведені класифікації не можуть не враховуватися при вирішенні багатьох питань кримінально-правової науки і практики, якщо тільки вони здійснені без порушення вимог формальної логіки. При цьому розмаїття поглядів науковців на види правових норм, у тому числі норм кримінального права, залежить від розуміння ними як поняття норм права, так і обрання ними критеріїв для їх класифікації.

#### **Використані джерела:**

1. Фріс П. Л. *Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник* / П. Л. Фріс. – К. : «Центр навчальної літератури», 2004. – 362 с.
2. Грищук В.К. *Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посібник* / В. К. Грищук. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 568 с.
3. *Кримінальне право України. Особлива частина : підручник [для студентів юрид. вузів і фак.]* / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова [та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 896 с.
4. *Общая теория государства и права : учебник в 2-х т. / отв. ред. В. С. Петров, Л. С. Явич.* – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – Т. 2: *Общая теория права* – 416 с.
5. Скакун О. Ф. *Теорія права і держави : підручник* / О. Ф. Скакун. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.



## **ПОНЯТИЕ УМЕНЬШЕННОЙ ВМЕНЯЕМОСТИ: ПРИЗНАКИ И КРИТЕРИИ**

Одним из малоисследованных вопросов, решение которого представляет большое практическое и теоретическое значение, является изучение преступного поведения лиц, признанных уменьшено вменяемыми. Речь в данном случае идёт о вменяемых лицах, которые во время совершения преступления в силу психического расстройства не могли в полной мере осознавать фактический характер и общественную опасность своего деяния или руководить им, но несмотря на это, подлежат уголовной ответственности.

При определении понятия «уменьшенной вменяемости» в научной литературе и судебной практике используют определённые критерии. В целом, большинство учёных выделяют два критерия: медицинский (биологический), и юридический (психологический). Первый характеризует болезненное состояние психики. Второй свидетельствует об отсутствии у лица возможности не в полном объёме сознавать свои действия и руководить ими. Вместе с тем в научной литературе есть и несколько другой подход, так советский учёный Ю.С. Богомятков при определении понятий невменяемости и вменяемости использовал три критерия: медицинский, психологический, и юридический. Первый критерий характеризовал определённое болезненное состояние психики (хроническое психическое заболевание, временное расстройство психики, слабоумие, или иное болезненное состояние психики), второй критерий состоит в том, что лицо не способно полностью сознавать общественную опасность своего деяния или руководить ими. Третий критерий заключается в том, что отсутствие полностью осознавать или руководить определяется к фактическим обстоятельствам. Первые два критерия определяются судебными медиками, а последний - юристами.

Представляется, что такой подход сохраняется и при определении критериев уменьшенной вменяемости. В этой связи, на наш взгляд, критерии уменьшенной вменяемости должны выглядеть следующим образом: медицинский (биологический) состоит в том, что лицо страдает болезненным психическим расстройством или умственной отсталостью. Второй критерий – психологический, заключается в том, что лицо вследствие заболевания не могло в полной мере сознавать значение своих действий или руководить ими. Третий критерий означает, что такое психическое отношение имеет место к фактическим обстоятельствам совершённого преступления, не каким-либо, а только к фактическим обстоятельствам совершённого посягательства. При таком подходе понятие уменьшенной вменяемости можно считать уголовно-правовым институтом. способность а именно, отсутствие у лица возможности в полной мере осознавать свои действия и руководить ими..

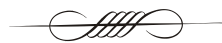
Уменьшено вменяемые лица – это лица, страдающие психической аномалией, которая во время совершения преступления незначительно ослабила их интеллектуальные и физические возможности, и такие лица подлежат ответственности на общих основаниях. Т.е. уменьшенная вменяемость – это своего рода разновидность вменяемости, а не невменяемости вовсе. Но различие состоит в том, что лицо в данном случае обладает ограниченными возможностями осознавать общественную опасность своих действий (бездействия) и предвидеть общественно опасные последствия. В этой связи, одним из интересных вопросов, относящихся к данной проблеме, является то, что следует понимать под используемым в законе фразой, характеризующей психологический критерий о том, что лицо не могло в полной мере осознавать значение своих действий. Если буквально рассматривать этот термин, есть буквальный стандарт, то можно решить, что имеет место некий стандарт, а уменьшено вменяемый несколько меньше, чем это среднее лицо может осознавать значение своих действий либо руководить ими. В некоторых странах в УК этот признак определён более чётко. Так, например, УК Итальянской Республики 1930 г. в статье 89 «Частичное поражение душевных способностей» отметил: «Кто во время совершения

действия находится по болезни в таком душевном состоянии, что была значительно уменьшена, но не исключена способность понимать или желать, отвечает за совершение преступного деяния, но наказание понижается. » На наш взгляд, такое решение является более предпочтительным, т.к. в подобной ситуации более ясно, в чём разница между больным и здоровым человеком, хотя при этом они оба являются вменяемыми.

Согласно ч.2 ст.29 УК Республики Беларусь, состояние уменьшенной вменяемости может учитываться при назначении наказания, а также служит основанием для применения к лицу принудительных мер безопасности. В законе не говорится, когда конкретно суд может принимать такое решение.

Мы придерживаемся мнения судьи Верховного Суда Республики Беларусь В. Чемрукова. Он пишет: «смягчение наказания недопустимо в случаях совершения умышленных преступлений, причинами которых явились антиобщественные взгляды и установки лица, а не психические расстройства. По-другому стоит относиться к наказанию аномальных лиц, совершивших неосторожные преступления, если установлено, что психические отклонения замедлили их психические реакции, затруднили восприятие окружающей обстановки, способствовали проявлению невнимательности.» Таким образом, мы можем сделать вывод,

что решение данного вопроса зависит от формы вины, и полагаем, что это должно отражаться в Законе или Пленуме Верховного Суда.



**Нікіфорова Тетяна Іванівна**

*доцент кафедри кримінального права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент  
Хмельницького університету управління та права*

### **ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ОБСТАВИН, ЩО ЙОГО ПОМ'ЯКШУЮТЬ**

Правила вибору того чи іншого виду, строку (розміру) покарання закріплено в ст. 65 КК України - „загальні засади призначення покарання”. Згідно п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, суд призначає покарання враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Виходячи із змісту слова „врахувати” означає взяти до уваги відповідні обставини при призначенні покарання, тобто розкрити зміст кожного із чинників, закріплених у п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, вказати які саме обставини характеризують ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, а також зазначити конкретні обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Проте, досить часто суди в мотивувальній частині вироку лише обмежуються загальною фразою про те, що „при призначенні покарання суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, а також обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання”. Вирок, постановлений із подібним формулюванням, є необґрунтованим та виглядає непереконливим як для підсудного, так і для інших осіб. Нерідко суди, розкриваючи у вирокі зміст відповідних чинників, викладають їх непослідовно, безсистемно, не зазначаючи, які обставини суд відносить до характеристики ступеня тяжкості вчиненого злочину, до особи винного, а які – до обставин, що пом'якшують покарання.

Суд у вирокі зобов'язаний чітко вказати які обставини, що пом'якшують покарання, встановлено у справі. При визнанні тієї чи іншої обставини такою, що пом'якшує покарання, на підставі ч. 2 ст. 66 КК України, суд повинен умотивувати своє рішення. Така вимога впливає із змісту ч. 2 ст. 66 КК України, де вказано, що суд може визнати такими, що пом'якшують покарання, і інші обставини, не передбачені кримінальним законом, а також конкретизована у п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року

„Про практику призначення судами кримінального покарання” - „визнання обставини такою, що пом’якшує покарання, має бути вмотивоване у вироку”. Проте у жодній із вивчених нами кримінальних справ, де при призначенні покарання було враховано обставини, що пом’якшують покарання, не передбачені кримінальним законом, не містилося відповідного мотивування. Для подолання відповідної негативної судової практики, на нашу думку, ч. 2 ст. 66 КК України, слід викласти у наступній редакції: „при призначенні покарання суд, умотивувавши у вироку своє рішення, може визнати такими, що його пом’якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті.”

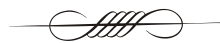
Крім того, суд в описовій частині вироку повинен визначити характер та роль кожної з обставин, що пом’якшують покарання, пов’язати її з можливою мірою покарання. Однак, часто суди лише констатують наявність у справі обставин, що пом’якшують покарання, не відображаючи як саме їх було враховано при призначенні покарання, інколи, навіть призначають максимальне покарання, передбачене санкцією норми кримінального закону, яка встановлює відповідальність за вчинений особою злочин, не наводячи мотивів такого рішення. Проте, на нашу думку, оскільки наявні у справі обставини, що пом’якшують покарання, здійснюють вплив на покарання у будь-якому випадку, нехай навіть і незначний, суд не може за наявності їх у справі призначити максимальне покарання, передбачене санкцією норми кримінального закону, яка встановлює відповідальність за вчинений особою злочин. Звичайно, ступінь пом’якшення покарання в кожному випадку буде залежати від ступеня тяжкості вчиненого злочину, характеристики особи винного, наявності обставин, що обтяжують покарання, які можуть ніби нейтралізувати обставини, що пом’якшують покарання.

Для усунення відповідних недоліків судової практики, необхідно зобов’язати суди при призначенні покарання мотивувати своє рішення, із зазначенням того, яким чином конкретні чинники, що характеризують ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного та обставини, що пом’якшують та обтяжують покарання, вплинули на визначення міри покарання. Певні кроки у цьому напрямку зроблено Пленумом Верховного Суду України, який у постанові від 24 жовтня 2003 року „Про практику призначення судами кримінального покарання” встановив, звернути увагу судів на те, що висновки з усіх питань, пов’язаних з призначенням покарання, необхідно належним чином мотивувати у вироку (п. 2). Крім того, у п. 4 даної постанови Пленум Верховного Суду України зазначив: „виходячи з того, що встановлення пом’якшуючих та обтяжуючих покарання обставин має значення для правильного його призначення, судам необхідно всебічно досліджувати матеріали справи щодо наявності таких обставин і наводити у вироку мотиви прийнятого рішення.” Однак вказані положення є дуже загальними. Крім того, для того щоб зобов’язати суди у всіх випадках при призначенні покарання належним чином мотивувати свої рішення, відповідні положення слід закріпити на законодавчому рівні. Для цього, ст. 65 КК України доцільно було б доповнити частинами другою, третьою та четвертою у наступній редакції: „Суд у вироку повинен вказати які саме обставини, що пом’якшують та обтяжують покарання, встановлено у даній справі, як вони співвідносяться із ступенем тяжкості вчиненого особою злочину, даними, що характеризують особу винного та між собою за силою впливу, а також як саме їх врахування вплинуло на вибір виду, строку (розміру) покарання.

За наявності у справі даних, які свідчать про знижений ступінь тяжкості вчиненого особою злочину та суспільної небезпечності особи винного, наявності лише обставин, які пом’якшують покарання або їх переваги над обставинами, що обтяжують покарання, суд призначає найменш суворий вид покарання, передбачений альтернативною санкцією норми кримінального закону, яка встановлює відповідальність за вчинений особою злочин, а також призначає покарання наближене до мінімальної межі відповідного виду покарання. За наявності у справі даних, які свідчать про підвищений ступінь тяжкості вчиненого особою злочину та суспільної небезпечності особи винного, наявності у справі лише обставин, які обтяжують покарання або їх перевага над обставинами, що його пом’якшують, суд призначає більш суворий вид покарання, передбачений альтернативною санкцією норми

кримінального закону, яка встановлює відповідальність за вчинений особою злочин, а також призначає покарання наближене до максимальної межі відповідного виду покарання.

Суд не може призначити максимальне покарання, встановлене санкцією норми кримінального закону, яка передбачає відповідальність за вчинений особою злочин, якщо у справі є декілька обставин, що пом'якшують покарання." У зв'язку з цим частину другу та третю ст. 65 КК України вважати частиною п'ятою та шостою відповідно.



**Нерсисян Армен Сабірович**

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник  
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

## **ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОРОЗУМІННЯ**

Актуальність проблем кримінально-правового забезпечення боротьби з економічною злочинністю не викликає сумнівів.

Початково термін "економічна злочинність", власне, ототожнювався зі злочинами проти власності. Проте з розвитком ринкових відносин ситуація змінюється і вже у 60-х роках ХІХ ст. один з відомих французьких фахівців в галузі кримінології М. Патен виділив питання які потребують негайного вирішення. Це, зокрема: а) економічні злочини, в тому числі злочини в сфері підприємництва; б) кримінально-правове регулювання в цій сфері, в тому числі податкове кримінальне право; в) кримінально-правовий захист підприємців, в тому числі платників податків; г) кримінальна відповідальність підприємців, в тому числі платників податків [1, 42-43].

Не можна оминати увагою і той факт, що економічна злочинність, мабуть найбільшою мірою використовує досягнення науково-технічної революції. Так, за останні роки особливо актуальним в Україні і світі стали такі досі "нетрадиційні" злочини, як злочини в сфері електронної торгівлі [2, 26-33] або злочини у сфері використання пластикових банківських карток та банкоматів [3, 172-175]. В той же час, "старі", більш традиційні економічні злочини набувають інших, якісно нових форм.

Суперечність економічної злочинності, як явища, призводить і до неоднозначності у визначеннях цього виду злочинності.

Так, наприклад, П.М. Панченко, використовуючи для позначення системи економічних злочинів, використовує три поняття: а) "злочини в сфері економіки", до яких він відносить головним чином господарські злочини; б) "економічна злочинність" – більш широке поняття, яке включає ще й розкрадання; в) "злочини економічного характеру" включає в себе ще й інші діяння, пов'язані з спричиненням матеріальної шкоди або отриманням якої-небудь матеріальної вигоди [4, 4-11].

Шведський фахівець в галузі економічної злочинності Бу Свенссон виділяє такі ознаки економічного злочину: 1) караність діяння; 2) триваюче; 3) систематичне 4) корисливого характеру 5) здійснюване в межах господарської діяльності, що й складає саму основу такого діяння [5, 26].

Хотілось би зазначити, що фактично дані ознаки характерні перш за все для господарських злочинів і практично не торкаються злочинів проти власності (за винятком, мабуть, лише злочинів проти майнових прав інтелектуальної власності, принаймні, в тому вигляді, як вони передбачені в КК України).

На думку, Н.Я. Дондик, економічні злочини – це корисливі діяння, вчинені особами з використанням легальних форм господарської діяльності чи повноважень по контролю за цією діяльністю. До них мають бути віднесені злочини, які безпосередньо мають метою заволодіння чужим майном або на отримання матеріальної вигоди іншим суспільно-небезпечним шляхом з використанням тих чи інших форм (інститутів) господарської діяльності [6, 6].

Найбільш повним, на нашу думку, визначенням економічної злочинності є визначення О.Г. Кальмана. Він дає таку дефініцію; "злочинність в сфері економіки" – це соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, яке проявляється у вчиненні особами навмисних корисливих злочинів у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг з метою отримання доходу[7, 50].

Таким чином, можна зробити наступний висновок: економічна злочинність, як об'єкт запобігання в діяльності органів кримінальної юстиції являє собою сукупність злочинних посягань на усталений порядок суспільних економічних відносин, що вчиняються всередині країни (регіону, населеного пункту) протягом певного часу. Таке визначення, не претендуючи на абсолютну повноту, все ж може використовуватися в практичних цілях. Ці злочини можуть бути поділені на такі основні форми:

I. Злочини в сфері економічної діяльності, які посягають на публічно-правовий інтерес суспільства і держави в сфері економіки: злочини в сфері внутрішніх доходів держави (податків, митних та акцизних зборів) – ст.ст. 201, 204, 212<sup>1</sup>, 216 КК України; злочини в сфері бюджетної та фінансово-кредитної політики держави – ст.ст. 199, 200, 207, 208, 209, 209<sup>1</sup>, 210, 211, 222 КК України; злочини в сфері державного контролю над господарською діяльністю та її окремими видами – ст.ст. 202, 203, 203<sup>1</sup>, 205, 206, 213, 214, 217; злочини в сфері приватизації державного або комунального майна – ст. 233-235; злочинні підроблення у сфері господарської діяльності – ст.ст. 215, 224, 226;

II. Злочини в сфері приватно-правових інтересів: злочини в сфері банкрутства (ст. 218-221 КК); злочини в сфері недобросовісної конкуренції (227, 228, 232<sup>1</sup> КК України та близькі до них злочини проти прав інтелектуальної власності (ст.ст. 176, 177, 229, 231, 232 КК України); злочини в сфері прав акціонерів та інших власників цінних паперів – ст. 223; злочини проти майна та майнових прав (всі злочини, передбачені Розділом 6 КК України, а також ст.ст. 172, 173, 175 КК України).

Власне кажучи, така класифікація є досить умовною, адже деякі злочини можуть належати до двох або й більше вищенаведених груп. Так, злочин, передбачений ст. 232<sup>1</sup> "Розголошення або використання неоприлюдненої інформації про емітента або його цінні папери", посягає одночасно і на конкурентне законодавство, і на права акціонерів (засновників емітента), а інколи – й на права інтелектуальної власності (якщо такі відомості є одночасно комерційною або банківською таємницею). Критерієм для віднесення таких злочинів до тієї чи іншої групи можуть бути, на нашу думку, основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого даною конкретною статтею.

#### **Використані джерела:**

1. Бекряшев А.К. *Теневая экономика и экономическая преступность.* / А.К. Бекряшев, И.П. Белозеров, Н.С. Бекряшева – Новосибирск, 2003 – 459 с.
2. Цимбалюк В.С. *Кримінологічний аспект Інтернет-торгівлі* / В.С. Цимбалюк // *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка): економіко-правовий науково-практичний журнал* – 2007 – № 1 – 26-33;
3. Москаленко Н.В. *Протидія комп'ютерним злочинам із використанням пластикових карток* / Н.В. Москаленко // *Фінансово-правові дослідження: теорія та практика. Збірник тез. До 5-ї річниці створення НДІ фінансового права* – Ірпінь, 2006 – с. 172-175.
4. Панченко П.Н. *Преступления, посягающие на экономическую систему СССР* // *Проблемы борьбы с преступлениями в сфере экономики: межвузовский сб. научных трудов.* – К.: КВШ им. Ф.Э. Дзержинского, 1990 – с. 4-11.
5. Свенссон Бу. *Экономическая преступность (пер. со шведского Решетова Ю.А.)* / Бу Свенссон – М.: "Прогресс", 1987 – 160 с.



6. Дондик Н.Я. Використання спеціальних бухгалтерських знань при розслідуванні економічних злочинів: автореферат дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.09 / Дондик Наталія Яківна – Х.: ХНУВС, 2006 – 20.

7. Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження. Дис. ... д.ю.н.: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004 – 433.



**Павлова Ольга Вікторівна**

*студентка 3 курсу юридичного факультету*

*Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

### **СМЕРТНА КАРА. ВСЕДОЗВОЛЯЮЧИЙ ГУМАНІЗМ ЧИ ЖОРСТКЕ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ?**

У зв'язку зі зростанням економічної кризи, безробіття, з підвищенням цін та з загальним занепадом рівня життя людей ми повинні констатувати, що рівень злочинності залишається досить високим. Велика кількість людей йде на скоєння злочину заради наживи. Не можна сказати, що їх зовсім не лякає покарання, але не настільки сильно, щоб воно хоча б будь-яким чином їх стримувало. Звичайно, найвища міра покарання в Україні, відповідно до ст.51 Кримінального Кодексу України[3], на даний момент це – довічне позбавлення волі. Та й це, здавалось би, суворе покарання не завжди є діючим та вагомим фактором перешкоджання вчинення злочину. Тому, на мою думку, стовідсотковим попередженням вчинення злочину було б відновлення смертної кари. Звичайно, що не за кожен злочин, а лише за певні, особливо тяжкі злочини та й обов'язково з урахуванням особливостей винної особи, її особистих якостей та обставин справи. Але тоді постає інше питання: а як же право кожної людини на життя і те, що ніхто не може бути його позбавлений?

Зараз ми живемо в епоху, в якій на першому місці стоять права та свободи людини. Хоча не можна казати, що тільки зараз. Попередня Конституція[2] також закріплювала основні права та свободи людини, серед яких одним з основних було право на життя та його захист. Але, незважаючи на це, в Кримінальному Кодексі УРСР[4], прийнятому 28 грудня 1960 року, в ст. 24 було передбачено застосування виняткової міри покарання – смертна кара - розстріл.

Нині діюча Конституція України [1], в ст. 27 закріплює невід'ємне право кожної людини на життя та те, що ніхто не може бути його свавільно позбавлений. Також проголошується, що людина та її життя є найвищою людською цінністю. Виходячи з цих положень, рішенням Конституційного Суду України №11-рп/99 від 29.12.1999р.[5] було скасовано смертну кару як вид покарання.

На мою думку, це скасування, хоча і було кроком до гуманізму та гарантією закріплення конституційних прав людини, все ж призвело до глибоких та значних змін в суспільстві не в найкращий бік, що суттєво проявляється на злочинному рівні. Адже якщо більш детально розглянути умови застосування смертної кари, то можна побачити те, що вона застосовувалась лише за особливо тяжкі, жорстокі, умисні вбивства та за спеціально передбачені злочини. Тож звісно що злочинці, які неодноразово відбували покарання за тяжкі злочини, рецидивісти, які звільнившись продовжують свою злочинну діяльність, знують, що в будь-якому разі залишаться живими. Навіть довічне позбавлення волі не може так вплинути на злочинця, щоб для нього це було стримуючим або обмежуючим фактором.

Але звичайно, говорити про це з узагальненням неправильно. Адже кожна особа, що вчинила злочин, є індивідуальною людиною зі своїми певними особливостями та й в кожному злочині існують свої певні, особливі обставини. Тому, на мою думку, необхідно чітко встановити вичерпний перелік усіх обтяжуючих обставин та злочинів, за вчинення яких необхідно застосовувати смертну кару. Так, наприклад, за умисне вбивство малолітньої

дитини, треба було б передбачити смертну кару. Тоді, на мою думку, особа, перш ніж вчинити такий злочин, добре порозмірковувала б над тим чи варто взагалі його вчиняти. Адже своє життя особа цінує понад усе.

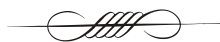
Щодо неконституційності цього покарання, то мені здається, що ключовим словом в тому, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя є саме слово «свавільно», тобто безпідставно. А якщо зробити такі підстави, закріпити їх в законодавстві, то вони будуть законними. А отже, навіть такий вид покарання буде законним.

Питання застосування смертної кари, мені здається, також є питанням моралі, моральних засад суспільства та взагалі питанням справедливості. Звичайно, особа, яка вчинила тяжкий умисний злочин, на мою думку, вже автоматично повинна піддаватись жорсткому осуду суспільства. Але питання полягає навіть в тому, що наше суспільство існує зараз за іншими принципами, головними цінностями перестають бути «людські» відносини, та й саме людське життя не цінується. Головною цінністю життя, для більшості, на жаль, є гроші та інші матеріальні блага. Та що особливо прикро, не обов'язково великі гроші- будь-які. Якщо особа, наприклад, вбиває хвору літню людину тільки для того щоб отримати 500 гривень, а може навіть й менше, то, на мою думку, особа повинна отримати відплату за вчинене, і відплата повинна бути співрозмірна з вчиненим. А в данному випадку- смертна кара.

Можливо, з певного боку, це може здатися дуже жорстоким покаранням, та мені здається, що за даних умов, враховуючи наш менталітет, ситуацію в країні, корупцію в органах державної влади, свавілля та безкарність, смертна кара буде вагомим обмеженням та своєрідним попередженням для всіх. Особливо в країні, котра відносно дуже молода, яка багато пережила. Наш народ, який свого часу був сильно обмежений владою, який жив при диктаторному режимі, після здобуття незалежності та отримання «вседозволеності», не може ніяк прийти до тями. Після зняття всіх заборон він отримав дуже багато можливостей, не всі з яких він може раціонально використати. А з відміною смертної кари, на мою думку, він втратив усі обмеження та зрозумів свою безкарність. Так званий гуманізм перетворився у вседозволеність. Тому, мені здається, що відновлення смертної кари буде єдиним реально діючим механізмом у зменшенні та максимальному пригніченні злочинності в Україні.

#### **Використані джерела:**

1. Конституція України -[www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
2. Конституція УРСР- [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
3. Кримінальний кодекс України- [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
4. Кримінальний кодекс УРСР- [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
5. Рішення КСУ №11-пн/99 від 29,12,1999р.-[www.zakon.nau.ua](http://www.zakon.nau.ua)



**Парахневич Владимир Сергеевич,**  
*студент 3 курса юридического факультета  
Белорусского государственного университета*

#### **СРОКИ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ: ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И ПРИМЕНЕНИЯ**

В уголовном праве проблематичными остаются вопросы о степени использования государством наказания в виде лишения свободы, его месте в системе мер уголовной ответственности, достаточности и разумности пределов санкций, предусматривающих данный вид наказания, частоте применения судами лишения свободы. Лишение свободы по своему содержанию предполагает существенные ограничения и лишения, которые не всегда обеспечивают достижение целей уголовной ответственности в отношении осужденных. Можно утверждать, что относительно социальных интересов лишение свободы является

противоречивой категорией, так как, охраняя одни общественные отношения, оно вместе с тем негативно воздействует на другие.

Согласно ч. 2 ст. 62 УК Республики Беларусь, лишение свободы может быть назначено лишь при условии, что цели уголовной ответственности не могут быть достигнуты применением более мягкого наказания, предусмотренного соответствующей статьей Особенной части УК Республики Беларусь. Отметим, что лишение свободы является одним из наиболее репрессивных видов наказания. Оно заключается в принудительной изоляции осужденного от общества посредством содержания его на протяжении срока, установленного судом, в специальном учреждении под охраной и надзором. Распространенным является мнение, что общепредупредительное значение уголовной ответственности значительно усиливается при достаточно высоком уровне репрессивности уголовных санкций. Частно-предупредительное воздействие и исправление осужденного достигаются в этом случае в основном за счет воздействия карой и его изоляцией от общества.

Основным компонентом карательного воздействия лишения свободы является его продолжительность. Время данного наказания определяет величину моральных и физических страданий, которые претерпевает осужденный. Срок лишения свободы – это средство индивидуализации наказания, которое проявляется не только в количестве лет, назначаемых по приговору суда, но и видом режима исправительного учреждения. Это и определяет срок как измеритель объема кары в лишении свободы, объема правоограничений (наряду с видом режима и видом исправительного учреждения). Однако эффект устрашения, на котором зиждется предупредительное воздействие карой в виде лишения свободы, ослабевает по мере длительности срока пребывания осужденного в местах лишения свободы. Адаптированный к условиям изоляции от общества, преступник после освобождения из мест лишения свободы действует по принципу – «хуже, чем уже было, не будет». Достижение целей исправления и предупреждения совершения новых преступлений путем применения лишения свободы часто имеет и обратный эффект. Научой и практикой доказано, что места отбывания лишения свободы являются не исправительными учреждениями, а скорее «университетами» повышения преступной квалификации.

На сегодняшний день максимальные сроки лишения свободы в Республике Беларусь, Российской Федерации, Украине являются высокими и составляют 25, 20, 15 лет соответственно. Предельные сроки лишения свободы, назначаемого по совокупности преступлений, достигают 25 лет в Беларуси и России. УК Украины в данном случае ограничивает максимальный порог лишения свободы пределами соответствующей санкции, предусмотренной в статье Особенной части. Назначение лишения свободы по совокупности приговоров в Беларуси и России возможно на срок до 30 лет, в Украине – до 25 лет. Это позволяет говорить о более «гуманной» уголовно-правовой политике в Украине в части установления максимальных сроков лишения свободы. Необходимо обратить особое внимание на удельный вес лишения свободы в числе применяемых наказаний. Так, в Беларуси, РФ, Украине этот показатель составляет около 25 процентов. Все это диктует необходимость как сокращения удельного веса лишения свободы среди применяемых наказаний, так и закономерного сокращения сроков данного вида наказания.

В связи с высокими максимальными сроками, предусмотренными в санкциях уголовных законов указанных государств, а также их низкой эффективностью, особое внимание, на наш взгляд, необходимо уделить категории «длительных сроков лишения свободы». В настоящее время уголовное законодательство не знает данного понятия. Отсутствуют критерии, позволяющие судить о том, какие сроки лишения свободы являются длительными, а какие нет. В зарубежной законодательной практике регламентации лишения свободы также отсутствует единый подход к определению длительных сроков. В международном контексте данное понятие является неопределенным и в известной мере произвольным. Так, Европейский Совет в своей Резолюции N 76 (2), принятой Комитетом Министров 17 февраля 1976 г., определил лишение свободы на срок свыше пяти лет как исполнение наказаний в виде длительного лишения свободы. Однако в зависимости от национальных традиций, и прежде всего сложившейся практики, длительными считаются и

более короткие сроки, в частности, когда они связаны с определенным режимом исполнения наказания или размещением в усиленно охраняемых учреждениях. Это характерно, например, для Швеции: при исполнении наказаний в виде лишения свободы на срок более двух или четырех лет. В Нидерландах все сроки свыше шести месяцев считаются длительными. Согласно разделу III УК Франции максимальный срок лишения свободы обусловлен классификацией преступных посягательств в зависимости от их тяжести (преступление, уголовный проступок, уголовное правонарушение), а минимальный срок не установлен вообще.

Исследуя психологическое отношение осужденных к условиям лишения свободы, необходимо учитывать, что оно является строго индивидуальным. Например, для человека, впервые совершившего преступление и помещенного в исправительное учреждение, длительным будет срок более трех лет, а для лица, неоднократно отбывающего лишение свободы, длительным может быть срок от шести и более лет.

Подводя итог, отметим, что дальнейший путь оптимизации минимальных и максимальных сроков лишения свободы должен осуществляться в направлении их гуманизации. Так, уменьшение максимальных сроков обусловлено возможностью педагогического воздействия на личность осужденного только в первые несколько лет лишения свободы. Оптимизация же минимального срока лишения свободы даст суду более широкие возможности для индивидуализации наказания. Значительный удельный вес лишения свободы среди иных видов наказания говорит о карательном уклоне уголовной юстиции Беларуси, Российской Федерации, Украины. Это ставит перед наукой уголовного права задачу определения обоснованных и разумных границ применения лишения свободы, а также соотношения данной меры уголовно-правового воздействия с иными мерами. Именно от правильности решения данной задачи в конечном итоге будет зависеть правовое убеждение относительно необходимости или недопустимости назначения лишения свободы конкретному лицу за совершенное им преступление.



**Петришак Андрій Ярославович**  
*Студент 3 курсу юридичного факультету  
Національного університету Державної Податкової Служби України*

## **ПРОБЛЕМИ ПОМИЛОК ПОВ'ЯЗАНИХ З КВАЛІФІКАЦІЄЮ ЗЛОЧИНІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗАПОБІГАННЯ**

Курс на створення правової Української держави обумовлює підвищення вимог до правозастосовної діяльності правоохоронних та судових органів. Помилки в кваліфікації злочинів становлять значну частину всіх помилок, які допускають, застосовуючи кримінальний закон. Вивчення поширення та причин виникнення цих помилок є необхідною умовою для розробки заходів їх попередження й усунення, а отже, і підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Проблема помилок у кваліфікації злочинів не є новою для юридичної науки. Окремі її аспекти розглядалися такими науковцями як М. І. Бажанов, Ф. Г. Бурчак, М. М. Вопленко, О. А. Герцензон, О. С. Горелік, І. Я. Клівер, Б. О. Курінов, В. І. Малихін, Т. М. Марітчак, В. О. Навроцький, О. В. Наумов, М. І. Панов, В. Я. Тацій, В. О. Якушин та інші.

З'ясування поняття помилки у кваліфікації злочинів треба починати з визначення, що саме розуміють під кваліфікацією злочинів. У літературі найбільш поширеним та загальновизнаним є поняття кваліфікації злочинів, яке у 1963 р. сформулював, а у 1972 та 1999 р. повторив В. М. Кудрявцев. На думку цього автора, кваліфікація злочинів - це встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою [3, 7]. Це визначення підтримали й інші криміналісти - А. В. Наумов та А. С. Новіченко, Б. А. Курінов,

В. І. Малихін, С. А. Тарарухін. Ще одне формулювання поняття кваліфікації злочинів запропоноване М. Й. Коржанським. Він тлумачить це поняття як кримінально-правову оцінку вчиненого діяння, вибір і застосування до нього тієї кримінально-правової норми, яка найповніше описує його ознаки. Друге, більш розгорнуте поняття кваліфікації злочинів запропонував В. О. Навроцький. Під кваліфікацією злочинів він розуміє результат кримінально-правової оцінки діяння органами дізнання, попереднього розслідування, прокуратури та суду внаслідок чого констатовано, що скоєне є злочином, визначена норма(и) кримінального закону, яка(і) передбачає(ють) відповідальність за скоєне, встановлена відповідність між юридично-значущими ознаками посягання і ознаками злочину, передбаченими законом і процесуально закріплений висновок про наявність такої відповідності [7,139].

Однак, поняття помилки у кваліфікації майже не привертало увагу дослідників, хоча в теорії та практиці досить часто оперують цим поняттям. Більш докладно цю проблему дослідив Т. М. Марігчак, який запропонував наступне визначення: «Помилка у кваліфікації злочинів – це вид помилки у кримінально-правовій кваліфікації, який є наслідком ненавмисних дій працівників правоохоронних та судових органів і полягає в інкримінуванні особі порушення вимог статей ( частин і пунктів) закону про кримінальну відповідальність, вимоги яких вона насправді не порушувала, або ж навпаки, в застосуванні статей (частин і пунктів), які передбачають фактично вчинене нею діяння, що зафіксоване у винесених пізніше процесуальних документах» [5,54].

З аналізу поняття помилки у кваліфікації злочинів однозначно випливає, що помилки у кваліфікації злочинів відіграють негативне соціальне явище, є шкідливими для існуючої правової системи.

Вивчення даної проблеми дає підстави говорити про те, що основними причинами допущення помилок у кримінально-правовій кваліфікації є такі: 1) неправильне тлумачення слідчим чи судом правових понять, що характеризують склад злочину, особливо у тих випадках, коли ці поняття мають загальний характер і не розкриваються в законі або не дістали роз'яснення у постановках Пленуму Верховного Суду України; 2) неправильне встановлення фактів, які утворюють склад злочину, внаслідок чого незлочинне діяння може бути кваліфіковане як злочин або злочинне діяння — як правомірне; 3) допущення при правильному тлумаченні правових понять, які характеризують склад злочину, достовірному і повному встановленні юридично значущих фактів помилок логічного характеру, які дістають вияв у неправильному підведенні фактів під ознаки складу злочину; іншими словами, злочинне діяння кваліфікується не за тією статтею КК, яку треба застосувати.

Судово-слідча практика свідчить, що найбільш частими є випадки застосування не тієї статті КК, під яку насправді підпадає дане злочинне діяння. Слідчі помилки у кваліфікації злочинів можуть бути виявлені і усунуті як під час досудового слідства, так і під час судового розгляду справи. Тому законодавець встановив процесуальний порядок виправлення таких помилок, допустивши можливість зміни обвинувачення, тобто кваліфікації злочинного діяння.

Запобігання вчиненню помилок у кваліфікації злочинів означає створення таких загальних умов та обстановки, коли такі помилки не допускаються, а допущені помилки виявляються та усуваються. Для цього повинні застосовуватися різноманітні заходи, зміст яких визначається видами та характером факторів, які обумовлюють помилки у кваліфікації злочинів.

Серед таких заходів запобігання помилкам у кваліфікації злочинів найбільш важливими видаються ті, які стосуються:

Вдосконалення законодавства;

Підвищення професійного рівня осіб, які здійснюють кваліфікацію злочинів;

Проведення виховних заходів, спрямованих на підвищення вимогливості до результатів своєї роботи;

Надання можливості учасникам процесу більш активно забезпечувати кваліфікацію;

Матеріального забезпечення учасників процесу;

Чітке і однозначне вирішення питань щодо виявлення, усунення та попередження помилок у кваліфікації злочинів сприяє зміцненню законності в такій важливій сфері життя суспільства як боротьба із злочинністю.

#### **Використані джерела:**

1. Гультай М. Деякі проблеми виправлення помилок, пов'язаних з кваліфікацією злочинів // *Право України*. – 2001. - № 3. – С. 72-75.
2. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. - К., 1998. - с. 5-13.
3. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. - М., 1972. - с.7 - 8.
4. Кузнецова Н. Ф. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / Науч. ред. и предисл. академика В. Н. Кудрявцева. — М.: Издательский Дом «Городец», 2007. — с. 7-55.
5. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. - М., 1984. - С. 21-25.
6. Марітчак Т. М. Помилки у кваліфікації злочинів. Монографія.- К.: Атіка, 2004. – 188 с.
7. Навроцький В.О. Проблеми кваліфікації злочинів. Конспект лекцій. – Львів: ЛДУ. – 1993. – с. 1 – 30.
8. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. – К.: Атіка, 1999. – 455 с.
9. Н астоящая книга судьи по квалификации преступлений: практ. пособие Автор: Рарог А. И. Год: 2006. – с.7-13.
10. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. — К., 1995. — 208 с.



**Підвальна Євгенія Зіновіївна,**  
магістрант юридичного факультету  
Хмельницького університету управління та права

### **ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА США**

Існують різні думки щодо визначення ювенальної юстиції. Одні правознавці вважають, що це - єдина система державних, правоохоронних, судових, громадських органів, яка на основі існуючої в державі законодавчої бази має забезпечити дотримання прав і законних інтересів неповнолітніх у всіх сферах правовідносин, перевиховання та соціальну реабілітацію неповнолітніх правопорушників [1, с. 13]. Інші стверджують, що ювенальна юстиція - система правосуддя стосовно неповнолітніх громадян до 18 років, центральним елементом якої є суд у справах неповнолітніх [2, с. 6].

У суспільстві дедалі більше утверджується думка про те, що виправити становище за допомогою лише засобів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників не можна. Потрібно створити систему ювенальної юстиції, яка б передбачала комплексну взаємодію державних і недержавних установ та організацій з метою виявлення причин, що породжують злочинність серед неповнолітніх; адекватне реагування на них; запобігання вчиненню злочинів та їх профілактику; правовий вплив на неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння, та на осіб, котрі своїми діями сприяли антисоціальній поведінці підлітків; соціальну реабілітацію неповнолітніх правопорушників та адаптацію їх у суспільстві.

У міжнародних стандартах висловлюється думка, що для того, щоб країна відповідала сучасним вимогам, необхідна певна система судочинства стосовно неповнолітніх. Зокрема, в п. 3 ст. 40 Конвенції про права дитини 1989 р. закріплено: «держави-учасники прагнуть



сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні» [3]. Отже, дані правила ООН рекомендують і визначають необхідним створення «системи правосуддя щодо неповнолітніх».

Запровадження ювенальної юстиції має тривалу історію та починається ще з часів римського права. А 2 липня 1899 р. в Чикаго (штат Іллінойс, США) було створено перший спеціальний суд у справах неповнолітніх, що передбачав наявність автономних приміщень для розгляду і вирішення справ спеціалізованим суддею та за умови ізоляції неповнолітніх від дорослих у місцях попереднього затримання. Судовий процес був спрощеним і проходив у вигляді співбесіди судді із підсудним за «закритими дверима». Характерною для США була широка співпраця суду із населенням судового округу [4].

Отже, у США була сформована така структура «ювенальної юстиції»: створення спеціальних законів щодо неповнолітніх, виділення місця для спеціальних судів, виникнення посади опікуна, широке залучення громадськості. Характерними для цієї структури були такі принципи:

- індивідуальний підхід до дитини;
- спеціальна процедура судового розгляду справ про обвинувачення неповнолітніх;
- наголос на допомогу неповнолітнім, а не їх покарання;
- реалізація обраних заходів для неповнолітнього державним опікуном і громадськістю;
- обговорення з опікунами і батьками призначення виховних та лікувальних заходів [2, с. 28].

Система судів у справах неповнолітніх у Великій Британії була створена в 1909 р. на основі закону «Хартія дітей». Однак ще до того, у 1905 р. був створений перший суд в Бірмінгемі, який започатковував такі правила:

- засідання суду проводили за годину до відкриття загальних судів;
- розподілення неповнолітніх підсудних на категорії залежно від ступеня тяжкості вчинених ними злочинів;
- обов'язкова присутність батьків та інших близьких людей у судовому засіданні;
- окремий розгляд справи щодо кожного неповнолітнього підсудного (навіть у випадку співучасті);
- створення при суді корпусу чиновників пробації;
- здійснення судом контролю за виконанням опікунського нагляду за неповнолітніми правопорушниками [2, с. 27].

Ювенальна юстиція у Франції з'явилася набагато пізніше, ніж в інших європейських країнах. Значне місце посідав суд присяжних, і тому лише у Франції з самого початку було передбачено, крім створення одноособового судді, ще й трибуналу у справах неповнолітніх, а згодом і створення суду присяжних у справах неповнолітніх. Під юрисдикцію ювенальних судів підпадали неповнолітні у віці від 12 до 18 років, до яких застосовувався «принцип розуміння» та вводилось «друге досє», головне призначення якого полягало в акумуляції соціально-психологічної характеристики самого неповнолітнього і його діяння. Крім того допускалась можливість розгляду справи щодо неповнолітнього в загальному суді за умов, що неповнолітній діяв з розумінням, здійснив тяжкий злочин та здійснив його у співучасті з дорослою особою, де останній був організатором. Водночас із створенням спеціальних судів у Франції формуються спеціальні опікунські ради, які займають неповнолітніми у віці до 12 років, що не підпадали під юрисдикцію суду [5].

На відміну від США, Великої Британії та Франції суд для неповнолітніх у Німеччині не був автономним. У складі загального суду одному із членів на рік надавались подвійні повноваження: розгляд усіх справ щодо неповнолітніх у віці від 12 до 18 та опікунське провадження щодо малолітніх, функції яких брали на себе члени спілок піклування дітьми.

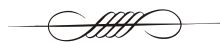


За дорученням суду вони надавали інформацію про умови життя неповнолітніх підсудних, а за рішенням суду брали на себе обов'язок піклування неповнолітніми, що залишились на волі. Таким чином, суддя поєднував у своїх руках каральні та опікунські функції. Крім того, гласність у німецькому суді не була обмежена, але його засідання проходили в спеціальному приміщенні, окремо від інших відділень загального суду [3].

Отже, сьогодні існує декілька ефективно працюючих моделей ювенальної юстиції: англо-американська, континентальна, скандинавська. За загальним правилом вони діють на підставі окремих законодавчих актів про судоустрій і процедуру в органах ювенальної юстиції. У США такою основою є федеральний закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх (1974 р.). у Великій Британії - серія законів про дітей та молодь (видається з 1908 р.), у Канаді - Акт кримінальної юстиції щодо неповнолітніх (1982 р.); у Польщі - Закон про процедуру розгляду справ неповнолітніх (1982 р.); у Нідерландах - Акт щодо інституційної мережі для молодих правопорушників (2001 р.). Активно відбувається розроблення російської системи ювенальної юстиції, зокрема розроблено її концепцію та проект відповідного закону, а також проект федерального Закону «Основи законодавства про ювенальну юстицію Російської Федерації» [6, с. 138].

#### **Використані джерела:**

1. Бринцев В.Д. Законодавчі та організаційно-правові засади розбудови системи ювенальної юстиції в Україні / В.Д. Бринцев // Збірник. Ювенальна юстиція України: проблеми створення. Законодавча база, коментарі. Судова практика. - Х., 2004. - 183 с.
2. Ювенальна юстиція: міжнародний досвід та перспективи України. - Хмельницький: Хмельницька районна асоціація «Світанок» - Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. - 92с.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., ратифікована Постановою ВР від 27.02.1991 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України - 1990. - № 1. - стор. 205 [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=995\\_021](http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=995_021).
4. Ковна У. Ювенальна юстиція: історичний досвід / У. Ковна // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. - 2004. - Вип. 40 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua>.
5. Досвід різних країн по впровадженню ювенальної юстиції. Весь Кіровоград - головний інформаційний ресурс України [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.kirovograd.net>.
6. Єремій Г. Міжнародно-правові чинники, що зумовлюють привілейований статус неповнолітнього у кримінальному законодавстві / Г. Єремій // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 2 (158). - С. 135-139.



**Подлипский Дмитрий Викторович,**  
студент 3 курса юридического факультета  
Белорусского государственного университета

#### **ПРИЗНАКИ ОРГАНИЗОВАННОЙ ГРУППЫ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**

В уголовных кодексах отсутствует единое название организованной группы. Например, в УК Беларуси, Украины и других участников СНГ – это организованная группа, в УК Франции речь идет об организованной банде, в УК Боливии говорится о преступном объединении.

Сущность организованной группы раскрывается ее признаками. Выделим основные признаки.

1. Количественный состав участников. В Конвенции ООН «Против транснациональной организованной преступности» организованная преступная группа должна насчитывать не менее трех лиц. Такой подход нашел отражение в ч. 3 ст. 28 УК Украины и ряде других государств.

Большинство государств-участников СНГ последовали рекомендациям ч. 3 ст. 38 Модельного УК СНГ, закрепив состав участников организованной группы в количестве двух или более лиц. Причем минимальное число членов организованной группы в одних случаях прямо указывается в уголовном законе, как например, в ч. 1 ст. 18 УК Беларуси; в других – следует из ряда уголовно-правовых норм о соучастии (ч. 3 ст. 35 УК России, ч. 3 ст. 31 УК Казахстана и др.).

Уголовное право многих государств Западной Европы (ФРГ, Болгарии, Польши и др.), Великобритании, США не содержит специальных норм, в которых четко раскрывается термин «организованная группа». Как следствие, отсутствует указание на количественный состав группы. Определение минимальной численности организованной группы часто встречается в доктринальных источниках. Так, в 1965-1967 гг. на «Ойстер-Бейской конференции по борьбе с организованной преступностью» в штате Нью-Йорк организованная группа трактовалась, как «сообщество, значительно напоминающее корпорацию».[1, с. 17] Другими словами, участники конференции подчеркивают многочисленность группировки, когда в ее состав входят не два (три) и более лиц, а минимум несколько десятков. Напротив, специальные программы по борьбе с организованной преступностью Министерства юстиции США и ФБР указывают на то, что в состав участников организованной группы может входить любая по количеству группа лиц.[1, с. 52]

Как видим, в настоящее время отсутствует единый подход к определению количественного состава организованной группы. Представляется, что наиболее оптимальной минимальной численностью организованной группы будет два лица. Это позволит более эффективно бороться с организованной преступностью на ранних стадиях, не допуская перерастания из малых групп в многочисленные преступные организации.

2. Цель объединения участников организованной группы. Выделим два основных подхода к определению направления деятельности преступного объединения.

Первый подход исходит из того, что организованная группа создается с целью совершения совместной преступной деятельности. Другими словами, организованная группа не имеет конкретного намерения совершать преступления только против жизни и здоровья или против собственности и т. д., а создана для совершения любых преступных деяний. Указанный подход отражен в УК Беларуси, Испании, Польши, ФРГ и ряде других государств. Тем не менее, и в этих государствах есть отличия. Они касаются количества совершаемых преступлений. В ФРГ совместная деятельность участников организованной группы должна быть направлена на совершение преступных действий, как минимум двух. УК Беларуси и других государств-участников СНГ предусматривают возможность совершения и одного преступления. По нашему мнению, данная позиция является более правильной, так как совершение какого-либо одного серьезного преступления может, во-первых, представлять намного большую общественную опасность, чем несколько незначительных преступных деяний, и, во-вторых, требовать больших средств и затрат.

Второй подход заключается в том, что признаком организованной группы является направленность на совершение определенного круга преступлений. Так, в УК Армении, Латвии, Эстонии указывается направленность на совершение только тяжких или особо тяжких преступлений. Такая позиция, нам представляется неточной, так как не в полной мере обеспечивает реализацию принципа неотвратимости ответственности.

Таким образом, в зарубежном уголовном праве существует узкое и широкое понимание целей организованной группы. Думается, что более правильным будет отражение направленности на совершение любых преступных деяний, потому что в настоящее время организованная преступность многогранна по своим проявлениям и масштабам деятельности.

3. Устойчивость организованной группы. Данный признак предусмотрен уголовным законодательством большинства государств СНГ, а также Австрии, Литвы и др.

Признак устойчивости выражается в разных терминах и дефинициях, а именно: как сплоченность, единая группа и др. Общий понятийный смысл состоит в том, что организованная группа не носит случайного, однократного характера. В некоторых странах СНГ законодатели указывают на устойчивый характер самого преступного объединения как структуры, в других (§ 278а УК Австрии) – на планомерный, регулярный характер преступной деятельности.

Применение в уголовном законодательстве синонимичных понятий, характеризующих разные формы преступных объединений, приводит к трудностям в их отграничении. Например, в УК России признак устойчивости и сплоченности присущ для организованной группы и преступного сообщества соответственно. Легального же определения этих признаков нет. И потому в судебной практике сложно разграничить эти два понятия.

4. Управляемость преступного объединения. Указанный признак предполагает наличие единого руководителя или руководящего органа; выражается в следовании установленным правилам, уставам, инструкциям и т. д.

Наряду с основными признаками организованной группы можно выделить несколько других, присущих законодательству отдельных государств. В частности, описание конкретных методов действия используется для определения преступных объединений в УК КНР: «формирование, руководство, и активное участие в организациях мафиозного характера, с применением насилия, угроз или других методов организованно занимающихся преступной деятельностью в нарушение законов, установивших свою власть на местах, творящих злодеяния, притесняющих, истребляющих массы, серьезно нарушающих порядок экономической, общественной жизни» (ст. 294).

Как видим, правовое закрепление признаков организованной группы в современных уголовных кодексах неоднозначно. Однако, можно выделить ряд признаков, которые присущи всем указанным преступным объединениям: количество участников, направленность преступной деятельности, устойчивость и управляемость организованной группы.

#### ***Использованные источники:***

1. *Организованная преступность: Курс лекций / К. В. Питулько [и др.]. – СПб.: Питер, 2002.-368 с.*



**Рахатко Юлия Тадеушевна,**

*магистрант 2 года обучения Гродненского университета им. Я. Купалы*

### **СООТНОШЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНЫХ ПОСЛЕДСТВИЙ С ИНЫМИ ПРИЗНАКАМИ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ**

В юридической литературе проблемы, связанные с общественно опасными последствиями, вызывают постоянный интерес. В числе наиболее изученных на данный момент можно назвать вопросы понятия и видов преступных последствия, а также критериев их общественной опасности и квалификации преступлений в зависимости от последствий. Вместе с тем, необходимо отметить, что даже вопросы, получившие обширное освещение имеют множество спорных моментов. Одним из наиболее дискуссионных, несомненно, является вопрос соотношения общественно опасных последствий с другими признаками состава преступления: субъективной стороны, объективной стороны или объекта.

Сторонники мнения, согласно которому преступные последствия необходимо относить к субъективной стороне преступления, руководствуются следующими

аргументами: от предвидения или непредвидения лицом наступления общественно опасных последствий зависит форма вины – умысел (лицо предвидело наступление общественно опасных последствий) или неосторожность (лицо не предвидело наступление общественно опасных последствий).

Несомненно, ответственность за преступный результат предполагает наличие субъективного элемента – умышленного или неосторожного отношения к результату. Однако, следуя данной логике, наступление ответственности невозможно также без наличия объективного элемента – причинение результата поведением лица. Следовательно, нельзя говорить о том, что преступные последствия – признак субъективной стороны преступления.

Более проблематичным является вопрос отнесения преступных последствий к объекту или объективной стороне преступления.

Исходя из определения преступных последствий, под которыми понимается вред, причиняемый общественным отношениям, характер которых определяется особенностями объекта, на который было совершено посягательство и объективными свойствами деяния вызывать определенные изменения в окружающей действительности, видно, что все основные черты последствий преступления находится в непосредственной связи с основными чертами охраняемого уголовным правом объекта преступления, а также общественно опасного деяния (действия либо бездействия). Это в свою очередь порождает некоторую неопределенность в вопросе отнесения преступных последствий к одному из указанных элементов состава преступления.

Вопрос о влиянии признаков объекта и объективной стороны преступления в теории уголовного права решается по-разному.

Кудрявцев В.Н. указывает на отнесение последствий преступления к объекту считая, что преступное последствие – это «предусмотренный уголовно-правовой нормой материальный и нематериальный вред, причиненный преступным действием (бездействием) объекту посягательства» [1, с. 197]. Именно он разработал структуру последствия, в которой выделяются нарушение фактического общественного отношения, ради охраны которого установлена уголовная норма и нарушение соответствующих правовых отношений, которые установлены для охраны данного блага..

Чаще всего сторонники отнесения преступных последствий к объекту преступления аргументируют свою позицию, прежде всего тем, что последствия преступления влекут изменения в объекте уголовно-правовой охраны.

Кузнецова Н.Ф. говорит о том, что преступные последствия это «вредные изменения в охраняемых уголовным законодательством общественных отношениях, производимые преступным действием или бездействием субъекта» [2, с. 10], поэтому указывает на то, что даже лишь при создании возможности причинения ущерба происходят изменения в объекте.

Однако стоит отметить, что данные изменения напрямую связаны с внешней стороной преступного деяния. Подтверждением тому является позиция Мальцева В.В., отражающая тот факт, что большая интенсивность деяния влечет большие изменения в объекте и соответственно более тяжкие последствия. Он считает, что именно высокая интенсивность деяния увеличивает наступление значительно более тяжких преступных последствий, а также в некоторых случаях предоставляет возможность увеличения количества объектов, которые подверглись преступному посягательству.

Михлин А.С. высказывает мнение, что в случае отнесения преступных последствий к объекту преступления происходит подмена понятий. Преступные последствия по утверждению Михлина А.С. влекут изменения не в объекте преступления, а скорее в обстановке совершения преступления. В связи с тем, что обстановка преступления относится к объективной стороне вполне понятным становится отнесение последствий преступления к данному элементу состава преступления. Так, вызванные преступными последствиями изменения в объекте преступления вторичны, потому как первоначальные изменения касаются прежде всего обстановки совершения преступления, «изменения в которой создают возможность нарушения объекта преступления»[4, с. 31].

Таким образом, преступные последствия являются связующим звеном между объектом и преступным деянием и могут быть раскрыты в связи с ними. В связи с этим, можно говорить о том, что преступное последствие характеризуется с одной стороны преступным действием (бездействием), а с другой – объектом посягательства. Однако в вопросе отнесения преступных последствий к одному из элементов состава преступления более аргументированной является позиция, согласно которой последствия преступления – признак объективной стороны преступления.

#### **Использованные источники:**

1. Кудрявцев, В.Н. *Объективная сторона преступлений* / В.Н. Кудрявцев. – М.: Высшая школа, 1972. – 268 с.
2. Кузнецова, Н.Ф. *Значение преступных последствий для уголовной ответственности* / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Владос, 1958. – 234 с.
3. Мальцев, В.В. *Проблема уголовно-правовой охраны общественно-опасных последствий* / В.В. Мальцев. – Саратов, 1989. – 215 с.
4. Михлин, А.С. *Последствия преступления* / А.С. Михлин. – М.: Юридическая литература, 1969. – 104 с.



**Русак Анна Николаевна,**  
*магистрант Гродненского университета им. Я. Купалы*

### **УСЛОВИЯ ПРАВОМЕРНОСТИ ОБОСНОВАННОГО РИСКА ПРИ ОКАЗАНИИ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ**

Любое медицинское вмешательство, так или иначе, связано с риском для пациента. Так, при инвазивных медицинских вмешательствах, особенно при хирургических операциях, фактически неизбежно нарушается анатомическая целостность органов и тканей или их физиологических функций, т. е. причиняются телесные повреждения. В том случае если такое вмешательство выполнено по неотложным показаниям, т. е. для предотвращения реальной угрозы жизни больного, и технически правильно, то оно не только не является противоправным, но и признается общественно полезным и целесообразным.

Медицинский риск является частью медицинских манипуляций. В специальной литературе, посвященной особенностям медицинского риска, ему дается различное толкование. В. А. Глушков так определяет этот уголовно-правовой институт применительно к профессиональной деятельности медицинских работников: «Врачебный риск... — правомерное применение для спасения жизни, сохранения жизни больного научно обоснованных лечебно-диагностических мероприятий, которые в обычных условиях не применяются ввиду определённой опасности, если положительный результат недостижим традиционными, проверенными средствами, не связанными с риском, а лицо, осуществляющее риск, предприняло все необходимые меры, чтобы не допустить наступления вредных последствий [1, с. 73]. По мнению А. В. Каленых, профессиональным риском медицинских работников является сознательное отступление от существующих правил и методик в самом различном направлении врачебной деятельности, выразившееся во вмешательстве в функционирование человеческого организма, с учетом вероятности положительных результатов или негативных осложнений, в целях спасения жизни или радикального улучшения здоровья больного либо во имя науки и излечения будущих больных [2]. В данных определениях медицинский риск понимается как некий абстрактный риск, как действия медперсонала, несущие угрозу «негативных осложнений». По мнению автора, медицинский риск является разновидностью обоснованного риска, осуществляемого в рамках выполнения врачами профессиональных функций.

Специфические условия, которые указывают на то, что причинение лицом вреда не образует посягательства на объекты уголовно-правовой охраны и содеянное не рассматривается в качестве преступления, предусмотрены законодателем в соответствующих уголовно-правовых нормах.

Определяющим условием правомерности обоснованного риска законодатель считает совершение деяния только для достижения общественно полезной цели [3, с. 471]. В сфере оказания медицинской помощи, по мнению Н. А. Савич и А. Ю. Коломийцева, цель спасения человеческой жизни и сохранения здоровья говорит сама за себя. Сфера приложения усилий медработника, вне всякого сомнения, свидетельствует об общественной полезности предпринимаемых в процессе оказания помощи, пусть и рискованных действий. Второе условие обоснованности риска заключается в том, что общественно полезная цель (эффективная диагностика лечения) не может быть достигнута не связанными с риском способами. Нужно иметь в виду, что в медицинской практике можно найти альтернативные пути достижению цели, помимо тех, которые потребовали рискованных действий, но надо убедиться в их невыгодности для больного. Например, их большей продолжительности или причинения такого напряжения, которых больной находясь в тяжелом состоянии, заведомо не мог перенести. Таким образом, в каждом конкретном случае необходимы профессиональные разбирательства с привлечением высококвалифицированных специалистов и проведением медицинской экспертизы [4, с. 8-11]. Третьим условием обоснованности риска является принятие всех возможных мер для предотвращения вреда охраняемым уголовным законом интересам. Однако не все авторы придерживаются мнения, о необходимости наличия данного условия в норме о риске. Так, Ю. И. Ляпунов предлагал сделать указанное условие базовой нормой об обоснованном риске. По его мнению, действуя в рискованных ситуациях, достаточно опираться на современные достижения науки и техники [5, с. 32]. С такой постановкой вопроса справедливо не соглашается В. И. Самороков. Он указывает, что при производстве хирургической операции действия врачей не должны нарушать научно и практически выверенной и обоснованной методики ее проведения. Но в ситуации риска можно применить научно и экспериментально разработанные новые методы этого хирургического вмешательства, не получившие еще широкого применения в медицинской практике. В таких случаях, по его мнению, новые разработки обычно включают элементы прежнего опыта [6, с. 103]. Обязательным условием правомерности обоснованного риска, согласно уголовному законодательству, является отсутствие при совершении рискованных действий заведомой угрозы экологической катастрофы, общественного бедствия, наступления смерти или причинения тяжкого телесного повреждения лицу, не выразившему согласия на то, что бы его жизнь или здоровье были поставлены в опасность. Исходя из этого, говорить о правомерности риска в медицинской сфере можно лишь в случае наличия согласия пациента на медицинское вмешательство, связанное с риском, при условии полной информированности больного о конкретном риске и наличии у него возможности принять разумное решение (статья 44 Закона Республики Беларусь «О здравоохранении»).

Исходя из вышеизложенного, медицинский риск в контексте обоснованного риска можно определить как действия врача и подконтрольного ему медицинского персонала соответствующие научным знаниям и опыту, сопряженные с опасностью причинения вреда жизни или здоровью гражданина, совершаемые с терапевтической или иной общественно полезной целью, которая не могла быть достигнута иными способами, если рискующий медицинский работник выполнил все возможные, с его точки зрения, меры для предотвращения указанного вреда, действуя при этом с согласия пациента.

#### **Использованные источники:**

1. Глушков, В.А. *Ответственность за преступления в области здравоохранения* / В.А. Глушков, Н.А. Савич. – Киев: Вища школа, 1987.



2. Каленых, А.В. Профессиональный риск медицинских работников как вид обоснованного риска. – Режим доступа: <http://www.auditorum.ru/aud/pres/presview.php>. – Дата доступа: 25.08.2010.
3. Энциклопедия уголовного права / отв. ред. В.Б. Малинин. Т.7: Обстоятельства, исключающие преступность деяния / [В.А. Блинников и др.]. – М., 2007.
4. Акопов, В.И. Проблема обоснованного риска в медицинской практике. Проблемы экспертизы в медицине / В.И. Акопов. – Ижевск, 2001. – с. 8-11.
5. Ляпунов, Ю.И. Реформа уголовного законодательства и пробелы права / Ю.И. Ляпунов // Сов. юстиция. – 1989. – №3. – С. 32.
6. Самороков, В.И. Риск в уголовном праве / В.И. Самороков // Государство и право. – 1993. – №5. – С. 103.



**Сапожнікова Олена Євгеніївна,**  
*аспірантка відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою  
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

### **ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, СПІЛЬНО ВЧИНЕНОГО ОСОБАМИ, З ЯКИХ ТІЛЬКИ ОДНА ДОСЯГЛА ВІКУ, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ**

Розгляд питань щодо вчинення злочину групою осіб є важливою складовою науки кримінального права. Поширеною є позиція, що вчинення однією особою злочину є загрозою для законослухняного населення, серйозною проблемою, яка потребує дослідження та пошуку шляхів її вирішення. З нашої точки зору, вчинення такого діяння декількома особами несе більшу шкоду потерпілій особі чи особам, і таким чином дана проблема вимагає більш ретельного вивчення та пошуку варіантів її наукового та законодавчого вирішення. Дане твердження, зокрема, є очевидним із ряду наукових розробок та положень Кримінального кодексу України: злочин вчинений групою осіб є кваліфікованим складом щодо основного і за таке діяння передбачено більш сувора відповідальність. Згідно статистичних даних Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України та Міністерства внутрішніх справ України, наданих на наш запит, в Україні за 2009 рік було засуджено за вчинення злочинів у групі 4 992 особи, у тому числі неповнолітніх – 2 241 (45%); а в провадженні знаходилися кримінальні справи щодо 3 555 неповнолітніх осіб, які вчинили злочин спільно з повнолітніми. Для порівняння відзначимо, що у провадженні знаходилися кримінальні справи щодо 2 308 неповнолітніх осіб, які вчинили злочин групою осіб без участі повнолітніх, тобто неповнолітні разом із повнолітніми частіше вчиняють злочин групою осіб, а саме на 35 % більше. Необхідно відзначити, що на наш запит до Верховного Суду України надати статистичну інформацію щодо кількості злочинів, які вчинено спільно з особами, з яких тільки одна досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, було отримано відповідь, що такі узагальнення не проводяться, оскільки така інформація окремо не виділяється. Є лише інформація щодо кількості осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності та вчинили суспільно небезпечне діяння та повнолітніх осіб, які вчинили злочин. Зокрема, у 2009 році було вчинено суспільно небезпечні діяння 1754 малолітніми особами (віком від 11 до 14 років), для порівняння: осіб віком від 14 до 18 років – 1283, що є на 27 % менше.

Дослідженням питань співучасті у науці кримінального права займалося багато видатних вчених: у період до революції 1918 р. – А.Я. Вишенський, Г.І. Волков, Г.Є. Колоколов, С.П. Познишев, Н.Д. Сергєєвський, М.С. Таганцев тощо; у радянський період – Ф.Г. Бурчак, Г.Б. Вігенберг, П.І. Гришаєв, М.Д. Дурманов, М.І. Ковальов, Г.А. Крігер, В.М. Кудрявцев, І.П. Малахов, А.А. Піонтковський, В.С. Прохоров, О.Б. Сахаров, В.Г. Смірнов, М.С. Строгович, А.Н. Трайнін, Б.С. Утєвський, І.Г. Філановський, М.А. Шнейдер, М.Д.



Шаргородський тощо; українські автори у період після 1991 р. – Г.А. Абасов, Д.П. Альошин, Л.С. Анохіна, М.І. Бажанов, Л.В. Багрій-Шахматов, Н.А. Гуторова, Г.Б. Жаровська, А.П. Закалюк, О.О. Кваша, О.Ф. Ковітіді, О.М. Костенко, Г.В. Новицький, Р.С. Орловський, А.А. Пінаєв, С.В. Стадник, Н.В. Яницька тощо.

У даних тезах ми спробуємо коротко зупинитися на наукових та законодавчому підходах, які є на сьогоднішній день до вирішення проблеми спільного вчинення особами злочину, з яких тільки одна особа досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та запропонувати можливий варіант її вирішення.

Кримінально-правовою кваліфікацією є оцінка діяння, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду та характеризується ознаками кримінальної протиправності, що полягає у визначенні того, якою статтею (частиною, пунктом статті) кримінального закону передбачене вказане діяння [1, 51]. Під час кримінально-правової кваліфікації може бути з'ясовано, що діянню притаманні всі ознаки складу злочину, передбаченого Загальною та Особливою частинами Кримінального кодексу України, або встановлення якої-небудь із них. Складною є правильна кваліфікація випадків спільного вчинення злочину особами, з яких тільки одна особа досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Законодавчо положення щодо співучасті у злочині розкриті у Загальній частині Кримінального кодексу України окремим розділом VI. У Розділі (ст. 26) чітко визначено, що співучасником злочину може бути лише суб'єкт злочину, тобто фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18). Слід зазначити, що в попередньому Кримінальному кодексу УРСР 1960 р. поняття співучасті містило термін «особа», а не «суб'єкт злочину», як у чинному КК України (ст. 19). Таке законодавче формулювання давало можливість на практиці кваліфікувати як співучасть у злочині спільно вчинене суспільно небезпечне діяння кількома особами, якщо тільки одна із осіб, що його вчинили, досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

На науковому рівні проблема кваліфікації суспільно небезпечного діяння, яке вчинили особи, з яких тільки одна досягла віку кримінальної відповідальності, вирішується не так однозначно. Зокрема, якщо узагальнити позиції науковців щодо кваліфікації спільного вчинення суспільно небезпечного діяння особами, з яких тільки одна досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, то можна умовно об'єднати їх у кілька груп: 1) кваліфікується як співучасть; 2) не визнається співучастю, однак потрібно враховувати більшу шкоду, яка завдається потерпілому; 3) кваліфікується як одноособове вчинення злочину.

Ми підтримуємо другу вищеназвану позицію і вважаємо, що вона потребує ґрунтовного дослідження, яке неможливо провести у рамках даних тез доповіді, тому коротко окреслимо основні моменти. До науковців, які вважають, що співучасті не буде у разі вчинення особами суспільно небезпечного діяння, якщо тільки одна з них досягла віку кримінальної відповідальності, однак необхідно у даному випадку враховувати більшу завдану потерпілому шкоду, належать, наприклад, П.Ф. Тельнов, О.О. Кваша, О.В. Головкін. Так, П.Ф. Тельнов зауважував, наприклад, що «діяння винної особи, яка здійснює свої злочинні цілі руками малолітніх і неосудних можуть інколи призвести до об'єктивно більш тяжкої шкоди, аніж зусилля однієї особи» [2]. О.В. Головкін зазначає, що «фізична шкода, заподіяна жертві групового посягання, і психологічний тиск на потерпілого є більш інтенсивними і значними, якщо завдаються спільними зусиллями кількох осіб» [3, 139]. У ході анкетування практичних працівників із різних областей України, яке нами було проведено у 2009 році, на запитання: «Відповідно до чинного КК України спільне вчинення злочину особою, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, разом з особами, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, не є співучастю у злочині. Чи вважаєте Ви обґрунтованим, що дії такої особи кваліфікуються як вчинені одноособово?» близько 70 % відповіло «так», а близько 30 % – «ні», негативну відповідь було обґрунтовано тим, що спільні дії мають підвищену суспільну небезпечність. Хоча і відсоток осіб, які надали відмінне від законодавчо встановленого підходу, менший,

однак, сама наявність такої позиції практичних працівників свідчить, що дана проблема потребує дослідження, а законодавчі положення – вдосконалення.

Як можливий варіант вирішення даної проблеми ми пропонуємо доповнити частину першу ст. 67 Кримінального кодексу України пунктом 14 такого змісту: «спільне вчинення суспільно небезпечного діяння особами, з яких тільки одна досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність». А також передбачити статтею 335-1 Кримінально-процесуального кодексу України необхідність зазначення у вироку факту вчинення злочину, окрім суб'єктів злочину, і особами, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, сформувавши таким чином офіційну статистику щодо даної категорії осіб.

#### **Використані джерела:**

1. *Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.*
2. *Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. – М.: Юрид. лит., 1974. – С. 14. Источник: [elibrus.lgb.ru/jur.shtml](http://elibrus.lgb.ru/jur.shtml) - 20k –*
3. *Головкін О.В. Групова злочинність: Специфіка виникнення і розвитку, механізми попередження: Монографія. К.: Видання Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи, 2007. – 204 с. Бібліографія: С. 176-193.*



**Сілаєв Семен Олександрович,**  
*викладач кафедри кримінального права та кримінології  
Кемеровського державного університету (Російська Федерація)*

### **РОЛЬ ТОТОЖНОСТІ ЕПІЗODІВ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ КОНСТРУКЦІЇ ПРОДОВЖУВАНОГО ЗЛОЧИНУ**

Юридична конструкція продовжуваного злочину розроблюється європейськими юристами, починаючи з XIV ст. [2, с. 16] За минулий з тих пір час щодо цього було висловлено багато найрізноманітніших точок зору, які умовно можна поділити на такі, що вбачають єдність продовжуваного злочину в його зовнішніх ознаках (об'єктивні кон-цепції), та такі, що виводять цю єдність з його внутрішньої єдності, тобто єдності злочинного умислу (наміру), злочинної мети або злочинної мотивації (суб'єктивні кон-цепції). Так чи інакше, більшість сучасних дослідників цього феномену звертають ува-гу на певну схожість епізодів, або, як каже А.П. Козлов, "мінізлочинів" [5, с. 108], що входять в склад одиничного злочину даного виду.

Досить часто ця схожість визначається як тотожність, причому власне ця пози-ція відображується в діючому кримінальному праві, будучи втіленою в ч. 2 ст. 32 ККУ, а також в п. 2 постанови 23-го Пленуму Верховного Суду СРСР від 4 березня 1929 р. "Про умови застосування давності та амністії до триваючих та продовжуваних злочи-нів", яке зберігає свою чинність на території Російської Федерації. Але в такому вигляді ця ознака продовжуваного злочину не підтримується практично ніким з науковців, бо двох абсолютно тотожних злочинів існувати не може — як слушно писав з цього при-воду Ф. Енгельс, "тотожність із собою вже з самого початку має своїм необхідним доповненням відмінність від всього іншого" [11, с. 530]. Тому багато хто зі вчених робить уточнення, що мова йде не про фактичну, а лише про юридичну тотожність [9, с. 225; 10, с. 20]. Вимогу фактичної "неодноразової тотожності злочинних дій", включа-ючи аналогічність "за способом здійснювання наміру як криміналістичного поняття", ставив хіба що П.К. Кривошеїн [6, с. 14-15]. Але й юридична тотожність дій розумієть-ся по-різному — часом ширше, як передбаченість однією статтею або частиною статті [10, с. 20], часом вужче, як однаковість кваліфікації за нормами як Особливої, так і За-гальної частини [4, с. 31]. В останньому випадку запроваджується поняття одновидових діянь, причому одні автори допускають

можливість об'єднання в єдиний продовжува-ний злочин одновидових діянь [1, с. 651; 2, с. 88-96; 3, с. 373], у той час як інші наполя-гають на необхідності їхньої саме тотожності [4, с. 8]. Дехто пише про тотожність або однорідність епізодів продовжуваного злочину [8, с. 19], дехто, намагаючись уникнути термінологічних суперечок, — про те, що такий злочин складається з низки діянь, що містять ознаки одного й того ж складу злочину [7, с. 261].

Не більше однастайності виявляємо й поміж практичних працівників. Думку про те, що продовжуваний злочин може складатися тільки з юридично тотожних діянь, ви-словили лише 26% опитаних нами суддів з шістьох суб'єктів Російської Федерації; 25% з них вважають, що такий злочин може бути створений юридично тотожними або однорід-ними діяннями, а 8% — що тільки діяннями, які виконані одним і тим самим способом; 38% допускають застосування цієї юридичної конструкції в усіх випадках, коли низка діянь вчинено з єдиним умислом, незалежно від того, чи є ці діяння тотожними, однорід-ними чи навіть різнорідними; 3% опитаних важко було відповісти на це запитання.

Як бачимо, найчисленніша група респондентів не надає рішучого значення якій би там не було схожості епізодів злочинної діяльності, звертаючи увагу перш за все на суб'єктивну сторону скоєного. Здається, що ця позиція є найвірнішою, бо власне вона найповніше враховує, з одного боку, засаду суб'єктивного ставлення в вину, з другого боку — динамічність злочинної мотивації та, відповідно, породженого нею умислу.

Якщо винний вирішує вкрати в декілька прийомів велику суму грошів і, будучи виявленим підчас скоєння третього епізоду, застосовує над потерпілим насильство, небезпечне для його життя чи здоров'я, присутнім є переростання всієї продовжуваної кра-діжки в розбій, а не сукупність крадіжки й розбою. Якщо другий винний, учинивши на-пад на потерпілого, з метою заволодіння його майном заподіює йому смерть, збирає речі, але не може забрати їх з собою всі разом, чому повертається *in flagrante delicto* й решту викраденого виносить вже тайно й без ніякого насильства, — остання його дія теж не мо-же вважатися самостійною крадіжкою, бо повністю охоплюється первісним наміром на заволодіння чужим майном. Інше рішення привело б до того, що особа, яка в ході про-довжуваного розбою двічі вчиняла напад, опинилася б у вигіднішому становищі ніж осо-ба, яка застосовувала насильство один раз. Ми вже не кажемо про багатоепізодні крадіж-ки, коли в результаті різних епізодів викрадається майно різної вартості (в дрібних, "зви-чайних" і, наприклад, значних розмірах): вимоги обов'язкової тотожності діянь унемож-ливлють об'єднання таких дій в єдиний злочин, бо злочин і адміністративний просту-пок не з'являються тотожними навіть при найширшому розумінні юридичної тотожності (перший становить суспільну небезпеку, останній же є лише шкідливим).

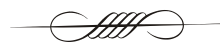
Відзначимо також, що в перших наукових розробках юридичної конструкції продовжуваного злочину немає вказівок на тотожність дій — вони появляються лише в XVII ст., коли відбувається рішучий зворот від суб'єктивних концепцій в бік об'єктив-них, які вважали продовжуваний злочин не самостійним кримінально-правовим яви-щем, а лише різновидом сукупності (фактично ж — своєрідною юридичною фікцією, що дає можливість досягнути певної "процесуальної економії") [2, с. 16-18].

Враховуючи все, що викладено вище, вважаємо, що юридична тотожність (зарів-но як і юридична однорідність) не є необхідною ознакою продовжуваного злочину, а становить (разом з іншими об'єктивними елементами) лише можливий довід єдності вини — єдиної сутнісної ознаки, що характеризує дану юридичну конструкцію.

#### **Використані джерела:**

1. *Babić, M. Konstrukcija produženog krivičnog djela u Krivičnom zakoniku Crne Gore / Miloš Babić // Pravni život. – Beograd, 2008. – Br. 9. – T. 1. – S. 645-665.*
2. *Buturović, J.Lj. Produženo krivično delo / Jovan Lj. Buturović. — Beograd: Privredna štampa, 1980. — 239 s.*
3. *Novoselec, P. Opći dio kaznenog prava / Petar Novoselec. — Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009. — 574 s.*

4. Бабий, Н.А. Множественность преступлений: квалификация и назначение наказания: Научно-практическое пособие / Н.А. Бабий. — Минск: Тесей, 2008. — 176 с.
5. Козлов, А.П. Учение о стадиях преступления / А.П. Козлов. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. — 353 с.
6. Кривошеин, П.К. Повторность в советском уголовном праве (теоретические и практические проблемы) / П.К. Кривошеин. — Киев: Вища школа, 1990. — 159 с.
7. Кудрявцев, В.Н. Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2004. — 304 с.
8. Малков, В.П. Множественность преступлений и её формы по советскому уголовному праву / В.П. Малков. — Казань: Изд-во КГУ, 1982. — 176 с.
9. Фріс, П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / П.Л. Фріс. — К.: Атіка, 2004. — 488 с.
10. Черненко, Т.Г. Множественность преступлений по российскому уголовному праву / Т.Г. Черненко. — Кемерово: Кузбассвуиздат, 2007. — 203 с.
11. Энгельс, Ф. Диалектика природы // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. 2-е изд. Т. 20. С. 343 – 626.



**Феделеш Маріанна Іванівна**  
студентка 3 курсу юридичного факультету  
Київського національного університету ім. Т. Шевченка

## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ КОРИСЛИВОГО МОТИВУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

При вирішенні певного роду справ, визначенні вчинених злочинів, а також більш точної їх кваліфікації видається необхідним встановлення мотиву їх вчинення. В межах даної роботи ми зупинимось саме на корисливому мотиві і проблемних питаннях його розуміння в теорії кримінального права і на практиці застосування кримінального закону, адже саме корисливі мотиви залишаються найбільш розповсюдженими при вчиненні більшості злочинів. У загальній структурі сучасної злочинності до 70 % складають саме посягання корисливої спрямованості [1; 23].

Незважаючи на поширеність корисливого мотиву, єдиного його наукового визначення досі не вироблено. Питанням визначення корисливого мотиву займались багато науковців, серед яких Зелінський А. Ф., Тарарухін С. А., Кудрявцев В. М., Матишевський П. С. та інші. Відповідно до однієї з точок зору корисливий мотив – це прагнення особи отримати вигоду матеріального характеру (Тіщенко В. В., Волков В. С., Кудрявцев В.М.). Зокрема Кудрявцев В. М. зазначає, що мотив користі означає прагнення задовольнити потребу в матеріальних благах [3; 134]. При цьому він піддається критиці А. Ф. Зелінського, який вірно зазначає, що потрібно вказувати, які саме потреби суб'єкт хоче задовольнити – індивідуальні, колективні, групові, суспільні. При цьому сам Зелінський А. Ф. визначає корисливий мотив як навмисну злочинну діяльність, яка полягає в прагненні задовольнити індивідуальну життєву потребу шляхом завідомо протиправного, передбаченого кримінальним законом заволодіння чужим майном або створення умов для його заволодіння шляхом незаконного, за чужий рахунок, вивільнення від майнових обов'язків і скорочення звичних та необхідних при належних обставинах особистих витрат [2;40]. На думку, С. А. Тарарухіна для корисливих злочинів характерна своєрідна направленість умислу винного на отримання майнової вигоди, на нетрудове збагачення. Під користю, як він зазначає, слід розуміти отримання будь-якої матеріальної вигоди, наживи. В судовій практиці до корисливих злочинів відносять ті, які зв'язані з наміром звільнитись від матеріальних затрат (виплати заборгованості, аліментів, тощо) [4;83]. П. С. Матишевський розуміє корисливий мотив як прагнення особи обернути майно на свою або іншої особи користь [5; 20].

На основі викладених теоретичних зауважень можна зробити наступне узагальнення. В теорії кримінального права склалися два підходи до розуміння корисливого мотиву: 1. широке розуміння. Корисливий мотив зводиться до бажання особи розпоряджатись незаконно отриманим майном як своїм власним; 2. вузьке розуміння. Корисливий мотив зводиться до бажання особи одержати майнову вигоду за рахунок незаконно отриманого майна;

В кримінальному законі наш законодавець не надає визначення корисливого мотиву, тому його тлумачення ґрунтується на положення постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. №2. Відповідно до абз. 1 п. 10 зазначеної постанови корисливий мотив має місце тоді, коли винна особа, позбавляючи життя потерпілого, прагне одержати матеріальні блага для себе чи інших осіб ( заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди [6].

Очевидно, Пленум надає корисливому мотиву вузького значення, що є виправданим з огляду на принципи кримінального права. Адже не кожне заволодіння майном вчинюється з корисливих мотивів. Як приклад можна навести ситуацію, коли особа заволодіває майном для подальшого його знищення з мотивів помсти. В такій ситуації не зовсім коректно буде говорити про бажання одержати вигоду. На нашу думку, при характеристиці злочинів проти власності більш правильно орієнтуватись саме на вузьке розуміння корисливого мотиву.

Спірним, з огляду на абз. 1 п. 10 постанови видається роз'яснення, надане Пленумом в абз. 3 п. 10. У цьому положенні, якщо під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом, вогнепальною зброєю було спричинено умисне вбивство, то дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння майном. Наприклад, керуючись цим роз'ясненням Пленуму, особі, яка під час незаконного заволодіння вогнепальною зброєю вчиняє умисне вбивство має інкримінуватись ст. 262 КК і п. 6 ч. 2 ст. 115 КК. Така позиція Пленуму не є повністю коректною, зважаючи на наступне. Незаконне заволодіння вогнепальною зброєю може здійснюватись з метою вчинення іншого злочину, або з метою приховати вчинений злочин, тощо. При цьому особа може і не мати на меті отримати майнову вигоду за рахунок незаконно отриманого майна. Тобто, надаючи тут корисливому мотиву широкого розуміння Пленум фактично суперечить сам собі (а саме абз.1 п. 10 Постанови). Така позиція Пленуму є не зовсім виправданою, адже розширення таким чином змісту корисливого мотиву може призвести до необґрунтованих і суперечливих між собою рішень суду.

Отже, в ході дослідження ми дійшли до наступних висновків. Невизначеність поняття корисливого мотиву нормативно, призвела до існування різних його значень в теорії кримінального права і неоднозначного його розуміння в правозастосовчій практиці. Очевидними є два варіанти вирішення цієї проблеми: 1) орієнтуватись на диференційований підхід на розуміння корисливого мотиву (щодо ст. 115 КК – застосовувати широке розуміння, а в Розділі VI КК - вузьке); 2) орієнтиром має виступати саме вузьке розуміння корисливого мотиву. На нашу думку саме другий варіант є пріоритетним, враховуючи наступне. Користь – це матеріальна вигода, якщо нема бажання отримати цю вигоду, то чи може іти мова про корисливий мотив. Тому прагнення розпоряджатись майном як своїм власним, без бажання отримати матеріальну вигоду не може розглядатись як корисливий мотив ні в складі умисного вбивства, ні в складах злочинів проти власності. І таке розуміння корисливого мотиву повинно бути нормативно закріпленим.

#### **Використані джерела:**

1. Албул С. В. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти розуміння корисливого мотиву вчинення злочинів* // *Правова система: теорія і практика*. - 2008р. - №1. – С. 23-25

2. Зелінський А.Ф. Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. – Київ : Генеза, 1998. – 144с.
3. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии / В.Н. Кудрявцев. – Москва, 1968. – 175с.
4. Тарарухин С.А. Установление мотива и квалификации преступления. / С.А. Тарарухин. – Киев, 1977. – 151с.
5. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. – К.: Юринком, 1996. – 240с.
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. №2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» - <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0002700-03>



**Харко Дмитро Михайлович,**  
*аспірант кафедри теорії та історії держави і права  
Волинського національного університету ім. Лесі Українки*

### **ПРО КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «БІЛОКОМІРЦЕВОЇ» ЗЛОЧИННОСТІ**

У кінці 1970-х – на початку 1980-х років західні політики та більшість вчених (Е.Фейг, П. Гутманн, В. Танзі та ін) дійшли висновку, що реальна економічна активність у розвинутих західних країнах є дещо більшою від тієї, що реєструється офіційно. В цей час у світ вийшли праці присвячені економічним злочинам, корупції та хабарництву. Ще в 1939 р. американський кримінолог Едвін Сатерленд сформулював концепцію «злочинності серед осіб у білих комірцях», за якою прихована протиправна діяльність вважалась невід'ємним компонентом ділової практики «великого бізнесу». Водночас слід згадати про існування так званої теорії економіки злочину та покарання, засновник якої вважається Г.Беккер, котрий вперше у 1968р. заявив про злочинця, як про таку ж саму людину, раціонально мислячу особу, що прагне максимізувати свою вигоду за умов обмежених ресурсів.

За сучасних умов теорію злочину і покарання досліджували такі вчені: М.Фрідмен, Д. Стіглер, Дж. Б'юкенен, В.Ландс, П.Рубін, М.Олсон, Г.Таллок та інші. Серед вітчизняних дослідників, це: А.Бойко, О.Кальман, М.Мандибура, П.Орлов, В.М. Попович, а серед російських - Ю.Латова, В.Цурікова, Т.Пінкевич та інших.

Теорія зарубіжної кримінології до «білокомірцевих» злочинів відносить:

- 1) ухилення від сплати податків;
- 2) шахрайство з фінансовими ресурсами;
- 3) торгівля інсайдерською інформацією;
- 4) злочини, пов'язані з порушенням антимонопольного законодавства;
- 5) злочини вчинені політичним діячами (зловживання владою, торгівля зброєю, хабарництво та корупція);
- 6) комп'ютерні злочини;
- 7) неправомірне використання торгових марок та ін.

Проте, особливо драматичним фактом є те, що до кола осіб які вчиняють вище зазначені злочини у більшості своїх випадків відносяться кращі випускники економічних ВУЗів країни, тому для попередження ризикованого шляху недобросовісного збагачення створюються різноманітні програми, які пропагують правила бізнес-етики дотримання яких покликано відмежувати світлоголових випускників університетів від порушення чинного законодавства.

На наше глибоке переконання, варто відмітити результати вивчення та аналізу кримінальних справ проведених В.О. Глушковым та П.М. Коваленком що дало можливість описати особу злочинця України, яка мало чим відрізняється від типового західного

представника «білокомірцевої» злочинності. За віковою ознакою: осіб 25-55 років – 87%, понад 55 років – 8%, до 25 років – 5%. Зрозуміло що рівень освіти даної категорії злочинців значно вищий від представників «вуличної» злочинності: вищу освіту мають – 83%, середню – 17%. Характеристика злочинців за посадою з 345 досліджуваних матеріалів справ: 79 – керівники підприємств, 19 – керівники підрозділів та відділень, 48 – фінансово-бухгалтерські працівники, 42 – власники та співвласники, 37 – приватних підприємців та 3 – держаних службовців [1, 277].

Серед злочинців цієї категорії можна зустріти заможних представників суспільства та жебраків, людину з науковим ступенем та взагалі без освіти, високопосадовця та рядового працівника державної установи, молодих та похилого віку. Але існує беззаперечна риса яка їх всіх об'єднує, це вміння володіти ситуацією, входити у довіру, знання чинного законодавства та уміле використання існуючих прогалин. Серед індивідуальних рис характеру цих осіб можна назвати такі: емоційна неврівноваженість, відчуття власної соціальної невідповідності, наслідування життєвого принципу, який можна виразити формулою «гроші понад усе» - кар'єри, соціального статусу, сім'ї, прагнення володіти престижними речами, егоїзм та самовпевненість тощо.

Західні кримінологи також характеризують «білокомірцевих» злочинців як представників економічної та політичної систем, які мають високий політичний, соціальний статус й матеріальне ставище, суспільством сприймаються як «порядні» люди що своєчасно повертають борги та сумлінно сплачують податки, сповідують принципи моралі та беззаперечні щодо сімейних справ та аж ніяк не сприймаються оточуючими як антисуспільні особи [2]. «Білокомірцева» злочинність характеризується складністю та неоднорідністю сучасних ділових угод, необхідністю використання новітніх технологій, нездатністю покупців та споживачів захистити себе, що значно ускладнює кримінологічний аналіз та можливість боротьби з цими видами злочинів. Тому говорячи про сучасну «білокомірцеву» злочинність маємо констатувати, що представник такого виду злочинності використовуватиме: ринкові відсоткові ставки, боргові зобов'язання країн, особливості ведення бізнесу за допомогою офшорних країн та з високим рівнем банківської таємниці, методи маніпулювання котируваннями на фондових біржах тощо. Все це «білокомірцевий» злочинець використовує для досягнення своєї мети: здійснення операцій на світових фінансових ринках заради збагачення, які, у багатьох випадках, мають ознаки шахрайства, корупції і являють собою «... впливових осіб, які отримали можливість здійснювати вплив на розробку законодавчої бази в особистих інтересах (ця діяльність у світовій практиці належить до форм корупції та називається «підкоренням держави»)» [3, 67].

Сучасні кримінологи б'ють на сполох і правильно вказують на те, що «... злочини владних осіб – це злочини осіб, які мають зацікавленість маніпулювати та викривлено застосовувати закон, організовувати судову владу і навіть законотворчість для отримання невинуватених переваг, уникнення кримінальної відповідальності за здійснені правопорушення».

Ми підтримуємо позицію Глушкова В.О. та Коваленка П.М. що «білокомірцевий» злочин - характеризується високим рівнем латентності та вчинений у межах легітимної професійної діяльності заможними особами, які не є представниками організованих злочинних угруповань, не ведуть відверто злочинний спосіб життя та мають високий соціальний статус. Тобто «білокомірцевими» злочинцями є впливові особи, спроможні змінювати законодавство різних країн заради власних цілей, та за допомогою обману, міжнародних зв'язків, новітніх технологій і досягнень глобалізації протиправно отримують прибутки або уникають збитків, використовуючи інсайдерську інформацію чи методи маніпулювання котируваннями у біржовій торгівлі [1, 218].

#### **Використані джерела:**

1. Глушков В.О., Коваленко П.М. *Шахрайство на фінансових ринках у біржовій торгівлі: Правовий та кримінологічний аналіз.* – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 280 с.



2. *Crime and criminology / Kenneth E. Kinman, Kevin M. Thomson, William A. Sposa. – New York, printed by Wm. C. Brown communications inc., 1994. – 420 p.*
3. *Доклад о мировом развитии 2000/2001. Наступление на бедность. – М.: Всемирный банк, 2001. – С. 67.*



**Холоднюк Сергей Сергеевич**

*курсант 5 курса Национальной академии Службы безопасности Украины*

## **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ**

Всем известно, что когда меняется общество – меняется и преступность. Наше общество очень сильно изменилось за последние пять - семь лет. Так же сильно изменилась преступность. Между тем методы изучения преступности, как и методы реагирования на преступные проявления, остались прежними. Это привело к тому, что мы не только не можем эффективно противодействовать преступной активности наших граждан, но и не знаем даже в должной мере саму преступность.

Статистика утверждает, что растет раскрываемость преступлений. Социологические опросы показывают, что растет недовольство граждан работой милиции, всех правоохранительных органов и особенно быстрыми темпами растет психологическая тревожность граждан, боящихся откровенного разгула преступности.

Такие взаимоисключающие послышки позволяют сделать однозначный и достоверный вывод о том, что не зная в должной мере такого сложного социального явления, каковым является современная преступность, просто глупо рассчитывать на высокую эффективность мер противодействия.

Изменившаяся преступность требует изменения идеологии борьбы с преступностью. Первой и основной задачей должна быть не полная ликвидация преступности и всех причин и условий, её порождающих, что невозможно в обозримом будущем даже теоретически, а установление жесткого социального контроля над преступностью. Максимально жесткого, исходя из современных возможностей общества. Контроль должен строиться, опираясь не только и, может даже, не столько на силовые методы и приемы, сколько на интеллектуальный потенциал, нацеленный на создание научно обоснованной, теоретически грамотной и практически выполнимой программы борьбы с преступностью. Упор надо делать на создание очень компактных целевых программ: региональных и предметно-функциональных.

Вторая задача заключается в реформировании тех органов, которые мы, по старой памяти, называем правоохранительными. Сформированные структурно, кадрово и идейно-функционально в условиях другого государства, другой эпохи и идеологии, они оказались мало приспособленными к эффективной работе в резко и принципиально изменившихся условиях. Всё реформирование до сего дня велось в основном в плане кадровых перестановок, что явно недостаточно.

Также следует уделять большую часть сил на изучение преступности. Дело в том, что не зная объективной картины, просто невозможно выработать адекватных мер реагирования [3, 330]. Открытость, доступность или гласность в сфере криминальной статистики не соседствуют с объективностью. Сегодня уже практически никто не подвергает сомнению тезис, что официальная статистика отражает лишь самую верхушку айсберга, а именно то, что никак не поддается сокрытию или то, что никак невозможно не учесть.

Важное значение имеет изучение новых качеств, приобретаемых преступностью в современный период. Некоторые из них появились всего несколько лет назад, другие еще позже; одни сформировались уже достаточно рельефно, другие только-только приобретают очертаемые контуры. При самом беглом взгляде к таковым относятся:

- транснаціональність преступности. Самое старое из описываемых качеств. Реально стало проявляться в первые годы существования независимой Украины и быстро расцветает сегодня [1, 214].

- изменение характера и многих сущностных качеств субъекта преступной деятельности. В преступность "пошли" те, кто всегда стоял "по другую сторону баррикад" - военнослужащие, работники МВД и госбезопасности, многие образованные люди, на которых держится вся относительно производящая "теневая экономика", банковские махинации, компьютерные преступления и т.д.

- одновременная аномализация преступности - совершение серийных убийств одна из наиболее зловещих черт аномальной преступности, но сюда же относятся "безмотивность" совершения многих жестоких преступлений, каннибализм.

- меняется так же потерпевший. На место единичному потерпевшему или группе потерпевших приходят очень большие группы - целые страты (стратификация потерпевших): Речь идет о военнослужащих, о шахтерах и учителях, врачах и ученых. [2, 347].

- меняются органы борьбы с преступностью: правоохранные органы постепенно превратились в силовые структуры, у которых принципиально другие функции; идет их массовая депрофессионализация.

- отсутствие необходимого уровня профилактики преступлений - еще одна из черт современного уровня отношений к борьбе с преступностью.

- массовая криминализация языка, культуры, всех сторон общественной жизни. Это побочное явление всех описанных выше процессов, но оно приобретает все большее самостоятельное значение ибо становится своеобразным движущим фактором поведения.

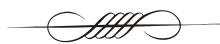
- популяризация через средства массовой информации преступности и преступников (прямые репортажи с места события, предоставление эфира преступникам, вызов самими преступниками телерепортеров и т.д.).

- политизация преступности. Криминалитет идет во власть, власть стремится к преступному добыванию доходов, хотя не имеет право этого делать в силу своего должностного положения.

Я считаю, что для эффективного решения многих актуальных проблем связанных с борьбой с преступностью необходима объективная картина состояния, уровня и динамики преступности, нужна эффективная разработка профилактических мер с изменением идеологии работы всех органов, занимающихся предотвращением преступности.

#### **Використані джерела:**

1. *Иниаков С.М. Криминология: Учебник. – М.: Юриспруденция, 2000. – 432 с.*
2. *Закалюк А.П. Курс современной украинской криминологии: теория и практика. – К.: Издательский Дом «Ин Юре», 2007. – 424 с.*
3. *Криминология. Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – 678 с.*



**Чен Ігор Вікторович,**

*курсант 5 курсу Національної академії Служби безпеки України*

### **ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РЕЙДЕРСТВО**

Через процеси незаконного привласнення чужого бізнесу пройшла економіка майже всіх країн світу. Зазвичай рейдерство визначають як вороже поглинання, перехоплення оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту [3, 37]. Його мета, як правило, перерозподіл чужої нерухомості. А тому рейдерство становить значну суспільну небезпеку і в першу чергу завдає шкоди господарським відносинам.

Проблема рейдерства в Україні існує вже не перший рік. Незважаючи на прийняття парламентом низки законопроектів, спрямованих на боротьбу з цим явищем, викоринити рейдерство в Україні до цих пір не вдається, про що свідчать такі факти:

кількість захоплень сягає 3000 на рік;

результату досягають – понад 90 %;

за експертною оцінкою, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиттів становить майже 3 млрд. дол. США [2, 3];

відчутна кримінальна складова: протиправні дії чиняться із залученням незаконних збройних формувань, співробітників правоохоронних органів, суддів тощо.

Питання встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство останнім часом широко обговорюється політиками, науковцями, практичними працівниками. Одні вважають, що криміналізація рейдерських дій повинна застосовуватися як крайній захід. Інші висловлюють думку про те, що рейдерство по своїй суті це сукупність злочинів уже передбачених чинним КК України, зокрема таких як: ст. 189 «Вимагання», ст. 190 «Шахрайство», ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності», ст. 219 «Доведення до банкрутства», ст. 223 «Порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів», ст. 350 «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок», ст. 358 «Підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підrobлених документів», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень», ст. 366 «Службове підrobлення», ст. 368 «Одержання хабара», ст. 369 «Давання хабара», ст. 375 «Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» тощо.

Проте подібний підхід не дає змоги боротися з так званим «білим» рейдерством, при якому для захоплення підприємства використовуються прогалини та суперечності у чинному законодавстві, зокрема, недосконалість нормативно-правових актів, що стосуються господарських товариств, регулювання депозитарної діяльності тощо. Такі дії, очевидно, не можуть кваліфікуватися відповідно до норм чинного КК України.

Тому з точки зору практичного застосування, на мою думку, криміналізації мають бути піддані не окремі дії, а рейдерство як система взаємопов'язаних дій. Стаття Кримінального кодексу, сформульована, наприклад, як «дії, спрямовані на протиправне заволодіння власністю суб'єкта господарської діяльності та/або корпоративними правами учасників цього суб'єкта господарської діяльності, у тому числі з використанням рішень органів державної влади (рейдерство)» дасть змогу попереджувати усі відомі види рейдерства («біле», «сіре», «чорне»).

#### **Використані джерела:**

1. Кримінальний кодекс України (Із змінами та доповненнями) // <http://www.rada.gov.ua>.
2. Рейдерство. Риск для інвестора. № 7, май 2007. – Серія спеціальних приложений «Инвестгазета, № 18, «Дело», № 76.
3. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації/ За ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. - 576 с.



**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС**

**КРИМІНАЛІСТИКА**

**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА**



**CRIMINAL PROCEDURE**

**CRIMINALISTICS**

**JUDICIAL EXAMINATION**

## **ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТАКТИКИ ДОПИТУ**

Незважаючи на зусилля правоохоронних органів, в Україні невинними темпами, на жаль, росте рівень злочинності, їхнього професіоналізму, посилення організаційних засад підготовки, вчинення та приховування злочинів, що становить значну небезпеку для громадян і для держави в цілому. От і тому, при розкритті даних злочинів, дуже важливим є проведення допиту, адже саме йому належить основне місце в плані збору доказової інформації і, відповідно, розкритті злочинів.

Для кращого розуміння поняття тактики допиту, потрібно чітко визначити, що ж являє собою дефініція поняття допиту. Сьогодні законодавець в ст. 166-171 Кримінально-процесуального кодексу України чітко передбачає поняття допиту, адже воно являється одним з основних.

Допит — це слідча дія, яка має на меті одержання інформації про обставини розслідуваного злочину від свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених. Залежно від джерела одержання інформації розрізняють такі його види: допит свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених [2,12].

Для якнайкращого і найефективнішого проведення допиту потрібно застосовувати спеціальні тактичні засоби. Повнота, точність і достовірність одержуваної інформації багато в чому залежать від підготовки слідчого до допиту, знання криміналістичної тактики, майстерності.

Для успіху допиту, потрібна значна кількість факторів, яку необхідно враховувати. В першу чергу це звісно ж встановлення психологічного контакту. Під психологічним контактом розуміється встановлення такої атмосфери спілкування слідчого і допитуємого, яка забезпечить готовність і бажання обмінюватись інформацією, сприймати її, прислуховуватись до доказів співрозмовника [4,176].

Для кращого створення обстановки потрібно дотримуватись цілого ряду принципів: а) особливості характеру і поведінки допитуємого;б) коло його життєвих інтересів і проблем, які обумовлені його участю в кримінальному судочинстві;в) характеру взаємовідносин з рідними, близькими та особами, які беруть участь у розслідуємій справі;г) рівня правової обізнаності допитуємого;д) наявності факторів, які заважають дачі свідчень (особиста зацікавленість, страх помсти тощо) [4,205]. Врахування вказаних обставин дозволяє слідчому досягнути психологічного контакту і, навпаки, їх ігнорування веде до загострення обстановки допиту і навіть до відмови від спілкування. Для формування психологічного контакту потрібно застосовувати обов'язкові елементи допиту (наприклад, заповнення анкетно-біографічної частини протоколу) та спеціальні прийоми (наприклад, бесіда на відволікаючу тему). Засвідчення особи та опит про анкетні дані слідчі часто називають формальністю, саме в такій формі сповіщаючи допитуємого про її необхідність і нерідко також формально будуючи цю частину допиту: запитання-відповідь-записування, запитання-відповідь-записування. А робити це на першому допиті слід, використовуючи формальні запитання для виявлення інтересу і уваги до співрозмовника та його проблем.

В найбільш загальному плані під тактикою розуміється лінія поведінки, яка спрямована на досягнення визначеної мети. Стосовно тактики розслідування звичайно кажуть про тактику слідчого, тобто про тактичні прийоми, які він використовує при проведенні слідчих дій. Однак під час допиту, як і в ході інших слідчих дій, слідчий спілкується з різними учасниками кримінального судочинства, для яких характерна своя лінія поведінки, яка в ряді випадків може бути визначена як тактична [3,56].

До тактичних засобів виявлення та викриття неправдивих показань належать: 1) Деталізація показань 2) Проведення повторного допиту 3) Викладення слідчим ймовірного

ходу подій 4) Спростування неправдивого алібі 5) Емоційний експеримент, який полягає у використанні емоційних реакцій та переживань допитуемого і інші.

Отже, підводячи підсумок потрібно сказати, що дати вичерпний перелік тактичних прийомів допиту неможливо, бо вони, по-перше, також різноманітні як і слідчі ситуації, для розв'язання яких призначені, по-друге, процес народження нових тактичних прийомів продовжується, тому що життя ставить перед органами розслідування усе нові та нові задачі. Однак у даній роботі відображені основні тактичні прийоми допиту, які дозволяють усвідомити їх призначення, суть та тенденції розвитку, щоб знаходити інші прийоми у практичній діяльності слідчих, оцінювати їх правомірність та припустимість, створювати нові тактичні прийоми, які спрямовані на підвищення ефективності допиту.

#### **Використані джерела:**

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України: Станом на 20 серпня 2010р.* – К.: Велес, 2010. – 160 с.
2. *Бахін В.П. Тактика допиту.* - К., 2007. - 64 с.
3. *Вакутин Ю.А. Способы маскировки преступного поведения.* — Омск, 1997.-201 с.
4. *Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии.* - М., 1998.-326с.



**Верховлюк Оксана Іванівна**

*студентка магістратури Хмельницького університету управління та права*

### **РОЛЬ СУДУ В ЗАХИСТІ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.**

Поступові демократичні перетворення, що відбуваються в Україні з моменту проголошення незалежності, привели до закономірного підвищення ролі суду в забезпеченні законності, прав і свобод особи. Європейськими стандартами у галузі прав людини визнано, що найбільш ефективно права і свободи громадянина може захистити лише суд. Конституція України проголосила права і свободи людини найбільшою соціальною цінністю та поклала на судові органи обов'язок забезпечення цих прав і свобод. Особливе значення це має у кримінальному судочинстві, оскільки саме тут нерідко виникають гострі конфліктні ситуації, пов'язані, передусім, з втручанням з боку органів, які провадять боротьбу зі злочинністю, в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав, застосуванням засобів процесуального примусу. Оскільки саме в процесі здійснення провадження по кримінальних справах права і свободи особи піддаються найбільшим обмеженням, тому необхідні тверді гарантії, що забезпечували б законність і правомірність проведення всіх процесуальних дій. Однією з основних гарантій у цій сфері є здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу.

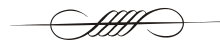
Самостійною функцією судової влади в Україні після прийняття Конституції стало здійснення судового контролю за прийняттям посадовими особами та органами, що ведуть процес, рішень та проведенням дій, що суттєво обмежують конституційні права особи при розкритті та розслідуванні злочинів. Але діюче кримінально-процесуальне законодавство України лише в загальних рисах регулює діяльність судді щодо здійснення судового контролю.

Функція судового контролю, як процесуальний інститут вітчизняного судочинства, склалася історично. Статут карного судочинства 1864 року Російської імперії наділяв суд повноваженнями перевірки "достовірності" слідчих дій, проведених поліцією. Суд виступав у якості "фортеці громадянських свобод", цьому органу приділялася провідна роль у охороні прав і свобод. Сьогодні ж під судовим контролем розуміють правову форму реалізації



контрольної функції держави в сфері здійснення судової влади, що знаходить своє вираження в охороні судами конституційної, загальної і господарської юрисдикції конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні режиму законності, верховенства і прямої дії Конституції. Дана діяльність суду на досудових стадіях кримінального процесу спрямована на сам перед, на здійснення контролю за тими процесуальними діями, що обмежують особисті права і свободи особи (проведення обшуку житла й іншого володіння особи, за винятком невідкладних випадків, а також виїмка з житла й іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку), а також на прийняття рішення про застосування найбільш суворого запобіжного заходу, пов'язаного з триманням особи під вартою, та на здійснення контролю за тими рішеннями органу дізнання, слідчого, якими завершується провадження по кримінальній справі: постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи та про закриття кримінальної справи (інші рішення слідчого і органу дізнання також підлягають судовому контролю, але вже на судових стадіях провадження кримінальної справи).

На жаль в Україні донині відсутні комплексні дослідження всієї багатопланової сукупності проблем судового контролю. Це обумовило актуальність теми дослідження і необхідність теоретичної розробки зазначених питань.



**Воловод Кристина Андріївна**

*студентка Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

## **ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ В СУДІ**

В нашій державі триває новий етап конституційної реформи. Вона вимагає прийняття нових редакцій КПК і Закону України «Про прокуратуру». В зв'язку з цим є досить актуальним завдання подальшого вдосконалення державного обвинувачення, підвищення його рівня, що в значній мірі залежить від належної організації роботи і створення робочої обстановки, яка дозволила б ретельно готуватися до кожного судового процесу.

Важливе місце для здійснення якісної участі прокурора в судовому розгляді кримінальної справи займає підготовка до судового процесу, оскільки вона надає прокурору знання матеріалів справи, що забезпечують його активну та вмілу участь у дослідженні доказів. На жаль, іноді мають місце випадки, коли окремі прокурорські працівники нехтують підготовкою до судового розгляду справи, посиляючись на велике навантаження, оскільки із-за великої кількості кримінальних справ, по яким приходится підтримувати державне обвинувачення, вони не мають змоги приділити достатньої уваги щодо вивчення матеріалів окремої справи. Це призводить до того, що прокурор в процесі або веде себе пасивно, або ставить питання до підсудного та свідків, що не мають ніякого значення для встановлення істини по справі.

Найважливішою частиною судового розгляду є судове слідство, під час якого проводиться перевірка обґрунтованості пред'явленого обвинувачення і ретельно досліджуються усі докази вини підсудного у вчиненні злочину. Наступним етапом є судові дебати, в яких прокурор виступає із обвинувальною промовою, яку можна вважати апогеєм усієї прокурорської діяльності в сфері кримінального судочинства. Ефективність цієї діяльності перш за все залежить від правильного визначення самими прокурорами свого процесуального положення в суді.

На психологію обвинувачення впливає ще цілий ряд компонентів. Сюди варто віднести, насамперед, внутрішнє переконання. Формування внутрішнього переконання прокурора в ході судового розгляду складний психологічний процес. Прокурор приходить у суд, переконаний в обґрунтованості пред'явленого підсудному обвинувачення. Однак у ході



судового розгляду він не тільки знову оцінює зібрані докази, але й може прийти до інших висновків у справі, чим ті, що містяться в затвердженому або складеному ним обвинувальному висновку. Здатність переглянути власні висновки свідчить про наявність у прокурора самокритичності, самоконтролю, прагнення встановити істину, навіть і тоді, коли це пов'язане з визнанням власної помилки. Це неодмінна умова успішного виконання прокурором покладених на нього обов'язків. Прокурор, підтримуючи обвинувачення, керується вимогами закону й своїм внутрішнім переконанням, заснованим на розгляді всіх обставин справи. В зв'язку з цим, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде до висновку, що докази, які було досліджено під час судового слідства не підтверджують обвинувачення, пред'явленого підсудному, то закон зобов'язує його відмовитись від обвинувачення і викласти суду мотиви такої відмови. Однак на жаль, такі випадки поодинокі, що вимагає подальшого реформування такої важливої конституційної функції прокуратури як підтримання державного обвинувачення в суді.

Прокурор повинен бути професійно, а не тільки теоретично підготовлений до підтримання державного обвинувачення в суді. Для виконання цієї діяльності потрібні знання не тільки законодавства, але й основ риторики, прийомів і методів ораторського мистецтва, потрібні широкий кругозір і певний життєвий досвід. Це зобов'язує кожного прокурорського працівника, на якого покладається службовий обов'язок підтримання державного обвинувачення, постійно працювати над підвищенням власної кваліфікації в усіх вищенаведених напрямках.



**Глов'юк Ірина Василівна,**

*доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук  
Національного університету "Одеська юридична академія"*

## **СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ "ОБВИНУВАЧЕННЯ" ТА "КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ"**

У кримінально-процесуальній доктрині немає єдності щодо співвідношення категорій "обвинувачення" та "кримінальне переслідування". В умовах розробки перспективного кримінально-процесуального законодавства України актуалізується необхідність наукових розробок категорій "обвинувачення" та "кримінальне переслідування", оскільки у проекті КПК №1233 дається визначення цих понять.

Можна виділити наступні підходи щодо співвідношення категорій "обвинувачення" та "кримінальне переслідування": обвинувачення та кримінальне переслідування є синонімами; обвинувачення є формою реалізації кримінального переслідування; кримінальне переслідування ширше обвинувачення та включає його в себе; кримінальне переслідування передуює обвинуваченню, є передумовою його здійснення у судовому розгляді; кримінальне переслідування є діяльністю із доведення обвинувачення перед судом.

При вирішенні питання про співвідношення понять "обвинувачення" та "кримінальне переслідування" не слід забувати про поширене у вітчизняній доктрині розуміння обвинувачення у матеріально-правовому та процесуально-правовому значенні. Відмовитися від обвинувачення як самостійної категорії із його поділом на матеріальне та процесуальне його значення й повністю замінити терміном "кримінальне переслідування" не є можливим, оскільки у цьому випадку втрачуть сенс такі процесуальні дії, як пред'явлення обвинувачення, зміна та доповнення обвинувачення, відмова від підтримання обвинувачення. Але визнання синонімічності понять "кримінальне переслідування" та "обвинувачення" у процесуальному розумінні теж буде некоректним.

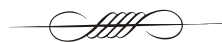
Обвинувачення обов'язково здійснюється перед судом; у суді однією із сторін є сторона обвинувачення. У літературі є обґрунтування відсутності функції обвинувачення у

попередньому провадженні, оскільки там відсутній суд як суб'єкт, перед яким доводиться обвинувачення (С.В. Романов).

Однак, як уявляється, наявність обвинувачення перед судом не виключає можливості наявності обвинувачення і до суду, оскільки і у досудовому провадженні можна виділити суб'єктів, які здійснюють обвинувачення, та суб'єктів, які здійснюють функцію захисту. Саме тому початок реалізації обвинувачення пов'язаний, на нашу думку, із притягненням особи як обвинуваченого. Тобто нами підтримується позиція, що обвинувачення у процесуальному розумінні є формою кримінального переслідування. Однак крім обвинувачення, до форм реалізації кримінального переслідування ми відносимо: порушення кримінальної справи щодо особи (у Ухвалі Верховного Суду України від 27 грудня 2002 року вказано, що "за своєю правовою природою порушення кримінальної справи є складовою частиною функції кримінального переслідування"); підозру; провадження із застосування примусових заходів медичного характеру; провадження із застосування примусових заходів виховного характеру; провадження у протокольній формі досудової підготовки матеріалів.

Провадження із застосування примусових заходів медичного характеру та провадження із застосування примусових заходів виховного характеру є особливими видами проваджень у кримінальному судочинстві, оскільки стверджувати про реалізацію обвинувачення у їх межах взагалі неможливо, бо відсутній злочин як предмет обвинувачення. Саме тому діяльність із встановлення та викриття особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, у межах цих проваджень є особливою формою кримінального переслідування.

Таким чином, на нашу думку, співвідношення обвинувачення та кримінального переслідування є наступним: обвинувачення у процесуально-правовому розумінні є однією із форм кримінального переслідування, а не синонімом цього поняття.



**Гуржій Станіслав Євгенійович**  
*курсант Національна академія Служби безпеки України*

## **ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ ЗАТРИМАННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Важливе місце серед принципів кримінального процесу посідає принцип недоторканості особи, закріплений у ст. 29 Конституції України. Одним із проявів особистої свободи є свобода пересування. Під час провадження у кримінальному процесі інколи виникає необхідність обмеження цього права. Однією із форм останнього є затримання.

Відповідно до ст. 149 КПК України затримання є тимчасовим запобіжним заходом, що полягає у триманні під вартою підозрюваного у вчиненні злочину, за яке кримінальний закон передбачає покарання у вигляді позбавлення волі [3].

У кримінальному процесі України затримання підозрюваного у вчиненні злочину може бути здійснено як за постановою слідчого, органу дізнання (хоча винесення такої постанови прямо і не передбачено нормами КПК України), так і без попереднього винесення постанови.

В першому випадку, обчислення строку затримання підозрюваного починається з моменту його фактичного затримання. В той час як в другому випадку момент початку обчислення строку затримання є законодавчо невизначеним. Отже в українському законодавстві недостатньо регламентовано процедуру обчислення строку затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Це стало приводом до різного тлумачення питання про те, з якого моменту особа вважається затриманою як підозрюваний.

Існують такі точки зору на строк з якого починається затримання:

з моменту складання протоколу затримання;

з моменту, доставлення затриманої особи до органів дізнання чи досудового слідства;

з моменту фізичного затримання особи (тобто з моменту обмеження свободи її пересування). [1, с. 134-157]

У теорії кримінального процесу розрізняють фактичне затримання, що починається з моменту фізичного захоплення особи і процесуальне (юридичне) затримання, що починається з моменту складання протоколу. Момент фактичного і юридичного затримання у часі не співпадають між собою, незалежно від того, на скільки оперативно працюють уповноважені на те особи. [2, с. 52]

На практиці досить часто бувають випадки, коли між моментом фактичного затримання та моментом процесуального затримання проходить досить багато часу. Зважаючи на те, що при застосуванні першої чи другої точки зору на момент затримання, фактично термін обмеження конституційного принципу недоторканості особи триває більше 72 годин, що суперечить ст. 29 Конституції України.

Саме тому, на мою думку доречним є законодавчо закріпити строк початку затримання з моменту фізичного захоплення особи, тобто фактичного застосування до особи заходів примусу, що обмежують свободу її дій. В такому випадку конституційний принцип недоторканості особи, під час провадження у кримінальному процесі знайде найглибше відображення.

#### **Використані джерела:**

1. Фомін С. Б. *Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення* Дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.09 – Харків, 2002 - 207 с.
2. Петрухин И.Л. *'Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе'* – М.: Наука, 1989.- 256 с.
3. *Кримінально-процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 верес. 2010 р.: (офіц. текст).* – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 240 с. – (Кодекси України)



**Зварич Роман Михайлович**

*студент 4 курсу юридичного факультету*

*Тернопільського національного економічного університету*

### **ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПОЧЕРКОЗНАВСТВА**

Суспільство все дедалі частіше використовує у своїй діяльності документи. Причому вслід за науково-технічною революцією документи удосконалюються, стають більш зручними у використанні та більш захищеними від підробок. Але не зважаючи на всі форми захисту документів злочинний світ знаходить різні способи обходу всіх стадій захисту з метою їх підробки. Своїми діями злочинці наносять значних збитків державі та її громадянам. Саме тому криміналістичному дослідженню документів у кримінальному судочинстві приділено велику увагу. Особливо у наш час коли злочини вчиняються не «кривавими діями» а інтелектуальним шляхом.

Почеркознавча експертиза – найстаріший та найбільш поширений вид криміналістичної експертизи, яка безпосередньо пов'язана з появою та розповсюдженням писемності. Ще у Давньому Римі, за часів візантійського імператора Юстиніана (V – VI віки), дослідження почерку для судових цілей передбачалося в законодавстві. Вперше про підробку письмових документів як самостійний злочин згадується у законі римського диктатора Корнелія Сули (80-й рік до н.е.), який присвячено кримінально-правовому захисту заповітів і інших документів від підробки[2,23].

Почеркознавство на сучасному етапі являє собою високорозвинену предметну галузь теорії судової експертизи і галузь криміналістики. Розвиток судового почеркознавства характеризується активним залученням даних різних, переважно природничих наук для

розкриття закономірностей формування письмово-рухових навичок, писемної мови. На сьогодні судове почеркознавство найбільш розроблений вид дослідження письмово – рухових навичок, що відображаються в письмі. Біля його джерел стояли Є.Ф. Буринський, С.М. Потапов, О.І. Вінберг, О.М. Агушевич, І.М. Можар[3,165]. Новим напрямом розвитку криміналістичної техніки є судове авторознавство, яке базується на наукових засадах щодо встановлення автора тексту за допомогою даних лінгвістики (фразеології, граматики та ін.). Такі дослідження проводяться на підставі призначення авторознавчої експертизи[4,165].

На сучасному етапі розроблені основні положення теорії та методика почеркознавчої діагностики. Діагностичні дослідження виділено в самостійний напрям. Можливість вирішення діагностичних завдань експериментально доведена на основі вивчення низки почеркових об'єктів: рукописних текстів великого та середнього обсягу, текстів з високим ступенем виробленості почерку, підписів.

Теоретичною основою судового почеркознавства є психофізіологічне вчення академіка І. Павлова про вищу нервову діяльність людини та її динамічний стереотип; учення про навички письма, їх стійкість і відносну незмінність; учення про індивідуальність письма, відображену в сукупності його ознак, що фіксуються на матеріальних носіях[1,171]. Почеркознавча експертиза дозволяє вирішувати ідентифікаційні та не ідентифікаційні завдання, які виникають під час розслідування злочинів. Предмет почеркознавчої експертизи складають факти та обставини, які експерти встановлюють на основі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства, що структурно входять у криміналістичну техніку.

Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, цифрових записів і підпису. Ідентифікаційні завдання пов'язані з встановленням конкретного виконавця тексту (підпису) або вирішенням питання про виконання однією особою різних текстів, окремих фрагментів тексту, підписів, тексту і підпису тощо. Вирішення ідентифікаційних завдань щодо встановлення виконавця підписів мають свої особливості, пов'язані з особливістю самого об'єкта дослідження. Враховуючи той факт, що підпис є знаком, який засвідчує певну особу, методика передбачає перш за все визначення справжності підпису. Тільки в разі категоричного негативного висновку про справжність підпису можливо вирішення питання щодо підозрюваної особи – виконавця.

З метою вирішення завдань ідентифікаційного характеру перед експертом ставлять такі запитання: ким із зазначених осіб виконано рукописний текст або його частина; ким з конкретних осіб виконано цифрові записи; чи виконані тексти різних документів або частини текстів одного документа однією особою; чи виконаний підпис від імені певної особи цією особою або іншою певною особою; чи виконаний текст документа і підпис у ньому однією особою?

Практика в експертно-криміналістичних підрозділах системи МВС свідчить про те, що успіх почеркознавчої експертизи багато в чому залежить від якості зібраних для порівняльного дослідження зразків почерку або підпису. Для криміналістичної експертизи рукописів експерту слід надати досліджувані документи (спірні документи, тобто документи, виконавця яких слід встановити) та зразки почерку осіб, які підозрюються в їх виконанні. Для проведення досліджень експертові потрібно надати вільні, умовно – вільні та експериментальні зразки почерку (цифрових записів, підпису) особи, яка ідентифікується.

Отже, варто підкреслити, що почеркознавча експертиза є одним з найскладніших видів експертного дослідження. Вона потребує наявності в експерта ґрунтовних знань і досвіду. Як висловлюється Е.А. Разумов: „До однієї з найбільш складних і трудомістких експертиз, яка проводиться в експертно-криміналістичних підрозділах, належить багатооб'єктна почеркознавча експертиза, коли дослідженню підлягають десятки і сотні підписів. Складність її полягає у великому обсязі та розмаїтості досліджуваного графічного матеріалу, документів і зразків. Значну складність також представляє при цьому оформлення результатів дослідження, обґрунтування та упорядкування висновку, що нерідко займає десятки машинописних сторінок”[1,171]. Тому сьогодні необхідно створити базу зразків порівняльного дослідження почерку та суттєво оновити технічну базу експертних установ.

### **Використані джерела:**

1. Біленчук П.Д. Криміналістика: Підручник для слухачів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України- К.:1999.-с.171
2. Потомська Н.А. Види і особливості криміналістичного почеркознавчого дослідження документів у справах про ухилення від сплати податків //Право України.-2006.-11.-с.22
3. Салтевський М.В.Криміналістика:Підручник.- К.:Кондор,2005.-с.165
4. Шенітько В.Ю. Криміналістика:Підручник.- К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001.-с.152



**Іваненкова Наталія Миколаївна,**  
*студентка Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

### **УЧАСТЬ АДВОКАТА В ДОПИТІ СВІДКА: ПРАКТИЧНЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року вже надало права свідкам мати захисника під час допитів в органах дізнання. [1] Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року закріплює інститут народних засідателів та присяжних. [2] Проект нового Кримінально-процесуального кодексу України, який буде введено у дію не пізніше 1 січня 2014 року, також передбачає введення суду присяжних та участь у роботі судів народних засідателів, а також поділ свідків на свідків обвинувачення та свідків захисту. [3] Таким чином проект КПК надає можливість адвокатам працювати із свідками. А отже і готувати їх до виступу в суді.

В США досить широко практикується готування адвокатом свідків захисту. Головна мета допиту свідка – звернути увагу суду на певні обставини, які входять у предмет доказування: інформація, яка характеризує особу підсудного; характер взаємозв'язків між свідком і обвинуваченим, а також свідком і потерпілим, або з'ясування у свідка нові обставин справи, які слідство з тих чи інших причин не з'ясувало. [4] Чинний КПК не надає такої можливості. Проект КПК передбачає можливість таких дій. Тому підготовка свідків до суду стає необхідним елементом захисної практики адвоката.

Але потрібно відмітити, що практика підготовки свідків не є новою для українських адвокатів. Вона широко не застосовувалася, але мала місце. Так, наприклад, у кримінальній справі з обвинувачення посадових осіб Київського єврейського театру «Мазлтов» (2000р.) підготовка свідків була проведена Я. П. Зеканом в порядку експерименту. Суддя, відчувши спокійну впевненість свідків та їх чіткі і точні відповіді, була роздратована. «Я бачу Вас добре видресировав адвокат, всі Ви злодії і ваші пояснення злодійські», – так прокоментувала вона пояснення свідків. [5, с. 347]

Так, якщо встати на місце судді, можна сказати, що чіткі та впевнені відповіді свідків є для них доказом того, що свідки говорять неправду. Для того, щоб адвокат міг готувати свідків, а ті, в свою чергу могли давати свідчення без в'їдливого погляду суддів та їх упередженого відношення до них, треба встановити певні правила, яких адвокат повинен дотримуватись, проводячи роботу зі свідками.

Треба пам'ятати, що дії адвоката ні в якому разі не повинні давати підстав бути обвинуваченим у впливі на свідка. Оскільки це репутація адвоката або навіть можлива його кримінальна відповідальність. Деякі рекомендації у цій справі:

Неможна бути дуже наполегливим при спробі зустрічі зі свідком. Свідок може не бажати зустрічатися з адвокатом.

При розмові із свідком адвокат повинен бути тактовним та ввічливим, навіть якщо свідок не відповідає очікуванням адвоката. Не можна вживати фрази: «Ви повинні сказати так, Ви повинні були бачити, Ви повинні допомогти підсудному та ін.» Краще запитати так:



«Згадайте, можливо ви бачили», «Чи не питав Вас слідчий про це...». Це необхідно, адже свідок ненароком може видати вас, сказавши про те, що саме адвокат велів йому так сказати.

Якщо протягом розмови адвокат відчує, що у свідка стійка позиція неприйняття питань адвоката, то краще не продовжувати бесіду. Тому що наслідки можуть бути самими різноманітними.

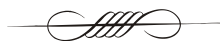
При розмові зі свідком захисту, треба попередити його про те, що не потрібно говорити нічого зайвого, що не стосується суті справи.

Якщо до справи залучаються нові свідки, які ще не були допитані, потрібно добиватися їх добровільної участі. Залучення їх до справи через повістку може призвести до неочікуваних результатів. [4]

Таким чином, готування адвокатом свідків до судового процесу є значним кроком уперед, тому що це допомагає свідкам не розгубитися у залі судового засідання та чітко висловлювати свою думку, а це в свою чергу призводить до максимально ефективного та більш швидкого вирішення справи у судовому засіданні.

#### **Використані джерела:**

1. [www.ccu.gov.ua](http://www.ccu.gov.ua)
2. [www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua)
3. [www.minjust.gov.ua](http://www.minjust.gov.ua)
4. [www.advocat.od.ua](http://www.advocat.od.ua)
5. Зейкан Я. П., *Право на захист у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник із зразками процесуальних документів.* – К.: Юридическая практика, 2007.



**Капліна Оксана Володимирівна**

*доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу  
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*

### **МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ АНАЛОГІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Активна нормотворчість, властива сучасному періоду проведення правової реформи, все ж об'єктивно не може врахувати різноманіття суспільних відносин, що вимагають правового регулювання. Тому в правозастосовній практиці можливі ситуації повної або часткової відсутності в чинному законодавстві норм права, спрямованих на врегулювання тих або інших суспільних відносин, тобто виникають прогалини. Вони можуть бути викликані найрізноманітнішими причинами. Це й прорахунки законодавця при прийнятті нормативно-правових актів (початкові прогалини), і еволюційні зміни в самих суспільних відносинах, які неможливо було передбачити при ухваленні нормативно-правового акта (подальші або наступні прогалини), і свідоме умовчання законодавця, що розраховує прийняти відповідні норми найближчим часом (навмисні прогалини).

Прогалини повинні усуватися в процесі правотворчості або шляхом ухвалення нових, досконаліших нормативно-правових актів, або шляхом внесення відповідних змін і доповнень у чинні. Такий шлях усунення прогалин у праві, притаманний країнам романо-германської правової сім'ї, сприяє зміцненню законності, підвищенню авторитету нормотворчих органів. Проте часом, стикаючись з проблемою неврегульованості певних суспільних відносин, правозастосовні органи не можуть ухилитися від вирішення конкретної ситуації, пославшись на відсутність необхідної норми або неповноту регулювання. Одним із способів заповнення прогалин у ході правозастосування є аналогія.

Інститут аналогії в кримінально-процесуальному праві протягом декількох десятиліть діяв як легальний спосіб застосування закону. У статті 2 КПК УРСР 1927 р. зазначалося, що «суду забороняється зупиняти вирішення справи під приводом відсутності, неповноти, неясності або суперечності закону». Оскільки в статті не уточнювалося, про який саме закон

йде мова, шляхом тлумачення можна було зробити висновок, що ця вимога поширюється як на процесуальний, так і на матеріальний закон. Підтвердженням тому були і ч. 3 ст. 3 Основних начал кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1924 р., а також ч. 2 ст. 7 КК УРСР 1927 р., які прямо закріплювали можливість застосування кримінального закону за аналогією. При ухваленні Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік 1958 р. і чинного КПК 1961 р. законодавець не вважав за необхідне включити в них норми, ідентичні ст. 2 КПК УРСР 1927 р. Що ж до кримінального законодавства, то в Основах кримінального законодавства СРСР ( 1958 р.) і КК (1960 р.) законодавець узяв твердий курс на заборону застосування за аналогією норм Особливої частини кримінального закону, хоча у виняткових випадках практика йшла шляхом використання аналогії Загальної частини КК 1960 р.

У зв'язку з такою непослідовністю законодавця щодо можливості застосування аналогії в матеріальному та процесуальному праві в юридичній літературі висловлювалися суперечливі думки щодо позиції законодавця з питання аналогії кримінально-процесуального закону, оскільки у прийнятих кримінально-процесуальних кодексах нічого не було сказано ні про можливість її застосування, ні про її пряму заборону, як це зроблено в чинному КК України (ч. 4 ст. 3). Не містять статей, які б прямо вказували на можливість застосування норм кримінально-процесуального права за аналогією, й проекти КПК України, чинні КПК Австрії, Литви, Республіки Білорусь, Киргизької Республіки, РФ, ФРН.

Разом з тим аналіз юридичної літератури і правозастосовної практики показує, що застосування норм права за аналогією використовується в практиці кримінального судочинства, а багато практичних працівників та вчених підтримують необхідність її існування в кримінальному процесі. Так за результатами проведеного нами анкетування (117 слідчих, 60 суддів Харківської, Полтавської, Вінницької, Дніпропетровської областей) 98 % (173 практичних працівники) висловились за необхідність застосування кримінально-процесуального закону за аналогією. Разом з тим всі респонденти одноголосно зазначили, що аналогія не повинна стати поширеним явищем. Законодавець має завчасно вносити відповідні зміни та доповнення до законодавства.

Застосування аналогії для заповнення прогалин у кримінальному судочинстві обумовлене рядом правил, які можна сформулювати, ґрунтуючись на аналізі юридичної літератури і правозастосовної практики.

1. Аналогія допустима, якщо має місце прогалина у кримінально-процесуальному законодавстві, оскільки її застосування передбачає пошук норми в першу чергу тієї галузі права, в якій виникла прогалина. За відсутності відповідної норми можливе звернення до норм іншої галузі і законодавства в цілому.

2. Аналогія права і закону не може застосовуватися до тих відносин, на врегулювання яких шляхом аналогії існує пряма заборона законодавця. Тому за допомогою способів тлумачення (і перш за все системного) необхідно впевнитися у відсутності такої заборони.

3. Заповнення прогалини повинне відбуватися у чіткій відповідності з Конституцією України, діючими міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, тими завданнями, які стоять перед кримінальним судочинством (ст. 2 КПК), а також принципами кримінального процесу.

4. Застосування аналогії повинне бути обґрунтованим. Дотримання принципу законності кримінального судочинства зобов'язує суд, прокурора, слідчого, особу, що проводить дізнання, обґрунтувати свої висновки про прогалиність законодавства і необхідність застосування аналогії у відповідному процесуальному акті. Таке мотивування дозволить перевірити обґрунтованість і правомірність ухваленого рішення, переконатися у відсутності зловживань і волюнтаризму.

5. Застосування аналогії можливе, якщо не порушуються права людини в кримінальному судочинстві, і для того, щоб забезпечити дотримання гарантованих особі Конституцією або іншими законами прав. Зокрема

Застосування аналогії кримінально-процесуального закону неприпустиме: а) до тих відносин, на врегулювання яких шляхом аналогії існує пряма заборона законодавця; б) якщо



застосування аналогії може призвести до звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; в) коли закон формулює положення, що є винятком із загального правила провадження по кримінальній справі, якщо в самих нормах чітко окреслюється сфера їх дії, встановлюються межі застосування конкретних норм.

Інститут аналогії в кримінальному судочинстві не суперечить нормативності і формальній визначеності права, він забезпечує найефективніше його використання і доцільне застосування. Здається справедливою точка зору С. С. Алексєєва, що право – це не лише структурно складна, динамічна система, але і система до певної міри «саморегульована», «самонастроювальна». Динамізм права полягає не стільки в можливості внесення до нього змін шляхом правотворчості, скільки у наявності «внутрішніх механізмів», здатних оперативно враховувати потреби суспільного розвитку, зберігаючи весь час якість стійкої, стабільної нормативної системи суспільного регулювання. Феномен права і полягає у тому, що воно самостійно долає виникаючі в процесі його реалізації труднощі



**Кашка Олена Сергіївна**

*аспірантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

## **ВІДПОВІДНІСТЬ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ**

Довгий час на території України апеляційне провадження замінювала так звана “радянська касація”, яка містила в собі такі інквізиційні начала, як майже необмежена активність суду, ревізійні начала тощо. З закріпленням 2001р. в КПК України принципу змагальності стало очевидним тяжіння кримінального процесу України до змагального типу. Саме тому, повноваження апеляційного суду мають, в першу чергу, бути сформованими на підставі конституційного принципу змагальності сторін (ст. 129 Конституції України), що конкретизований в ст. 16-1 КПК України. У зв’язку з чим виникає закономірне питання: чи має останній залишитися суб’єктом доказування, проявляти активність при вирішенні справи. Слід звернути увагу і на те, що проблема співвідношення принципу змагальності з принципом з’ясування істини має визначальне значення при вирішенні питання про обсяг повноважень суду апеляційної інстанції.

Маляренко В.Т. стверджує, що розгляд справи при дотриманні принципу змагальності сторін не перетворює суд на стороннього глядача. Змагальність сторін не виключає активності і ініціативи суду щодо збирання доказів, необхідних для встановлення істини у справі [2, 7].

Грошевий Ю.М. вказує на те, що не слід розглядати пасивність суду в дослідженні доказів у вигляді такого його крайнього прояву як повна байдужість. Звичайно, суд не може за своєю ініціативою витребувати докази, що викривають підсудного у вчиненні злочину, однак досягнення мети правосуддя й реалізація вимоги закону про постановлення вироку за своїм внутрішнім переконанням можливе лише тоді, коли суд буде наділений правом витребування й уточнення наданих сторонами доказів, коли визнає це за потрібне [1, 339].

Тут варто звернутися також до досвіду країн системи континентального права. Так, у німецькому кримінальному процесі мета доказування визначена в законі, - це істина. Згідно ч. 2 параграфу 244 КПК ФРН суд зобов’язаний з метою встановлення істини досліджувати усі факти і докази, що мають значення для вирішення справи. У французькому кримінальному процесі суд відіграє активну роль. Він зобов’язаний встановити істину в справі незалежно від ініціативи сторін і відповідно має право самостійно здійснювати доказування. Зокрема, ч. 1 ст. 81 КПК Франції встановлює, що слідчий суддя має право здійснювати всі слідчі дії, які він вважає за необхідне здійснити для встановлення істини [3, 44].

На думку Теремецького В.І., - закріплений в чинному кримінально-процесуальному законодавстві принцип змагальності сторін (ст. 16-1 КПК) передбачає, що саме приватні інтереси і права апелянтів покладені в основу апеляції і визначають предмет і межі можливої перевірки справи, її початок і можливі наслідки. Процес рухається завдяки активності і волевиявленню сторін, а не публічній волі суду, який відповідно, здійснює свою контрольно-перевірочну функцію лише в плані забезпечення гарантій названих прав і свобод [4, 240].

Варто частково не погодитися з такою позицією. По-перше, пасивна позиція суду не узгоджується з законодавчими вимогами про законність і обґрунтованість судового рішення; всебічний, повний і об'єктивний розгляд справи; оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням; мотивування вироку; - котрі стосуються, в тому числі, і суду апеляційної інстанції. По-друге, головними завданнями апеляційного провадження є перевірка законності і обґрунтованості рішення суду першої інстанції, виявлення і виправлення помилок, допущених на попередніх стадіях процесу, захист прав і законних інтересів учасників процесу. Саме тому суд апеляційної інстанції повинен займати активну позицію, його діяльність повинна бути підпорядкована не тільки інтересам учасників процесу, а й інтересам правосуддя.

Дійсно, перегляд рішення суду першої інстанції здійснюється в межах апеляції, але предмет перевірки та її можливі наслідки підпорядковані завданню виявити і виправити допущені на попередніх стадіях процесу помилки. Крім того, керуючись ч. 2 ст. 365 КПК України, суд апеляційної інстанції має вивчати справу повністю, самостійно визначати межі судового слідства, і виходити за межі апеляції за власною ініціативою, якщо розгляд апеляції дає підстави приймати рішення на користь осіб, щодо яких апеляції не надходили, звісно не порушуючи при цьому принципу недопустимості повороту на гірше.

В цьому змісті, також, не слід відмовлятися від принципу з'ясування істини, оскільки це призведе до неможливості виконання апеляційним судом покладених на нього завдань. Але не слід забувати, що активна позиція суду повинна виключати випадки, коли суд перебирає на себе чи то функцію обвинувачення, чи то функцію захисту. Та розгляд кримінальної справи у суді не повинен перетворюватися у боротьбу між сторонами, де суд виступає в якості мовчазного слухача. Видається, що саме об'єктивний і неупереджений суд може врівноважити можливості сторін, створивши необхідні умови для виконання останніми їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих ним прав, з'ясувати істину і вирішити справедливо справу. І саме таким шляхом і пішов законодавець, коли надав апеляційному суду право вирішувати питання про необхідність проведення попереднього розгляду справи; судового слідства та його обсяг; про витребування у необхідних випадках додаткових доказів; визнавати обов'язковою явку учасників процесу; надавати доручення суду першої інстанції. Але реалізація цих повноважень має бути обмежена тим, що апеляційний суд не повинен самостійно з власної ініціативи збирати докази, що підтверджують винуватість підсудного. Також, апеляційний суд як суб'єкт кримінального процесу, що виконує в першу чергу функцію правосуддя, не покликаний здійснювати явно публічні повноваження по контролю за тим, наскільки повно і всебічно проведено дізнання, досудове і судове слідство. Апеляційний суд не повинен давати таку оцінку діяльності органів дізнання, прокурора чи суду першої інстанції, він лише повинен віднайти допущені порушення і виправити їх в межах наданих йому законодавством повноважень.

Отже, дослідження повноваження апеляційного суду варто здійснювати з позиції відповідності їх принципу змагальності, положенням про обсяг перевірки справи та недопустимість повороту на гірше, вимог об'єктивності та всебічності дослідження обставин справи, що встановлені КПК України. Але останні в усякому разі мають бути достатніми для виконання апеляційним судом покладених на нього завдань і функцій.

#### **Використані джерела:**

1. Грошев Ю.М. Роль суду в змагальному кримінальному процесі // Проблеми законності. – 2009р. - №100. – С. 337 – 345.

2. *Маляренко В.Т. Про змагальність сторін у кримінальному судочинстві та функціональне становище суду // Вісник Верховного Суду України. – 2002р. - №6(34). – С. 6 – 10.*

3. *Прилуцький П. Проблема істини в теорії кримінального судочинства // Право України. – 2004. – №4. – С. 41 – 45.*

4. *Теремецький В. Проблеми реалізації принципів кримінального судочинства України у стадії апеляційного провадження // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Матер. наук.-практ. конф., Харків, 18-19 квітня 2002 / Редкол.: Сташиш В.В. (голов. ред.) та ін.-К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 239 – 243.*



**Кіцен Наталія Валентинівна,**  
здобувач Національного університету "Одеська юридична академія"

### **ЗАГАЛЬНІ УМОВИ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОЗНАКА СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

У кримінально-процесуальній доктрині достатньо традиційним є визначення стадії кримінального процесу як відносно відокремленої частини (етапу) кримінального процесу, що характеризується певними ознаками. Найбільш поширеними ознаками стадії у літературі є наступні: безпосередні завдання; коло суб'єктів; процесуальний порядок діяльності; процесуальні засоби; характер кримінально-процесуальних відносин; підсумкові рішення та процесуальні акти.

Однак заперечення викликає поширене ігнорування виділення загальних умов (загальних положень) провадження як ознаки стадії на рівні досліджень системи кримінального процесу (виключенням є деякі наукові праці О.В. Волколуп, Л.М. Лобойка, О.Р. Михайленка, М.І. Пашковського).

Загальні умови є важливою ознакою стадії: це підтверджує те, що щодо двох стадій загальні умови (загальні положення) виділені нормативно: основні положення досудового слідства та загальні положення судового розгляду. Однак те, що загальні умови інших стадій нормативно не виділені, не свідчить про те, що у інших стадій загальні умови відсутні. У літературі не склалося єдиного, універсального підходу щодо загальних умов стадії і це, як уявляється, не сприяє формулюванню на нормативному рівні загальних умов інших стадій. Справедливим є твердження, що "поняття загальних умов стадії може бути постановлено у один ряд із ключовими поняттями кримінального процесу. Воно має загальне, а не місцеве значення, яке визначається межами окремої стадії; характеризує не тільки окрему стадію, а й кримінальний процес у цілому. Поняття загальних умов стадії маж самостійне теоретичне та, як наслідок, методологічне наповнення" (Р.Р. Шайхулов).

Однак загальне визначення загальних умов як ознаки стадії у літературі формулюється не завжди. Велику увагу у літературі приділено загальним умовам досудового слідства та судового розгляду, досліджуються питання загальних умов досудового провадження, у межах яких і дається визначення загальних умов відповідних стадій. Р.Р. Шайхулов пропонує загальне визначення загальних умов стадії – "загальні та найважливіші вимоги, які логічно впливають їх мети стадії та адресовані органам, які ведуть процес на цій стадії". Складно погодитися із тим, що загальні умови впливають із мети стадії, оскільки стадія має специфічні завдання, що спрямовані на досягнення загальної мети кримінального процесу.

З урахуванням визначень загальних умов досудового слідства та загальних умов судового розгляду, загальні умови стадії кримінального процесу можна визначити як базові для стадії кримінального процесу правові положення, обумовлені принципами кримінального процесу, які виражають сутність стадії та визначають вимоги до провадження процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень у ній. До ознак загальних умов стадії

можна віднести: сферою дії є лише відповідна стадія процесу; вираження специфічних особливостей стадії; спільність при провадженні у будь-якій справі; обумовленість принципами кримінального процесу; поширеність на усю стадію; визначення вимог до провадження процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень.



**Клімова Тетяна Володимирівна**  
*студентка Хмельницького університету управління і права*

## **СЛІДЧІ ПОМИЛКИ**

У слідчій діяльності, як і в кожному виді діяльності, мають місце недоліки та помилки. У семантичному розумінні помилки – це висновки суб'єкта певного виду діяльності, які не відповідають оцінюваним ним явищам об'єктивної дійсності, а також вчинювані ним дії ненавмисного характеру, що впливають із цих висновків.

Актуальність теми. Розслідування злочинів – складний пізнавальний процес, що вимагає розумових і фізичних зусиль. Але на відміну від наукового пізнання, діяльність слідчого здійснюється в стислий термін, в умовах браку інформації, протидії розслідуванню тощо. Зазначені фактори негативно впливають на якість досудового слідства та породжують слідчі помилки, які призводять до втрати доказів, повернення кримінальних справ для додаткового розслідування, закриття кримінальних справ за недоведеністю вини обвинуваченого. Перелічене негативно позначається на авторитеті правоохоронних органів та забезпеченні охорони прав і свобод громадян. [1,216]

Вирішальним фактором реальних змін, спрямованих на підвищення ефективності слідчої діяльності, є запобігання слідчим помилкам. Щоб знати, як боротися з різними проявами помилок, насамперед, потрібно з'ясувати їх теоретичні основи: поняття, види, співвідношення з суміжними правовими явищами, дослідити причини виникнення та накреслити заходи щодо усунення та запобігання. Проте аналіз проблеми, яка вивчається свідчить про те, що ступінь її наукової розробки недостатній і вимагає системного розгляду питань існування слідчих помилок у слідчій діяльності.

Слід підкреслити, що поліпшенню слідчої діяльності, підвищенню її якості та ефективності, пошуку шляхів оптимізації розслідування злочинів присвячені фундаментальні роботи Ю.П. Аленіна, В.Д. Басая, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, Актуальність теми дослідження. Правосуддя може вважатися справедливим лише за умови, що воно забезпечує ефективне відновлення у правах. Помилкове судові рішення не може розглядатися як справедливий акт правосуддя й повинне бути виправлене. [2,240]

Помилки підривають авторитет правоохоронних органів і суду, у цілому знижують ефективність правозастосовної діяльності. Цим обумовлюється актуальність проблеми їхнього виявлення й класифікації, встановлення причин їхнього вчинення й чинників, що впливають на них, розробки ефективних заходів превентивного характеру.

Законність, обґрунтованість і, у остаточному підсумку, справедливість процесуальних рішень залежить від того, наскільки правильними й безпомилковими вони є. З огляду на те, що органи досудового слідства й суди нерідко допускають помилки при здійсненні своїх функцій у наш час, тобто у період становлення судової влади й реформування правоохоронних органів, виникла нагальна потреба ретельного осмислення причин і умов слідчих та судових помилок. Тому важливе значення має вивчення їхнього впливу як на хід кримінального судочинства, так і на його результати у вигляді вироків та інших судових рішень, а також розробка науково-практичної методики виявлення й виправлення помилок правозастосування у кримінальному судочинстві.

Проблема виявлення й виправлення слідчих та судових помилок не одержала належної уваги у вітчизняній процесуальній науці, хоча правозастосовні помилки належать до числа досить розповсюджених і разом з тим недостатньо вивчених порушень закону.

Будучи багатоаспектною, ця проблема ставала предметом дослідження вчених-фахівців не лише у сфері кримінального процесу, а й загальної теорії права, а також кримінального права. [3,230] Однак комплексні її дослідження у галузі кримінального судочинства стосуються у основному слідчих помилок. До числа таких досліджень належать ті, що проведені наприкінці восьмидесятих років минулого століття у НДІ проблем зміцнення законності й правопорядку при Генеральній прокуратурі Російської Федерації міжвідомчим авторським колективом під керівництвом А.Д. Бойкова й А.Б. Соловйова, а також здійснені М.Є. Пучковською, А.Д. Назаровим. Серед фундаментальних робіт слід зазначити також проведене у сімдесяті роки дослідження колективу вчених Інституту держави й права Академії наук Російської Федерації під керівництвом І.Л. Петрухіна проблем ефективності правосуддя й виправлення судових помилок. [3,235]

Окремі аспекти даної проблеми досліджувалися у роботах О.Я. Баєва, Г.П. Батунова, В.Д. Бринцева, В.П. Бож'єва, Т.В. Варфоломеевої, В.І. Власова, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, К.Ф. Гуценка, І.Ф. Демидова, І.М. Зайцева, В.С. Зеленецького, З.Ф. Ковриги, О.М. Ларіна, В.А. Лазаревої, П.А. Лупинської, В.Т. Маляренка, Т.Г. Морщакової, М.М. Михеєнка, В.Н. Махова, В.Т. Нора, С.Г. Олькова, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, С.А. Шейфера, та інших учених. [4,117]

Поставлена мета зумовила наступні завдання дослідження:

- виявити сутнісні ознаки слідчих і судових помилок;
- 2) визначити поняття і сформулювати дефініцію слідчих та судових помилок;
- 3) класифікувати слідчі та судові помилки;
- 4) визначити засоби виявлення і виправлення слідчих та судових помилок на окремих стадіях кримінального процесу;
- 5) дослідити взаємозв'язок судових помилок з підставами скасування і зміни процесуальних рішень;
- 6) визначити роль судів першої та апеляційної інстанції у виявленні і виправленні слідчих та судових помилок;
- 7) на підставі проведеного дисертаційного дослідження сформулювати пропозиції, спрямовані на удосконалення як чинного кримінально-процесуального законодавства, так і проекту Кримінально-процесуального кодексу України 2007 року (далі - проекту КПК). [4,121]

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних засад розуміння слідчих помилок, їх виявлення та вивчення, формування рекомендацій щодо їхнього усунення та запобігання.

Зазначена мета дослідження конкретизується такими завданнями:

- уточнити та сформулювати поняття слідчих помилок;
  - визначити ознаки та структуру слідчих помилок;
  - установити види слідчих помилок і класифікувати їх;
  - узагальнити слідчу практику з метою встановлення типових помилок при проведенні слідчих дій;
  - розкрити можливості загальнонаукових і окремо наукових методів у вивченні слідчих помилок;
  - виявити причини та умови, що сприяють слідчим помилкам;
  - виробити заходи, спрямовані на виявлення та запобігання слідчим помилкам.
- Об'єктом дослідження є діяльність по виявленню, вивченню та запобіганню слідчим помилкам.

Предметом дослідження є слідчі помилки, їх поняття та ознаки, структура, види, можливості вивчення та запобігання.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальні закони та категорії теорії пізнання, зокрема положення діалектичного методу про пізнання соціальних явищ і процесів, взаємодії об'єктів і закономірностей їхнього відбиття, а також загальнонаукові та окремо наукові методи пізнання. [5,103]

Слідча помилка -недоліки, що допускаються слідчим у ході досудового слідства при застосуванні кримінального чи кримінально-процесуального законодавства, відступ або невірне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом сумлінної омиан та привели до негативних наслідків або можливості їхнього настання.

Слід відрізняти слідчі помилки від інших недоліків в розслідуванні (недбалості, проступків, злочинів проти правосуддя). Основним критерієм в цьому процесі є внутрішнє ставлення слідчого до своїх дій та їхніх наслідків. Про помилковість дій слідчого можна говорити лише тоді, коли вони стали наслідком сумлінної омиан.

Узагальнення слідчої практики свідчить про те, що при організації розслідування злочинів типовими помилками є неправильний вибір напрямку розслідування; невисування всіх можливих версій, ігнорування малоймовірних версій; відсутність або недосконале планування розслідування. Аналіз слідчих дій (огляду, допитів, очних ставок, пред'явлення для впізнання, призначення та проведення експертиз) вказує на широке коло помилок, що допускаються при їх (слідчих дій) проведенні. Вони пов'язані як із підготовкою слідчої дій, так і з робочим та заключним її етапами.

Комплексний аналіз причин та умов, що сприяють слідчим помилкам вказує на недосконалість в: організації та забезпеченні досудового розслідування, підготовці кадрів, законодавчого регламентування досудового розслідування тощо. Зокрема не вирішенні питання обґрунтованого навантаження на слідчого (скільки справ і якої категорії має бути в його провадженні, скільки слідчих дій повинно провадитися на добу, місяць, яку кількість справ необхідно закінчувати протягом місяця та скільки днів має залишатися на відпочинок), достатнього матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення слідчої діяльності. При викладанні профілюючих дисциплін не достатньо приділяється уваги набуттю знань, умінь і навичок практичної діяльності з урахуванням характеру та особливостей сучасної злочинності. Законодавство, що регламенту досудове розслідування містить суперечливості та формалізм, що негативно позначається на строках розслідування, призводить до залучення додаткових сил і коштів. [6,186]

Напрями, спрямовані на виявлення та усунення слідчих помилок можна поділити на дві групи, які представляють ключові аспекти діяльності щодо запобігання помилкам: удосконалення підготовки майбутніх слідчих і вдосконалення самої роботи слідчих. Удосконалення підготовки майбутніх слідчих пов'язано з раннім професійним відбором майбутніх слідчих, більшою практичною спрямованістю занять з криміналістики та кримінального процесу, участю при проведенні занять практичних працівників, чергуванням курсантів (студентів) в слідчо-оперативних групах тощо. До вдосконалення самої роботи слідчих необхідно віднести: впровадження при проведенні курсів підвищення кваліфікації методів аналізу конкретних ситуацій (імітаційного моделювання), вироблення у слідчих навичок самостійного виявлення та усунення слідчих помилок. [6,208]

#### **Використані джерела:**

1. Бандурка О.М. Слідчий - моя професія. - Харків.: Вид - во Ун - ту внутр. справ. -2005. - 216 с.
2. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы криминалистики. -М.: Норма. 2007. -240 с.
3. Берназ В.Д. К вопросу о логических ошибках при решении криминалистических задач // Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики на современном этапе: Сборник научных трудов -Київ, 2003. - С. 230 - 235.
4. Бурданова В.С. Следственные (криминалистические) ошибки. // Вопросы совершенствования прокурорско-следственной деятельности: Сборник статей-СПб., 2006. -С. 117- 121.
5. Клименко Н.И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя: Учебное пособие. -К.: Вища шк., 2000. - 103 с.
6. Петрухин Н.Л. Статистический анализ структуры судебных ошибок по уголовным делам. //Вопросы судебной экспертизы. -Київ, 2004. -№17. - с. 186- 208.

## **КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДЕТЕКТОРА НЕПРАВДИ**

Криміналістика є наукою, яка намагається використовувати різноманітні досягнення науково-технічного прогресу для вирішення своїх завдань. Прикладне завдання криміналістики полягає у розробці методів, засобів, технологій, прийомів фіксації, виявлення, дослідження і використання доказової бази. На сучасному етапі криміналістична наука і практика починають розробляти та використовувати різноманітні технічні засоби не тільки фіксації, а й одержання правдивої інформації від певних осіб, які мають відомості про розслідуваний злочин. Результатом пошуку є створення пристрою, за допомогою якого можна було б встановити наскільки є достовірною інформація отримана від особи опитуваного.

В перекладі з грецької мови «поліграф» або «лай-детектор» (той, хто викриває брехню) означає «множина записів» - це багато ціловий прилад, призначений для одночасної реєстрації декількох (від 4 до 16) фізіологічних процесів, пов'язаних із виникненням емоцій: подиху, кров'яного тиску, біотоків (мозку, серця, кісткової і гладкої мускулатури тощо) [2, 24]. У сфері правоохоронної діяльності його використовують для виявлення нещирості досліджуваної особи на основі фіксації та оцінки реакції організму на поставлене запитання.

Питання про використання детектора брехні на практиці викликало чималу дискусію серед науковців. У цій сфері склалася проблемна ситуація, що характеризується двояким ставленням до застосування поліграфа. З одного боку, практика про розкриття злочинів показує його високу ефективність у встановленні пошукової інформації при опитуваннях підозрюваних, а з іншого – не вирішене питання про доказове значення отриманих даних та їх достовірність.

Одне із заперечень проти застосування поліграфу пов'язано з тим, що він є недостатньо достовірним. Поліграфологи можуть зробити неправильний висновок, якщо зміни психофізіологічного стану людини насправді є не ознакою обману, а лише реакцією на підозру у ньому. Пол Есман називає це явище «помилкою Отелло», проводячи паралель між ними та героями п'єси В. Шекспіра, який не зумів зрозуміти, що страх Дездемони був страхом не викритої злочинності, а страхом невинної жертви, яка не бачила жодного способу довести свою невинуватість. Однак, коли поліграфологи використовують техніку не прямих і пошукових тестів, що ґрунтується на виявленні знань винного, «помилка Отелло» є недопустимою. Будується ця техніка на визначенні обізнаності обстежуваного у таких деталях злочину, які могла знати лише людина, що його здійснила [3, 227].

Можливість невірної результату показань поліграфу не є специфічними, оскільки помилки і зловживання при бажанні можуть мати місце при використанні будь-якого засобу або методу слідчої діяльності. Остаточне рішення по справі у кримінальному судочинстві є те, що ні один доказ не може бути покладений в основу такого рішення без підтвердження іншими даними. А результати випробування на поліграфі пропонується використовувати з метою отримання і перевірки оперативної інформації.

Ще одним помилковим твердженням є те, що поліграф виявляє неправду. Насправді він виявляє інтенсивність виявів збудження вегетативної нервової системи, а точніше – фізіологічні зміни в організмі людини, які виникли під час емоційного збудження. Висновок про результати поліграфного опитування має право робити лише спеціаліст-поліграфолог [3, 229], тому, що він має спеціальну підготовку та володіє необхідними для цього знаннями, виходячи з аналізу змін, зареєстрованих на поліграмі (графіках). Стара американська поліграфологічна приказка: «Поліграф хороший настільки, наскільки хороший його поліграфолог». Це означає, що результат поліграфологічного обстеження не буде об'єктивним, якщо оперувати поліграфом (яким би досконалим він не був) буде шарлатан.



Наступним хибним уявленням є те, що поліграфне опитування порушує конституційні права людини. А.Я. Вишинський писав, що використання поліграфа у кримінальному процесі є «грубим порушенням прав людини», розцінював як «засіб тортур, що має на меті примушення людини до надання неправдивих свідчень», «предмет, морального та фізичного насилля» [3, 227]. Згідно із Конституцією України жодна людина без її добровільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом. Усі без винятку поліографологи здійснюють поліграфічне опитування лише після отримання добровільної письмової згоди обстежуваного. Відмова від випробування не може розглядатися як свідчення винності або іншої причетності особи до злочину.

Деякі вчені відстоюють позицію про те, що використання поліграфа не відповідає українському законодавству. Проте, жоден із законів України не забороняє використання поліграфа. Сам термін «поліграф» не використовується у Кримінально-процесуальному кодексі так само як і назви інших приладів, за допомогою яких здійснюються криміналістичні експертизи, оскільки не знайдеться жодного законодавця який міг би встигати за розвитком сучасної техніки.

У наш час поліграф застосовується фахівцями багатьох країн світу. Україна займає третє місце по використанню детектора брехні. Тести на поліграфі проводяться лише з ініціативи зацікавленої сторони (правоохоронних органів, спецслужб, роботодавців, одного із подружжя тощо). Детектор брехні вже близько століття є найбільш ефективним інструментом виявлення брехні й підтвердження правди, відповідно він потребує чіткого правового регулювання. Тому ми пропонуємо прийняти у майбутньому спеціальний законодавчий акт, який зміг би врегулювати усі колізії і прогалини які виникають стосовно застосування поліграфу.

#### **Використані джерела:**

1. *Кримінально-процесуальний Кодекс України.: Атіка, 2009. – 216 с.*
2. *Піцхелаурі Ш.О. Поліграф у розслідуванні злочинів // Адвокат. – 2002.- №1. – С.24-25.*
3. *Морозова Т.Р. Сучасний стан теорії та практики поліграфічних опитувань // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. - №6. – С.223-229.*



**Коліщак Світлана Миколаївна**

*студентка 6 курсу, заочного факультету  
Хмельницького університету управління та права*

### **ОСКАРЖЕННЯ ДО СУДУ ПОСТАНОВ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ**

Обставини, що виключають провадження у кримінальній справі, тобто є підставами для її закриття у випадку порушення, перелічені законодавцем у ст. 6 КПК. За наявності цих обставин органи, що ведуть кримінальний процес (дізнавач, слідчий, прокурор і суд), вправі прийняти рішення про закриття справи.

Крім обставин, перелічених в ст. 6 КПК, підставою для закриття кримінальної справи на досудовому слідстві є також "недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину" (ст. 213 КПК). І у випадку настання такої обставини слідчий закриває кримінальну справу мотивованою постановою (ст. 214 КПК).

У відповідності з ст. 2365 КПК постанову органу дізнання, слідчого та прокурора про закриття кримінальної справи можуть (вправі) оскаржити до суду особи, інтересів якої вона стосується, або її представником протягом семи днів з дня отримання її копії або повідомлення прокурора про залишення скарги на цю постанову без задоволення. Як вбачається з названої норми законодавець не дає переліку осіб, які вправі оскаржити

закриття кримінальної справи. Склалася практика, що скарга на незаконність і необґрунтованість рішень органу дізнання, слідчого чи прокурора може бути подана підозрюваним, обвинуваченим, захисником, потерпілим, іншими учасниками процесу, права та законні інтереси яких порушено вказаним рішенням, а також особами, які зазнали шкоди від злочину, однак через недоліки у роботі слідства їх не визнали потерпілими. До осіб, які мають право на оскарження, потрібно також віднести близьких родичів померлого обвинуваченого, які оскаржують постанову з метою реабілітації останнього [4;86].

Порядок розгляду скарги на постанову про закриття кримінальної справи врегульований ст. 2365 КПК і полягає у наступному.

Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи розглядається суддею одноособово не пізніше п'яти днів, а у разі складності справи - десяти днів з дня надходження закритої справи до суду.

Складність справи визначається в кожному конкретному випадку наступними обставинами: кількістю епізодів злочинної діяльності обвинуваченого чи обвинувачених; великим обсягом зібраних у справі доказів; складністю кваліфікації дій обвинувачених тощо. Практично - це кілька томів кримінальної справи [1;484].

Верховним Судом України було проведено узагальнення практики застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ [3;29]. Розглянемо основні положення вказаного узагальнення:

Виконання органами досудового слідства вимог закону щодо всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи.

Деякі органи досудового слідства допускають тяганину, розслідування справ, що направляються до суду з постановами для вирішення питання про їх закриття, провадиться неповно, поверхово. Як правило, провадження у справах незаконно зупиняється без проведення необхідних розшукових чи слідчих дій, а після закінчення строків притягнення до кримінальної відповідальності виноситься постанова про направлення справи до місцевого суду для її закриття.

Якість постанов, які слідчі органи направляли до суду для вирішення питання про закриття справ.

В основному постанови органів досудового слідства повинні відповідати вимогам чинного законодавства. У них зазначаються анкетні дані, сутність пред'явленого обвинувачення, докази вини, підстави і мотиви звільнення особи від кримінальної відповідальності. На нашу думку, варто визнати доцільною практику тих слідчих і прокурорів, які виносять мотивовані постанови про направлення справи до суду на зразок обвинувального висновку.

Якість постанов судів про закриття справ.

Загальними недоліками у роботі більшості суддів є те, що в постановах про закриття справ не розкривається сутність обвинувачення, не вказуються підстави для звільнення осіб від кримінальної відповідальності тощо. Мотивувальні частини таких постанов інколи складаються з 2-3 речень.

Реагування судів на порушення закону.

В основному справи поверталися органам досудового слідства через такі недоліки: неповне викладення у постановах фактичних обставин спраи; відсутність посилань на норми матеріального та процесуального закону; не ознайомлення потерпілих або їх представників із постановою слідчого про направлення справи до суду тощо. Крім того, в деяких кримінальних справах були дані про осіб, які вчинили злочин, однак органи досудового слідства не вживали дійових заходів для їх розшуку, а напавляли до суду постанови про закриття цих справ у зв'язку із закінченням строків давності.

Практика апеляційного суду.

Розглядаючи справи цієї категорії, деякі місцеві суди не завжди повідомляли учасникам процесу про час слухання справи, через що постанови про закриття справ скасовувались, а справи направлялись до місцевих судів на новий судовий розгляд.

Деякі суди виносили незаконні постанови, не враховуючи заперечень обвинувачених проти закриття справ. За апеляцією сторін такі судові рішення скасовувались.

#### **Використані джерела:**

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т.Малярєнка, В.Г.Гончарєнка. - К.: "Форум", 2003. – 540 с.*
2. *Кримінальний процес України / За ред. Ю.М.Грошевого та В.М.Хотєнця. – Харків: «Право», 2000.*
3. *Про практику застосування законодавства, що регулює закриття кримінальних справ. Узагальнення опрацьовано суддею Верховного Суду України С.М. Міщенком, заступником начальника управління узагальнення судової практики та аналітичної роботи з питань застосування законодавства Верховного Суду України Л.В. Гавриловою та головним консультантом управління В.М. Ткаченком // Вісник Верховного Суду України.-2003 .- № 2(42).*
4. *Туманянц А.Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. - Харків: "Основа", 2000. - С. 86.*



**Кравчук Олег Вікторович**

*ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ*

### **АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИКИ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Виконання визначених керівництвом держави завдань науковцями та практиками в галузі криміналістики не можливе без належного використання науково-методичного забезпечення та нормативно-правового регулювання феномену інтелектуальної власності, яке має важливе значення для боротьби зі злочинністю.

Криміналістика – це наука фундаментальних і прикладних знань, тому в її рамках об'єктивно існують, взаємодіють і розвиваються як фундаментальні, так і прикладні дослідження [1, 103-119].

Загальні питання досліджень в галузі криміналістики, що виникають у сфері інтелектуальної власності в цілому та відносно її конкретних об'єктів, розглядалися в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Т.В. Авер'янової, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, В.П. Бахіна, В.Г. Гончарєнка, А.В. Іщенка, Н.І. Клименко, В.О. Коновалової, І.І. Котюка, В.К. Лисиченка, Г.В. Прохорова-Лукіна, М.В. Салтєвського, М.Я. Сєгая, В.Ю. Шепітька та інші.

Окремі питання розглядалися в працях російських та українських вчених-криміналістів: Г.К. Авдєєвої, В.А. Галанова, А.И. Гальченка, І.М. Горбаньова, В. Глушенко, О.Б. Дронової, І.П. Дорохіної, О. Дорошенка, Б.Д. Завидова, Ю.М. Звягинцева, Е. Орлюк, Ю. Охромєєва, Г.В. Прохорова-Лукіна, І.А. Кириченка, К.М. Ковальова, І.Р. Куриліна, Н.А. Куркової, С.Ю. Лапіна, Н. Мещєрєкової, В. Моторіної, В.А. Максимєнка, М.А. Романєнка, О.В. Таран, Р.Б. Хамєтова та інші.

Метою дослідження є визначення невирішених теоретико-методичних питань та узагальнення досвіду наукових досліджень щодо об'єктів інтелектуальної власності на основі проведення аналізу та систематизації поглядів як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, викладених в дисертаційних роботах.

Проаналізувавши дисертаційні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених ми прийшли до висновку, що питання теорії інтелектуальної власності та дослідження її об'єктів традиційно розглядалась переважно з юридичної точки зору. Тому дослідження будь-якого об'єкта права інтелектуальної власності: твору науки, літератури і мистецтва, комп'ютерної програми і бази даних; незаконного відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та

відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, з точки зору юридичної форми необхідно проводити як комплексно так і окремо по кожному об'єкту.

Базою аналізу дисертаційних робіт вітчизняних та зарубіжних вчених становили електронні каталоги дисертацій та авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та Російської національної бібліотеки, фахові статті, публікації, методики, методичні рекомендації, навчальні посібники, програми.

Результатами таких досліджень є повідомлення, наукові статті, кандидатські дисертації з криміналістики – науки, яка покликана забезпечити розкриття, розслідування та попередження злочинів. До фундаментальних, для конкретної науки досліджень, ми відносимо наукові статті та дисертації. [2, 130]. Оскільки це своєрідне джерело даних про напрями та стан дослідженості проблем криміналістики не часто виступає об'єктом вивчення, ми звернулися до аналізу даних джерел.

Питання інтелектуальної власності в галузі права за спеціальністю 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-пошукова діяльність" почали досліджуватись з 1997 р. і продовжують активно досліджуватись і до цього часу.

В Україні захищено ряд дисертаційних робіт, пов'язаних з розглядом криміналістичних питань злочинів у сфері інтелектуальної власності, в яких не розглядалися питання експертизи об'єктів інтелектуальної власності, але про них не слід забувати при розробці даної тематики.

За цей час було захищено близько 20 кандидатських дисертаційних робіт, опубліковано більше 200 статей у фахових виданнях, що свідчить про актуальність досліджуваної тематики, значний інтерес науковців, наявність проблемних питань та необхідність теоретичних розробок в даній сфері.

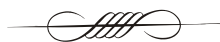
Така статистика дає підстави стверджувати, що тема інтелектуальної власності є досить актуальною в юридичній науці.

Отже, виходячи з аналізу дисертаційних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених в сфері, інтелектуальної власності, можна прийти до висновку, що ряд досліджень з питань інтелектуальної власності носить актуальний характер як для наукових кадрів, так і для практичних працівників, які займаються проблемами розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності в цілому. Однак ряд окремих питань в сфері інтелектуальної власності залишаються не достатньо дослідженими.

#### **Використані джерела:**

1. *Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: Монографія / За ред. І.П. Красюка. – Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2003. – 359 с.;*

2. *Іщенко А.В. Теоретичні проблеми криміналістики в дисертаційних дослідженнях в Україні // Часопис Хмельницького університету управління та права. Університетські наукові записки – №2 (6) – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2003. – С. 130-140.*



## **ПРОБЛЕМА РІВНОПРАВНОСТІ СТОРІН ОБВИНУВАННЯ І ЗАХИСТУ В ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Конституція України у п. 4 ч. 3 ст. 129 встановлює, що однією із засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [1].

У теорії кримінального процесу переважає думка, що до основних ознак змагальності відноситься: наявність розподілу основних кримінально-процесуальних функцій між сторонами обвинувачення і захисту та судом; процесуальна рівноправність сторін. Процесуальна рівноправність сторін полягає у тому, що сторони обвинувачення і захисту користуються рівними процесуальними правами для відстоювання своєї позиції, а також для заперечення аргументів протилежної сторони як у стадії судового розгляду, так і у стадії досудового розслідування. Перш за все ця рівноправність полягає у рівних процесуальних можливостях сторін по участі у процесі доказування, тобто в збиранні, перевірці та оцінці доказів. Проте обсяг таких процесуальних можливостей на досудових і судових стадіях процесу є різним.

Процесуальна рівноправність обвинувача, з однієї сторони, і обвинуваченого та його захисника, з іншої сторони, в судовому розгляді відповідно до ст.ст. 263-265 КПК України припускає їх однакові можливості заявляти клопотання та викладати свою думку відносно клопотань інших учасників процесу, подавати та досліджувати докази, давати їм власну оцінку і спростовувати докази протилежної сторони. Враховуючи такі законодавчі положення, можна говорити про те, що рівноправність та змагальність сторін на стадії судового розгляду справи має місце.

Проте на досудових стадіях процесу ситуація зовсім інша. Про процесуальну рівноправність сторін можна говорити тоді, коли захисник володіє усією інформацією, що наявна у справі, з моменту допуску його до участі у справі (тобто з моменту набуття особою статусу підозрюваного або з моменту пред'явлення їй обвинувачення) і нарівні зі слідчим збирає відомості по справі за допомогою усіх тих самих процесуальних дій, що й останній. Натомість, чинне законодавство надає стороні захисту право знайомитися з усіма матеріалами справи лише після закінчення досудового слідства (ст.ст. 43 і 48, 218, 219 КПК України).

Разом з тим, бувають випадки, коли кримінальна справа порушується відносно конкретної особи, але щодо неї не застосовується затримання або запобіжний захід, така особа не набуває статусу підозрюваного (ч. 1 ст. 431 КПК), не є учасником процесу, а відповідно не наділяється процесуальними правами, зокрема не має права на захисника. Така позиція законодавця видається дивною. Адже кримінальна справа може бути порушена відносно конкретної особи тільки у тому випадку, коли щодо неї є певні підозри у вчиненні злочину. У зв'язку з цим вважається за доцільне наділити особу, щодо якої порушено кримінальну справу, статусом підозрюваного, внівши відповідні доповнення в ч. 1 ст. 431 КПК України.

Ситуацію погіршує й те, що на практиці слідчі нерідко пред'являють обвинувачення особі у мінімальні строки до закінчення розслідування, що унеможливорює реальну участь захисника обвинуваченого у процесі доказування.

Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 48 КПК України захисник має право бути присутнім на допитах підозрюваного, обвинуваченого та при виконанні інших слідчих дій, виконуваних за їх участю або за їх клопотанням чи клопотанням самого захисника, а при виконанні інших слідчих дій – з дозволу дізнавача, слідчого [2]. Таким чином, якщо слідчий, прокурор

наділені правом проведення цілого арсеналу слідчих дій, то сторона захисту права на їх самостійне проведення не має.

До певної міри така ситуація є закономірною, оскільки надання захисникові права самостійного збирання доказів шляхом провадження слідчих дій, а також участі у всіх слідчих діях, що провадяться слідчим, може створити значні перешкоди на шляху досягнення цілей кримінального судочинства. Участь захисника у всіх без виключення слідчих діях і знання ним усіх доказів, що є у справі, з одного боку, сприяло б відшукуванню істини, а, з іншого боку, створювало б небезпеку спрямування слідства по хибному шляху. Отже, необхідно визнати, що обмеження поінформованості сторони захисту у справі є розумним рішенням, оскільки вірогідність зловживань з боку слідчого є меншою, ніж вірогідність прояву недобросовісності захисника. Основне покликання захисника полягає все ж таки не у збиранні доказів, а у висвітленні усього матеріалу, здобутого слідством проти обвинуваченого, з такої точки зору, яка була б найбільш сприятливою для останнього в сенсі його повного виправдання або пом'якшення його відповідальності.

Разом з тим, видається доцільним наділити захисника правом від свого імені направляти матеріали для провадження експертиз, а експертні установи зобов'язати на договірній основі проводити ці експертизи. Це надало б змогу захисникові проводити альтернативні дослідження і, маючи результати експертизи, брати участь в процесі доказування по справі.

Слід відмітити, що ст. 66 КПК України не обмежує збирання доказів провадженням слідчих дій. До способів збирання доказів відноситься також провадження інших процесуальних дій (витребування предметів і документів; вимоги про проведення ревізій і перевірок; одержання доказів, поданих учасниками процесу; доручення провести оперативно-розшукові заходи тощо).

Кримінально-процесуальний закон наділяє захисника правом збирати відомості про факти, які можуть використовуватися як докази в справі, в тому числі запитувати і одержувати документи чи їх копії від громадян та юридичних осіб, знайомитися на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян (п. 13 ч. 2 ст. 48 КПК України) [2]. Аналогічні права передбачені в ст. 6 Закону України «Про адвокатуру» [3].

Проте, що стосується витребування документів, що мають значення для справи, то тільки відповідне право адвокатів забезпечене кореспондуючим обов'язком підприємств, установ і організацій надати витребувані документи. Ні захисник, який не є адвокатом, ні обвинувачений, що вирішив здійснювати свій захист самостійно, не наділені процесуальними засобами реалізації права по витребуванню необхідних їм документів, оскільки зустрічний обов'язок осіб, що володіють останніми, в законі не закріплений.

Щодо опитування громадян, то воно залишатиметься лише декларацією до того часу, доки не буде вироблений механізм, що включає способи фіксації відповідних доказів, порядок оцінки їх допустимості тощо. Як форму фіксації опитування громадян можна запропонувати складання протоколу з вказівкою місця і часу початку та закінчення опитування, даних про особу, яка опитувалася, та захисника, а також детальним викладенням повідомлених відомостей. Протокол повинен містити на кожній його сторінці і в кінці підписи захисника та особи, яка опитувалася.

Підсумовуючи, зазначимо, що в ідеалі процесуальна рівноправність сторін обвинувачення і захисту у збиранні доказів на стадії досудового розслідування означає, що з моменту пред'явлення обвинувачення обвинувачений і його захисник мають право збирати докази такими ж способами, якими користуються у вказаних цілях слідчий, орган дізнання і прокурор. Проте за чинним на сьогодні кримінально-процесуальним законом реальної можливості здійснювати збирання доказів вказаними способами у сторони захисту немає, що свідчить про фактичну нерівноправність сторін, а відповідно й слабку реалізацію змагальних начал на цій стадії кримінального судочинства.



### **Використані джерела:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Закон України "Про адвокатуру" від 19 грудня 1992 року (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.



**Меланчук Анна Василівна**

*викладач кафедри кримінального права та процесу  
Хмельницького університету управління та права*

## **ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТІВ ДОКАЗУВАННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Доказування в кримінальному процесі – це здійснювана в законному порядку діяльність суб'єктів доказування по збиранню, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення істини в кримінальному процесі [2, 605 - 615].

Діяльність суб'єктів доказування, в першу чергу, спрямована на встановлення істини в кримінальній справі. Це означає виконати одне із завдань кримінального процесу, тобто повністю розкрити злочин, що є необхідною передумовою успішного здійснення правосуддя. Щоб повністю розкрити вчинений злочин, потрібно встановити об'єктивну істину, це, відповідно, і є основним завданням і метою у здійснюваній діяльності суб'єктів доказування. З часом змінюється і вдосконалюється діяльність суб'єктів доказування по процесу доказування в кримінальному судочинстві, її правове регулювання: розширюється коло допустимих слідчих дій, вдосконалюється порядок проведення процесуальних дій, застосування технічних засобів і таке інше, але мета діяльності суб'єктів доказування – встановлення об'єктивної істини – залишається незмінною. Проте, слід зауважити, що доказувальна діяльність в кримінальному процесі не зводиться лише до отримання знань тим чи іншим суб'єктом, але й полягає в такому фіксуванні в процесуальній формі отриманих доказів, яке б забезпечувало можливість впевнитись в їх належності всім суб'єктам кримінально-процесуальної діяльності і створювало б гарантії істинності отриманих знань і зроблених висновків [2, 611 - 621].

Незважаючи на те, що вже тривалий час науковці працюють над проблемою доказування у кримінальному процесі, все ж таки залишається нез'ясованим розуміння поняття «суб'єктів доказування». Загальновизнаним є те, що в процесі доказування беруть участь особи, які відносяться до суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Однак таке визначення не дає уявлення про їх роль у встановленні істини, про їх права і обов'язки в процесі доказування. І тому закономірно виникає питання: хто ж такі суб'єкти доказування? З цього приводу в процесуальній літературі висловлені різні точки зору. Так, В.М. Тертишник та С.В. Слин'юк відзначають: суб'єкти доказування – це ті учасники процесу, на яких покладається обов'язок встановлення об'єктивної істини по справі [6, 55 - 58]. М.С. Строгович, до прикладу, відносить до суб'єктів кримінально-процесуального доказування тільки тих учасників кримінально-процесуальної діяльності, які виконують будь-яку процесуальну функцію (обвинувачення, захист чи вирішення справи). Такими суб'єктами є: суд, прокурор, орган дізнання, обвинувачений, захисник, потерпілий [5, 99]. В свою чергу, С.А. Альперт дотримується протилежної думки та вважає, що поняття «суб'єкти доказування» повинно стосуватися усіх органів та осіб, які наділені правами та несуть встановлені кримінально-процесуальним законом обов'язки у зв'язку з виконанням по даній справі [1, 110-112]. На противагу вище викладеним позиціям В.Д. Адаменко, взагалі відзначає, що суб'єктів доказування не можна називати учасниками процесу, що це є окрема



група, до якої входять особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя та суд, і ці суб'єкти є спеціальними органами, які створені для здійснення процесу доказування, а не для участі у ньому [4, 311 - 319]. Г.Ф. Горський, Л.Д. Кокорева та П.С. Елькінд, мають спільну точку зору на це поняття: до суб'єктів доказування слід віднести посадових осіб та органів, на яких покладено збирання, перевірку та оцінку доказів і обґрунтування рішень, до яких вони приходять в ході кримінально-процесуального доказування, а також інших осіб, які беруть участь в цій діяльності [3, 39 - 47]. Проте, ми вважаємо, що найбільш вдалим розумінням поняття «суб'єктів доказування» є те, що суб'єкти доказування є ті учасники кримінального процесу, на яких покладається обов'язок встановлення об'єктивної істини.

Враховуючи процесуальне положення і призначення в доказуванні окремих учасників судочинства, можна стверджувати, що головними суб'єктами доказування, тобто суб'єктами доказування, на яких покладено обов'язок доказування в кримінальному процесі, є особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор та суд. Стосовно інших учасників процесу доказування, зокрема підозрюваний, обвинувачений, його захисник, обвинувач, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, а також громадяни, підприємства, установи та організації, то доказування є їх правом, а не обов'язком.

Тому, з вище викладеного, стає зрозумілим, що суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, зобов'язані приймати всі передбачені законом засоби для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи, виявляти як обвинувальні, так і виправдувальні, а також обтяжуючі та пом'якшуючі відповідальність обставини. При цьому вони не мають права перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого, при цьому вся діяльність суду, прокурора, слідчого та особи, яка провадить дізнання, направлена на встановлення того, чи вчинено злочин, який саме і хто його вчинив.

#### **Використані джерела:**

1. Альперт С.А. Обвинение в советском уголовном процессе. — Х., 1974.
2. Бойков А.Д., Карпец И.И. Курс советского уголовного процесса: Общая часть. — М.: «Юридическая литература», 1989.
3. Галаган В.І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України: Монографія. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002.
4. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2006.
5. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса и принцип состязательности. — М., 1939.
6. Тертышник В.М., Слинько С.В. Теория доказательств: Учебное пособие. — Харьков: Аранс, 1998.



## **ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОННІСТЮ ТА ОБГРУНТОВАНІСТЮ ПОСТАНОВ ПРО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ТА ВІДМОВУ У ЇЇ ПОРУШЕННІ**

Процесуальна діяльність, пов'язана з прийняттям уповноваженими органами держави рішень про порушення чи про відмову в порушенні кримінальної справи, лише на перший погляд видається простою. Особливого значення набуває у цьому випадку здійснення та реалізація судового контролю за такими рішеннями. Аналіз кримінально-процесуальної літератури дозволяє дійти висновку про те, що дослідженню цього питання і проблемам, що виникають у зв'язку з прийняттям такого процесуального рішення, приділяється мало уваги.

В юридичній літературі питанням, пов'язаним з порушенням та відмовою в порушенні кримінальної справи, присвячені праці М.І. Бажанова, В.П. Бахіна, А.Я. Дубинського, В.С. Зеленецького, З.З. Зіннатуліна, М.В. Жогіна, Л.М. Карнеєвої, Є.Г. Коваленка, Л.М. Лобойка, Є.Д. Лук'янчикова, О.Р. Михайленка, В.А. Михайлова, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, П.П. Підюкова, Д.П. Письменного, В.М. Савицького, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, В.М. Тертишника, Ф.Н. Фаткуліна, В.П. Шибіка, С.А. Шейфера, Н.А. Якубовича та інших.

Захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання заінтересованим особам можливості оскаржити до суду окремі процесуальні дії (бездіяльність) та рішення державних органів та посадових осіб, які здійснюють досудове розслідування справи. Зумовлено це тим, що суд в силу своєї незалежності, відсутності відомчих інтересів у питаннях боротьби зі злочинністю, є найбільш надійним гарантом прав особи, яка потрапляє у сферу кримінального судочинства. Під його контролем досудове слідство стає прозорішим, більш прогнозованим та законним [1, с. 40].

Н.А. Колоколов зазначає, що сучасний кримінальний процес знає два основних різновиду судового контролю: звичайний і оперативний. Звичайний (ординарний) судовий контроль за рішеннями і діями (бездіяльністю) органів досудового розслідування вітчизняному кримінальному судочинству був відомий завжди. Основний недолік даної форми судового контролю полягає в тому, що він здійснюється виключно в режимі постфактум, точніше коли рішення і дії (бездіяльність) вже мали місце в об'єктивному світі. Оперативний судовий контроль за часом максимально наближений до свого об'єкту – рішенням, діям (бездіяльності) відповідних органів. Оперативний судовий контроль може бути двох видів: превентивний і подальший невідкладний. Превентивний судовий контроль за рішеннями і діями органів досудового розслідування здійснюється у випадках, коли по справі існує необхідність обмеження основних конституційних прав особи. Подальший невідкладний судовий контроль проводиться в тому випадку, коли рішення органів досудового розслідування уже прийняті, а процесуальні і слідчі дії вже здійсненні [2, с. 3–4].

Термін “судовий контроль” не визначений у жодному нормативному акті, він є результатом наукової діяльності вчених-правознавців та юристів практики під час підготовки та проведення судово-правової реформи. Суть цього поняття відображається у положенні ст. 55 Конституції України: кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3, с. 92].

Н. Лопаткіна вважає, що судовий контроль на стадії досудового розслідування – це прояв судової влади, який виражається в перевірочних діях з метою забезпечення законності і обгрунтованості рішень і дій органів кримінального переслідування, які обмежують конституційні і інші права і свободи громадян [4, с. 32].

На погляд Н.Г. Муратової та Л.Д. Чулюкіна судовий контроль за кримінальними справами – це багатфункціональна кримінально-процесуальна діяльність суду на

досудовому слідстві, здійснювана у визначених законом процесуальних формах, направлена на реалізацію комплексного інституту судового захисту прав громадян і учасників судового провадження [5, с. 17].

В.А. Яблоков вважає, що судовий контроль за досудовим слідством – це регламентована нормами різних галузей права (міжнародного, конституційного, кримінально-процесуального) діяльність суду, здійснювана в досудових стадіях кримінального процесу, направлена на перевірку законності і обґрунтованості будь-яких процесуальних дій і рішень органів, які здійснюють досудове розслідування злочинів [6, с. 7].

І.Ю. Таричко говорить про те, що в силу своєї специфічності судовий контроль повинен охоплювати особливі суспільні інтереси, що виникають в сфері обмеження прав і свобод особистості, в ході яких його ціль полягала б у максимальному захисті передбачених прав і свобод [7, с. 49].

На нашу думку, під судовим контролем за законністю та обґрунтованістю постанов про порушення кримінальної справи та відмову у її порушенні слід розуміти діяльність суду, направлену на перевірку законності і обґрунтованості дій і рішень державних органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження щодо порушення та відмови в порушенні кримінальної справи, на підставі ініціативи суб'єктів кримінального процесу та осіб, інтересів яких стосується кримінальне провадження.

#### **Використані джерела:**

1. *Маляренко, В.Г. Межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи / В.Г.Маляренко, П.П.Пилипчук // Право України. – 2001. – №4. – С. 39-43*
2. *Колоколов, Н.А. Прекращение незавершенных своевременно оперативных судебно-контрольных производств / Н.А. Колоколов // Уголовный процесс. – 2006. – № 5. – С. 3-9.*
3. *Оліяничук, Ю. Співвідношення судового контролю і функцій органів дізнання, досудового слідства та прокуратури / Ю.Оліяничук // Вісник прокуратури. – 2003. – № 1 (19). – С. 92.*
4. *Лопаткина, Н. Судебный контроль в ходе досудебного производства по уголовному делу / Н. Лопаткина // Законность. – 2002. – № 8. – С.31-34.*
5. *Муратова, Н.Г. Понятие и правовая природа судебного контроля по уголовным делам / Н.Г. Муратова, Л.Д. Чулюкин // Российский судья. – 2004. – № 3. – С.16-17.*
6. *Яблоков, В.А. Реализация судебной власти на досудебных стадиях уголовного процесса России: Автореф. Дисс. канд.юрид.наук. / В.А.Яблоков / 12.00.07. – Самара, 2001. – 28с.*
7. *Таричко, И.Ю. О соотношении прокурорского надзора и судебного контроля в уголовном судопроизводстве России / И. Ю.Таричко // Вестник Барнаульского юридического института. 2004. - №6. – С. 47-52.*



## **ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Питання здійснення криміналістичної класифікації злочинів у сфері господарської діяльності є достатньо новим і дискусійним у криміналістиці. Слід зауважити, що криміналістична класифікація пройшла еволюційний шлях свого становлення і на разі набуває все більшого практичного застосування.

Криміналістична класифікація злочинів, тобто їх систематизація за криміналістично значущими підставами, є необхідною основою для формування криміналістичних характеристик і розроблення обґрунтованих рекомендацій у методиці розслідування злочинів. Розроблення таких рекомендацій передбачає використання диференційованого підходу, зумовленого особливостями роду або виду злочину. Криміналістичні рекомендації не повинні бути абстрактними; необхідно, щоб вони мали певний ступінь упорядкованості і «видову» спрямованість, що дасть можливість широкого її використання в практичній діяльності правоохоронних органів.

Питання класифікації злочинів у сфері господарської діяльності традиційно належать до числа дискусійних. З прийняттям в 2001 р. діючого КК України широкого обговорення у вітчизняній кримінально-правовій доктрині набули питання, пов'язані з виробленням системи класифікації злочинів у сфері господарської діяльності. Аналіз запропонованих вітчизняними науковцями (В.М.Киричко, О.І.Перепелиця, В.Я.Тацій, В.В.Сташис, П.П.Андрушко, С.Д.Шапченко, С.С.Яценко, Н.О.Гуторова, О.Е.Радутний) систем класифікації злочинів у сфері господарської діяльності свідчить, що більшість із запропонованих класифікацій мають виражену кримінально-правову природу, а найбільш дискусійним залишається питання визначення родового об'єкту, залежно від посягання на який відбувається поділ зазначених злочинів на види.

На нашу думку, критерієм поділу злочинів у сфері господарської діяльності на види (групи) має виступати видовий (підгруповий) об'єкт злочинів. В юридичній літературі видовий об'єкт визначається як підгрупа близьких, подібних соціальних благ, що входять у більш широку групу однорідних, однопорядкових цінностей. Видовий об'єкт – це об'єкт виду (підгрупи) дуже близьких за характером злочинів [3, с. 98]. Займаючи проміжне становище між родовим і безпосереднім об'єктами, будучи частиною родового об'єкта і знаходячись з останнім у співвідношенні «вид» – «рід», видовий об'єкт дає змогу виокремити специфічні групи злочинних посягань на близькі, взаємопов'язані соціальні цінності, що в подальшому сприятиме розробленню обґрунтованих криміналістичних рекомендацій у методиці розслідування даних злочинів.

Отже, в залежності від видового об'єкта злочини у сфері господарської діяльності пропонуємо класифікувати наступним чином: 1) злочини проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів (ст.ст. 199, 200, 215, 223, 224 КК); 2) злочини проти системи оподаткування (ст.ст. 204, 212, 212-1, 216 КК); 3) злочини проти системи бюджетного регулювання (ст.ст. 210, 211 КК); 4) злочини проти системи валютного регулювання (ст.ст. 207, 208 КК); 5) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК); 6) злочини проти порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю (ст.ст. 202, 203, 205, 209, 209-1, 213, 214 КК); 7) злочини проти прав і законних інтересів кредиторів (ст.ст. 219, 220, 221, 222 КК); 8) злочини проти добросовісної конкуренції і антимонопольної діяльності (ст.ст. 206, 228, 229, 231, 232, 232-1 КК); 9) злочини проти прав і законних інтересів споживачів (ст.ст. 217, 225, 226, 227 КК); 10) злочини проти порядку приватизації (ст.ст. 233, 234, 235 КК).

Саме такий підхід дозволяє в межах всієї сукупності злочинів, передбачених нормами, об'єднаними у розділі VII Особливої частини КК, виділити окремі групи більш-менш близьких один до одного посягань, які мають спільний для них об'єкт.

Однак слід враховувати, що кримінально-правова класифікація у криміналістиці може бути використана тільки як орієнтуюча основа, загальний принцип розроблення окремих криміналістичних методик. Для методики розслідування окремих видів злочинів важливе значення має розумне сполучення критеріїв кримінально-правового і криміналістичного характеру. Криміналістичні підстави класифікації злочинів повинні бути відповідно значущими і перспективними для розробки криміналістичних методик розслідування злочинів.

З огляду на вищевикладене, найбільш прийнятною, на нашу думку, підставою для групування криміналістичних класифікацій злочинів у сфері господарської діяльності є конкретний склад злочину. В такому випадку модель криміналістичної класифікації виглядатиме наступним чином:

- Класифікації злочинів, пов'язані із суб'єктом злочину, що вчинюються:
  - одноособово та групою;
  - вперше і повторно;
  - особами, що знаходяться в особливому відношенні з безпосереднім об'єктом посягання та такими, що не є в такому відношенні;
  - дорослими злочинцями і неповнолітніми.
- Класифікація злочинів, пов'язаних з об'єктом злочину:
  - за особою потерпілого;
  - за характером безпосереднього предмета посягання;
  - за місцем розташування безпосереднього предмета посягання (за місцем вчинення злочину);
  - за способами і засобами охорони безпосереднього предмета посягання.
- Класифікація злочинів, пов'язаних з об'єктивною стороною злочину:
  - за способом вчинення злочину;
  - за способом приховування злочину, якщо він не входить як складова частина до способу вчинення злочину.
- Класифікація злочинів, пов'язаних із суб'єктивною стороною злочину:
  - вчинені із заздалегідь обдуманим наміром і з наміром, що раптово виник [1, с.326].

Дана модель криміналістичної класифікації є найбільш універсальною, що в повній мірі враховує важливі критерії криміналістичного характеру та є перспективною для подальшого розроблення окремих криміналістичних методик. Адже здійснення криміналістичної класифікації не є самоціллю, оскільки вона повинна виконувати прагматичну функцію – слугувати підставою для побудови системи окремих криміналістичних методик злочинів.

#### **Використані джерела:**

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики. В 3-х томах. – М.: БЕК, 1997. – Т.3: *Криминалистические средства, приемы и рекомендации.* – 453 с.
2. Дудоров О.О. Злочини в сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.
3. Криміналістика: Підручник. / За редакцією П.Д. Біленчука. – К.: Право, 1998. – 320 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. - Харків: Право, 2002. - 496 с.
5. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: Монографія / Кол. авторів: В.Ю. Шенітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель, та ін.; За ред. В.Ю. Шенітька. - Х.: Право, 2006. - 624 с.

## **ІНСТИТУТ МИРОВИХ СУДДІВ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ?**

Багато кому ідея мирових суддів в Україні може видатись неактуальною або й нереальною. Адже вона вимагає багато праці з погляду як конституційної системи правосуддя, так і організаційно-процесуального закріплення цього інституту. Але, якщо ми хочемо, щоб народ повірив у справедливість українського суспільства, держава та громадськість мають подбати про наближення до нього судової влади.

Інститут мирових суддів був включений до проекту Конституції України 1992 року, але потім від нього відмовились. Питання про відродження даного інституту було поставлено тільки на сучасному етапі судово-правової реформи[1,88]. Тим не менше, інститут мирових суддів аналізували багато вітчизняних науковців, розглядаючи історичний та зарубіжний досвід[2,37].

Необхідність впровадження інституту мирових суддів зумовлена, зокрема, з погляду на такий критерій, як доступ до правосуддя[3]. Введення інституту мирових суддів – це реальний шанс зменшити навантаження на місцеві загальні суди, оскільки відносно нескладні (малозначимі) справи та вимоги за невеликою ціною позову можуть бути передані на розгляд мирового суду.

На думку деяких авторів, відсутність, наприклад, відповідальності суддів перед територіальними громадами, є головною причиною неефективності діючих місцевих судів[4,4]. Ця відповідальність - не що інше, як один з елементів інституту мирових суддів.

Найпоширеніша точка зору на природу мирових суддів полягає в тому, що мирові судді є засобом позасудового вирішення спорів, автономним, незалежним від держави інститутом – на зразок третейських судів або медіаторів. Доступність до правосуддя не виключає можливості для особи вирішити свій спір у досудовому або позасудовому порядку. Держава, з огляду на національні правові традиції, конституційно-правові засади, міжнародно-правові договори, повинна сприяти розвитку таких недержавних інституцій, як третейські суди, мирові судді, посередники (медіатори)[5,33] тощо, які допомагають залагодити спір, не доводячи його до суду.

Вільний доступ до правосуддя є конституційним правом особи й основою справедливого судочинства. Важливими принципами вільного доступу до правосуддя здійснюваного мировими судьями мають бути, насамперед, територіально зручне місцезнаходження мирових суддів (рухомість, виїзд судді до зручного для сторін місця вирішення спору тощо), а також невідкладність вирішення спору (уникнення затягування розгляду справи) та інші.

Введення інституту мирових суддів або громадських мирових суддів – це реальний шанс зменшити навантаження на місцеві загальні суди, оскільки відносно нескладні (малозначимі) справи та вимоги за невеликою ціною позову можуть бути передані на розгляд мирового суду.

Запровадження інституту мирових суддів в Україні відповідає тенденціям розвитку суспільства в напрямі побудови правової держави, знаходиться в гармонії з традиціями і світоглядом нашого народу, стало б прогресивним явищем у сфері правосуддя.

Позитив такої моделі мирових суддів – в тому, що її запровадження не вимагає зусиль держави, витрачання державних коштів. При цьому зберігається плюс для тих, хто втратив довіру до державних органів, зокрема, до судів. Проте при запровадженні цієї моделі ускладнюється перевірка діяльності мирових суддів, кваліфікованості вирішення ними справ.

Згідно з другою моделлю – державницькою – мирові судді є складовими системи державних судів зі збереженням всіх вимог, їх прав та обов'язків (яскравий приклад – Російська Федерація). Ця модель видається більш ефективною, оскільки забезпечує

якісніший розгляд справ (адже висувуються певні вимоги до кандидатів у мирові судді), юридичну відповідальність судді за неправильне рішення або ухвалу.

При цьому головним недоліком цієї моделі на сьогоднішній день є те, що запровадження такої моделі не можливе, зважаючи на норми чинної Конституції України щодо судоустрою в державі.

Є ще одна правова позиція, яка по суті є модифікацією перших двох. Йдеться про громадську (від слова «громада» як базового суб'єкта місцевого самоврядування) модель мирових суддів.

В рамках такого підходу можна виділити також два напрямки. Перший – мирові судді – елемент державної судової системи, який, втім, обирається органами місцевого самоврядування. В цьому випадку мирові судді є найнижчою ланкою судової системи, при цьому вони не є членами професійного суддівського корпусу (магістрату) і виконують судові функції тимчасово. Такий підхід поширений в Іспанії, Італії тощо. Хоча формально мирові судді у цих країнах призначаються вищими судовими органами або іншими органами, фактично акти цих органів базуються на відповідних поданнях органів місцевого самоврядування – тобто фактично особу, яка стане мировим суддею в даній адміністративно-територіальній одиниці обирає орган місцевої влади цієї одиниці (муніципальна рада або мер).

Дана модель видається найдоцільнішою, зважаючи на те, що мирові судді, обрані відповідним органом адміністративно-територіальної одиниці, користуються вищим авторитетом та зможуть забезпечити якісніше здійснення функцій. При цьому реально встановити відповідальність мирових суддів перед громадою в особі органів місцевого самоврядування.

Другий підхід – громадські мирові судді – відокремлені від державної системи судів органи в структурі місцевого самоврядування. Відповідно до цієї точки зору, це довірені особи територіальної громади, які обираються сільською, селищною, міською, районною в місті радою за їх згодою, працюють безкоштовно і діють відповідно до чинного законодавства, інших нормативно-правових актів, норм народної моралі з метою позасудового вирішення спорів (конфліктів) та примирення їх сторін. Однозначним плюсом цього підходу є те, що для його практичної реалізації не потрібне внесення змін або прийняття нових законів – це можливо зробити на рівні локальних нормативних актів. Проте компетенція таких мирових суддів буде обмеженою, а тому даний підхід не може вважатися оптимальним.

На сьогоднішній день, зважаючи на чинне законодавство і норми Конституції з питань судоустрою, найбільш реальними для запровадження є модель позасудового розгляду або другий варіант громадської моделі (мирові судді як елемент місцевого самоврядування), оскільки вони не потребують внесення змін до Конституції. Якщо ж відповідні зміни до Конституції будуть внесені, то доцільніше було б запровадити громадську модель у першому варіанті (за зразком іспанської або італійської моделі).

Таким чином, впровадження закону про мирових суддів повинно мати на меті інституціоналізацію мирових суддів, як досудового засобу вирішення спорів або інституту в структурі органів місцевого самоврядування.

#### **Використані джерела:**

1. Кампо В. Чи потрібні нам мирові судді? // *Український юрист*, 2004, № 11 (23). – С. 88.
2. Шигаль Д.А. *Мировий суд і реформування сучасної судової системи України // Сучасні проблеми юридичної науки: стан і перспективи розвитку: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників наукової конференції молодих учених та здобувачів.* – Х., 2005. – с.37-39; Шишкін В.І. *Судові системи країн світу. Навч. посібник. Частина 1.* – К.: Юрінком Інтер, 2001;



3. *Доступ до правосуддя / Право на справедливий судовий процес/ Права людини в Україні – 2006. Доповідь правозахисних організацій. За ред. Є.Захарова. – Харків: Права людини, 2007. – 528 с.*
4. *Гриневецький С. Парадокси місцевого самоврядування // Дзеркало тижня, № 38 (617), 7 жовтня 2006 р. – С. 4.*
5. *Кольченко Ю. Досудове врегулювання спорів та досягнення мирової угоди/ Ю.Кольченко // Інтелектуальна власність. - 2005. - №: 10. - С. 33-36.*



**Реуцький Андрій Володимирович**

*асистент кафедри адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін  
Кримського юридичного інституту Національної юридичної академії України  
ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук*

**Захаров Денис Олександрович**

*доцент кафедри адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін  
Кримського юридичного інституту Національної юридичної академії України  
ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук*

### **КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ОБІГУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК (ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ)**

У криміналістиці питання, пов'язані з вивченням особи злочинця, досить активно розроблялися вченими-криміналістами. У криміналістичному значенні особа злочинця — це система узагальнених ознак, що охоплюють дані демографічного характеру, деякі моральні властивості та психологічні особливості.

Велику роль для криміналістичної характеристики злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток відіграють соціально-демографічні й соціально-психологічні особливості особи злочинця, що вказують на риси останнього, індивідуалізуючи й одночасно характеризуючи його. До них включаються відомості: (а) біографічного, анкетного характеру (стать, вік, національність, освіта, родинний стан, рід занять); (б) відомості, що характеризують прояви особистості в основних сферах діяльності, способі життя (участь у трудовій, громадській діяльності, поведінка в побуті й у вільний час); (в) соціально-психологічного характеру (темперамент, воля, емоції), що накладають відбиток і певним чином регулюють усі прояви особистості.

У числі складових характеристик особи типового злочинця особливе значення мають мотивація й цілеспрямованість злочинної поведінки, мотив якої можна визначити як спонукання, яке є причиною злочинної діяльності і яке сформувалося під впливом будь-яких чинників (зовнішніх або внутрішніх). При розслідуванні злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток ними можуть бути: недосконалість чинного законодавства й наявність у ньому багатьох «лазівок», які використовуються злочинцями, слабка економічна й технічна підготовка працівників правоохоронних органів, жага наживи, корисливість.

Виходячи із загальних положень криміналістичної характеристики, результатів кримінологічних досліджень, можна виділити ті риси особи злочинця, вивчення яких дозволить розробити рекомендації в обранні вірного напрямку розслідування злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток, забезпечити найбільш ефективне проведення слідчих дій.

Основна маса злочинців, які вчиняють злочини цієї категорії мають виверткий розум, їм властиві хитрість, уміння прораховувати свої дії на декілька кроків уперед, використовувати різні обставини для реалізації злочинного задуму, вони здатні до прийняття відповідальних рішень і нетерпимі до втрати соціального статусу. Як правило, такі особи мають високий ранг рефлексії.

Злочини в сфері виготовлення та обігу платіжних карток вчиняють дві групи осіб: (а) працівники банківських установ і процесингових центрів, працівники підприємств, що виготовляють або обслуговують розрахунки платіжними картками (колишні), і (б) сторонні особи.

Перша група характеризується в основному певним посадовим, службовим становищем і, відповідно, має повноваження, можливість доступу до даних про емітовані платіжні картки та їх власників, а іноді й PIN-коди, а значить, може здійснювати злочинну діяльність, виконуючи свої службові обов'язки. Для цих осіб характерні знання нормативних правил, що регулюють обіг платіжних карток, компетентність у питаннях механізму їх випуску й/або обігу, поінформованість про технологію їх виготовлення. Ця група має широкі ділові й особисті зв'язки, володіє важливою інформацією, у тому числі й тією, що становить банківську й комерційну таємницю. Злочинці цієї групи, як правило, раніше не судимі, інакше вони не були б допущені до роботи з платіжними картками і грошовими коштами.

Аналіз узагальнення кримінальних справ про злочини у сфері виготовлення та обігу платіжних карток свідчить, що в більшості випадків (54,81%) використання підроблених платіжних карток безпосередніми виконавцями або пособниками вчинення злочину є особи, до обов'язків яких входить обробка розрахунків платіжними картками. Той факт, що на сьогодні відбувається реорганізація документообігу в фінансово-кредитній сфері, підсилюється боротьба зі злочинами в сфері виготовлення та обігу платіжних карток, їх учинення стало непростим завданням. А це зумовило втягнення в злочинні дії посадових осіб фінансових організацій, а також працівників процесингових центрів, які займаються обслуговуванням обігу платіжних карток. Їх участь у вчиненні злочинів даного виду дозволяє обходити організаційні перешкоди, покликані відгородити сферу безготівкових розрахунків від злочинних посягань.

Другу групу осіб, на відміну від першої, характеризують такі якості, як витонченість і винахідливість у пошуку способів учинення злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток, бажання зайняти більш високе положення в суспільстві й придбати матеріальні блага. Це професіонали своєї справи, уважні, спостережливі й освічені люди. Найчастіше злочинці цієї групи добре поінформовані про використовувані засоби захисту платіжних карток взагалі та про конкретні банки, зокрема. Їм добре відомий правовий аспект їх злочинної діяльності — способи й методи роботи правоохоронних органів, відповідальність за вчинювані діяння. Останнім часом серед осіб цієї групи збільшується частка комп'ютерних злочинців.

Представники обох груп у своїй переважній більшості високоосвічені (близько 60%): мають вищу економічну, технічну або юридичну освіту й відрізняються від інших правопорушників наявністю спеціальних знань, а в окремих випадках — професійною підготовленістю. Освіту злочинці одержують не тільки в навчальних закладах, а й у кримінальному середовищі (придбання злочинних навичок в організованих злочинних групах і співтовариствах, навчання потенційних злочинців на спеціалізованих сайтах і форумах, присвячених вчиненню злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток). Узагальнення практики підтверджує таку тенденцію: чим витонченіше способи злочинів, тим відносно вищий освітній рівень осіб, які їх вчиняють.

Серед злочинців, які вчиняють розглядувані злочини, переважають чоловіки — 80,77%, однак останнім часом активізувалися й жінки, що пов'язано з професійною орієнтацією деяких спеціальностей і робочих місць для на жінок.

Узагальнення кримінальних справ свідчить, що 82% злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток вчиняються за попередньою змовою групою осіб, нерідко з розгалуженими міжрегіональними, а іноді й міжнародними зв'язками. При цьому організатор практично ніколи невідомий другорядним членам злочинної групи, і лише йому відомі всі особи, які беруть участь у злочинах. Кожному члену групи відомий тільки спільник, який безпосередньо контактує з організатором, а іноді тільки його ім'я, номер мобільного телефону або його e-mail, чи номер ICQ.

Характеристика типової для даного виду злочинів особи допомагає висунути версії про мотив, мету, спосіб вчинення і приховування злочину, місце знаходження шуканих об'єктів і т. д. Кореляційні залежності такого елемента криміналістичної характеристики, як особа злочинця, можуть мати різні напрями: «сліди злочину — спосіб його вчинення — злочинець», «місце й обстановка вчинення злочину — злочинець», «час вчинення злочину — злочинець». При цьому треба відзначити що такі зв'язки, є підсумками так званої не обрахованої статистики, тобто результатом узагальненого досвіду, власного і стороннього, не є твердими й однозначними. Вони можуть бути багатосторонніми, мати певну варіантність, де ті чи інші напрями, що найбільше наближають до істини, призводять до важливих результатів.



**Фаль Леся Василівна**

*студентка 4 курсу юридичного факультету  
Тернопільського національного економічного університету*

### **АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ І ЗНАЧЕННЯ СЛОВЕСНОГО ПОРТРЕТУ У КРИМІНАЛІСТИЦІ**

Серед криміналістичних методів, які використовуються для виявлення та розкриття злочинів, значну роль відіграють засоби збирання та використання інформації про ознаки зовнішності людини. У сучасній криміналістиці є актуальною задача ідентифікації особистості за зовнішністю людини – фотопортретом або словесним описом, складеним свідком. Використання даного методу провадиться з метою розшуку безвісти зниклих осіб, злочинців, що переховуються від слідства, встановлення особи невпізнаних трупів, ідентифікації людини, створення автоматизованих банків даних, організації оперативних і криміналістичних обліків.

Метою даної статті є аналіз актуальних проблем теорії та практики застосування методу словесного портрету.

Проблематиці криміналістичного дослідження інформації про ознаки зовнішності особи у різні часи приділяли увагу такі відомі вчені в галузі криміналістики та судової медицини як М. Бокаріус, М. Герасимов, С. Потапов, М. Салтевський, М. Терзієв, В. Шепітько та ін.

Уперше термін «словесний портрет» був запропонований у 80-х роках XIX ст. французьким антропологом А. Бертильйоном – начальником бюро судової ідентифікації Паризької префектури [2,148]. А. Бертильйон писав: «Словесний портрет – це ретельний опис індивідуума, зроблений спеціально з метою його розшуку та упізнання... Мова йде щодо точного опису зовнішності у термінах і формах, настільки незаперечних та точних, як судова фотографія у профіль та анфас» [3 ,137]. Науковець також запропонував описувати анатомічні ознаки, що характеризують зовнішню будову тіла, а також його фізіологічну діяльність. При цьому першу групу ознак назвав анатомічними, а другу – функціональними.

Український науковець Ю.Машошин визначає словесний портрет як опис конструкцій людини та притаманних їй супутніх елементів, що здійснюється з криміналістичною метою шляхом розробленої термінології. При цьому під описом розуміють не лише результат, а й процес, що збігається з поняттям словесного портрету як методу. Словесний портрет становить собою не що інше, як модель прояву системи властивостей людини. Ця модель постійно доповнюється новими зв'язками та відношеннями, є динамічною, вона постійно уточнюється й модернізується у процесі практичного використання положень словесного портрету і як методу, і як категорії, і як описування [4;15].

На наш погляд, найбільш вдале визначення словесного портрету запропоноване Белкиним Р.С, котрий вважає, що словесний портрет - це система описування зовнішності

людини з метою її розшуку та ідентифікації за зовнішніми ознаками. Застосовується даний метод у криміналістичній реєстрації, для розшуку злочинців, котрі переховуються, та осіб, які зникли безвісти, в ході експертного ототожнення живих осіб та трупів [1,213].

Використання словесного портрету полягає у визначенні комплексу оперативно-розшукових заходів, у процесі яких з його допомогою можна встановити особу невідомого шляхом портретної ідентифікації [ 2,148]. Якщо ідентифікацію проводять оперативні співробітники або інші особи за їх дорученням, то вона має оперативний характер і її результати не можуть бути використанні як судові докази, але за допомогою ідентифікації за словесним портретом у процесі оперативно - розшукової діяльності нерідко встановлюється особа злочинця, підозрюваного, свідка, потерпілого, очевидця.

М.Терзієв зазначав, що, як і в інших випадках криміналістичної ідентифікації, ототожнення особи за ознаками зовнішності базується на встановленні індивідуальної сукупності ознак, що була б неповторна. Така неповторність залежить, по-перше, від частоти вияву кожного з елементів, що входять до сукупності, по-друге, від достатньої кількості таких елементів [ 6,13].

Суттєву розшукову та ідентифікаційну цінність мають так звані особливі прикмети і помітні ознаки, до яких слід віднести різні розмірні невідповідності частин тіла людини, колірні аномалії, тілесні нарости, шрами й інші різко виражені відхилення від норми. У процесі складання орієнтувань слід уникати вказівок на середні характеристики, ретельно редагувати текст, за необхідності забезпечувати його рисованими, композиційними або фотопортретами.

Для криміналістичних цілей індивідуальність, відносна усталеність і рефлекторність є основними властивостями ознак зовнішності людини, що дають змогу проводити її ідентифікацію. Повнота та достовірність передачі зовнішності людини на об'єктивних відображеннях визначається якістю копіювальних матеріалів, умовами виготовлення відображень, можливостями застосування технічних засобів і т.д., що необхідно врахувати в процесі криміналістичної ідентифікації. Цей окремий вид ідентифікаційних досліджень полягає в аналізі та порівнянні зовнішніх прикмет особи й їх відображення на фотографічних знімках, відеографічних матеріалах із застосуванням спеціальних методик зіставлення, суміщення, графічного малювання тощо [ 5,131].

Основними формами використання суб'єктивних портретів у процесі розшуку обвинувачених є такі: ознайомлення із суб'єктивними портретами особового складу органів внутрішніх справ; демонстрація цих портретів по телебаченню; розміщення суб'єктивних портретів на інформаційних стендах «Їх розшукує міліція»; зіставлення даних портретів із фотографіями осіб певних категорій, які містяться в картотеках.

Певною мірою реалізація методу словесного портрета знайшла своє місце у практиці фотокомпозиційного зображення людини. Метод виготовлення портретів злочинців за свідченнями очевидців із фрагментів фотографій був запропонований у 1952 р. П. Шабо. Надалі техніка виготовлення фотокомпозиційних портретів неодноразово модифікувалася. Однак сьогодні системи створення фотороботів усе ще засновані на плоских зображеннях і не дають повного уявлення про особу, яка перебуває в розшуку. Процес створення фотороботів стане значно ефективнішим, якщо впізнавачеві буде надаватись можливість огляду особи з будь-якого ракурсу, не обмеженого положеннями «анфас» і «профіль». Використання стерео-сприйняття для створення фотороботів наблизить цей процес до реальних умов, за яких спостерігався розшукуваний, і посилить ефективність процесу пошуку та впізнання [7]. Використання високопродуктивних і загальнодоступних установок стереоскопічного зображення та сприйняття, створення системного й прикладного програмного забезпечення, спеціалізованого для завдань моделювання і візуалізації об'ємних фотороботів, дозволить істотно підвищити ефективність відтворення реальних людей, необхідного для подальшої успішної організації розшуку.

Отже, метод словесного портрету є одним із найефективніших способів виявлення і розкриття злочинів, з використанням даної методики складаються розшукові орієнтування, в яких детально й водночас якомога стисло описуються ознаки зовнішності розшукуваного,

характеристики його особливих прикмет, що дає змогу особам, які здійснюють розшук, створити і запам'ятати уявний образ особи, яка переховується від органів слідства та суду чи становить оперативний інтерес.

#### **Використані джерела:**

1. *Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия*. – М., 1997. – 342 с.
2. *Бригинець І. Поняття і сутність методу словесного портрета та його значення у практичній діяльності правоохоронних органів// Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №6. – 210 с.*
3. *Bertillon A. Identifikation antropometrique, instruction signaetiques*. – Milan, 1883.
4. *Машошин Ю.П. Функциональные признаки человека( информативность и использование в расследовании преступлений): Дис. ... канд.юрид. наук . – К., 1985. – 259 с.*
5. *Начитайло І. Сутність і завдання судово – портретної ідентифікаційної експертизи // Підприємництво, господарство і право. – 2009. - №1. – 170с.*
6. *Терзиев Н.В. Криминалистическое отождествление личности по признакам внешности*. – М., 1956. – 271с.
7. *Разработка и создание системы распознавания лиц с помощью объемных фотороботов на основе общедоступных установок виртуальной реальности [Электронный ресурс]. – Режим доступа :<http://www.icpt.su/fl=321&doc=959.htm>.*



**Шандула Олександр Олексійович**

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.*

### **НАГАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В нашій країні громадяни мають право на те, щоб їхні права і свободи, що закріплені в Конституції, ефективно захищалися державою. Одним із державних органів, на який покладено цей обов'язок, є прокуратура. В зв'язку з цим реформування органів прокуратури на сучасному етапі розвитку державності України займають одне із первісних місць. Одним із головних завдань, що стоять перед законодавцем, це досягти значного підвищення ефективності прокурорської діяльності, щоб органи прокуратури максимально сприяли досягненню поставлених перед завдань. Підхід до цієї проблематики, на нашу думку, має бути комплексним і потребує детальної розробки. Крім цього, буде доречним використання рекомендацій міжнародних організацій щодо підвищення ефективності судової влади з урахуванням прокурорської специфіки.

В зв'язку з розробкою проблем підвищення ефективності прокурорської діяльності ми звернулися, зокрема, до таких міжнародно-правових актів, як Рекомендація № R (94) 12 Комітету міністрів державам-членам щодо незалежності, ефективності й ролі суддів, що прийнята Комітетом міністрів 13 жовтня 1994 року, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, що прийняті в 2000-му році та деякі ін.

Так, наприклад, виходячи з того, що кримінальне судочинство відіграє ключову роль у правовому захисті громадян при гострій необхідності посилення боротьби зі злочинністю Комітет Міністрів РЄ постійно рекомендує державам — членам підсилювати ефективність національних систем судочинства, значну роль в якому відіграють органи прокуратури, оскільки активно сприяють винесенню судами законних і обґрунтованих рішень, що в свою чергу неможливе без постійного прагнення прокурорів і слідчих прокуратури до підвищення ефективності своєї діяльності.

Термін «ефективність» походить від латинського слова «effectus», що в перекладі означає результат, наслідок будь-чого, будь-яких дій, причин, а ефективний (effectivus) означає ефект, що дає, але не будь-який, а намічений заздалегідь; корисний, діючий, що

приводить до потрібних результатів; звідси ефективність — це результат цілеспрямованої дії.

Одним із центральних завдань, що стоять перед теорією та практикою, є визначення критеріїв ефективності прокурорської діяльності.

На наш погляд, основними критеріями ефективної роботи прокуратури є: 1) чіткість формулювання завдань, що мають бути досягнуті під час виконання конкретної задачі; 2) ступінь досягнення поставлених завдань, що поставлені як для виконання конкретного завдання органами прокуратури, так і перед правоохоронними органами в цілому; 3) час, витрачений на виконання поставленої задачі (в порівнянні із запланованим часом); 4) обсяг дій, що виявилися безрезультатними під час виконання конкретної задачі.

Шляхами підвищення ефективності прокурорської діяльності може стати застосування 3-го принципу Рекомендації № R (94) 12 Комітету міністрів державам-членам щодо забезпечення належних робочих умов. Серед них:

прийом на роботу достатньої кількості прокурорських працівників і організації відповідної підготовки (стажування молодих працівників, подальше підвищення кваліфікації тощо);

забезпечення такого статусу й винагороди прокурорів і слідчих прокуратури, що був би розмірний їхньому професійному авторитету й рівню відповідальності;

с) створення чіткої системи службового росту для наймання й закріплення здатних працівників;

д) забезпечення належного допоміжного персоналу й устаткування, зокрема, для автоматизації діловодства й обробки даних, для того щоб прокурори й слідчі могли ефективно й оперативно виконувати свої обов'язки;

е) вживання відповідних заходів, в тому числі й прийняття відповідно законодавства для чіткого визначення та передачі скарг і звернень громадян й юридичних осіб для розгляду за належністю з метою запобігання виконання прокуратурою, не властивих їй функцій та скорочення надмірного робочого навантаження на прокурорських працівників.

Крім цього, на сьогодні занепокоєння викликає якість підтримання державного обвинувачення в суді, яка є першою серед функцій прокуратури, що закріплені в статті 121 Конституції України.

Як свідчить вивчення матеріалів практики, прокурори, прокурори-керівники дуже рідко підтримують державне обвинувачення по складним кримінальним справам, ще менше беруть участь (чи є присутніми) під час виконання цієї функції підлеглими працівниками прокуратури. Це призводить до того, що контроль вище стоячих прокурорів в цій сфері прокурорської діяльності за нижчестоящими здійснюється формально, тільки за доповідними записками останніх.

Опитані нами працівники прокуратури скаржаться 1) на перевантаження прокуратури іншими, не властивими їй задачами, наприклад, великим надходженням скарг, значна кількість яких, по-перше, не знаходить свого обґрунтування, а по-друге, мала б розглядатися в судових органах; 2) значним одержанням із вище стоячих прокуратур завдань щодо проведення перевірок дотримання та застосування законів різними об'єктами, по результатам більшості яких слід було б доповісти ще «вчора»; 3) брак кадрів, а саме помічників прокурорів, за якими можна було б закріпити обов'язок підтримання державного обвинувачення в судді, та ін.

Для забезпечення безпеки працівників органів прокуратури варто приймати всі необхідні заходи, наприклад, обов'язкова присутність охорони в приміщенні органів прокуратури або надання міліцейського захисту прокурорам і слідчим прокуратури, які можуть стати або є об'єктами серйозних погроз.

Підсумовуючи вище зазначене, вважаємо за необхідне: По-перше, вирішувати питання судово-правової реформи комплексно, враховуючи проведення необхідних змін у діяльності усіх правоохоронних органів, а не тільки судових. По-друге, проводити судову реформу та її законодавче забезпечення системно та синхронізовано. По-третє, привести функціональне призначення прокуратури і статус прокурорів у відповідність до міжнародних



стандартів. По-четверте, головною функцією прокуратури визнати кримінальне переслідування. По-п'яте, представництво інтересів громадян або держави в суді потребує чіткого визначення в законі конкретних підстав і приводів реалізації повноважень прокурора з виконання цієї функції.



**Шафран Марко Григорович**  
*студент 4 курсу юридичного факультету*  
*Тернопільського національного економічного університету*

## **ПОНЯТТЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЇЇ КЛАСИФІКАЦІЯ**

Вогнепальна зброя — це пристрій, в якому для вильоту кулі з каналу ствола використовується енергія хімічного розкладу вибухових речовин. Загальний критерій визначає цільове призначення зброї — "у боротьбі знищувати живу силу і технічні споруди". Згідно з цим за конструкцією зброєю можна вважати будь-який предмет, котрий має вражаючу властивість [5, 344].

Для пострілу потрібний заряд, що складається з вибухової речовини (пороху) і снаряда (кулі, шроту). Сучасна ручна вогнепальна стрілецька зброя буває одно- та багатозарядною: першу після кожного пострілу потрібно перезаряджати вручну, а друга має спеціальний пристрій (магазин, барабан), в якому вміщується кілька готових зарядів (це прискорює стрільбу).

Існує альтернативне визначення: вогнепальна зброя — зброя, конструктивно призначена для механічного враження цілі на відстані снарядом, що одержує направлений рух у стволі за рахунок енергії вибухових речовин та має достатню вражаючу здатність. Достатньою вражаючою здатністю снаряду є його питома кінетична енергія, величина якої на відстані 1 метра від дульного зрізу має бути рівна чи більша за 0,5 Дж/мм<sup>2</sup>.

Вогнепальна зброя згідно з Інструкцією про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів (Інструкція МВС №622) вважається зброя, в якій снаряд (куля, шрот тощо) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші). До вогнепальної зброї відноситься (нарізна воєнних зразків, несучасна стрілецька, спортивна, навчальна, вихолощена, мисливська нарізна і гладкоствольна зброя), та бойові припаси до неї.

Вогнепальною зброєю предмет може бути за таких умов:

для метання снаряду використовується енергія, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху та ін.);

2) наявність ствола — порожнистої трубки для спрямування снаряду і спалення вибухової речовини, при чому один кінець ствола герметично закривається при пострілі;

3) наявність пристрою для запалювання снаряду — вибухової речовини;

4) достатня вражаюча дія снаряду;

5) достатня міцність конструкції предмету — зброї.

Для пострілу потрібний заряд, що складається з вибухової речовини (пороху) і снаряду (кулі, шроту).

Засоби вибуху (вибухові пристрої, боєприпаси) при їх застосуванні викликають термічні (вогневі) дії, аналогічні дії порохового заряду у вогнепальній зброї. Тому вибухові пристрої можна віднести до класу вогнепальної зброї, хоча деякі її ознаки відсутні стосовно вибухових пристроїв, наприклад ствол, прицільний пристрій.

Вогнепальну зброю класифікують так:



- за цільовим призначенням — бойова (гвинтівки, карабіни, автомати, пістолети, револьвери, рушніці гладкоствольні спеціального та бойового призначення тощо), мисливська (рушніці різних систем, мисливські карабіни, штуцери), спортивна (тренувальна та цільова зброя — дрібнокаліберні гвинтівки, спортивні пістолети);
- залежно від її призначення для використання відповідними суб'єктами – військового призначення, службову, цивільну;
- за ступенем автоматизації — неавтоматична, автоматична, самозарядна;
- за способом заряджання — казнозарядна, дульнозарядна;
- за кількістю стволів — одно-, дво- та багатоствольна;
- за кількістю зарядів — одно- та багатозарядна;
- за конструктивними особливостями ствола — гладкоствольна, нарізна, гладконарізна (з парадоксом);
- за калібром — малокаліберна (до 6,5 мм), середнього калібру (6,5-9 мм) та великокаліберна (понад 9 мм);
- за типом механізму – гнітова, кременева, капсульна, зброя під унітарний набій;
- за способом виготовлення — заводська, кустарна (виготовлена майстром-зброярем або спеціалістом у кустарних умовах, без дотримання встановлених стандартів і, як правило, невеликими партіями) та саморобна (виготовляється, як правило, з наявних матеріалів, а інколи із частковим застосуванням окремих частин заводського виготовлення);
- за особливістю конструкції — стандартна, нестандартна та атипова.

Кожен вид зброї має специфічну конструкцію, що відповідає її цільовому призначенню; спільними ознаками є ствол, ударно-спусковий механізм (пристрій для запалювання вибухової речовини) і пристрій для закривання каналу ствола.

За видами вогнепальної зброї розрізняють револьвери, пістолети, пістолети-кулемети, карабіни, гвинтівки (штурмові і снайперські), кулемети [3].

Важливе значення для визначення поняття вогнепальної зброї та її класифікації на законодавчому рівні має проект Закону України “Про обіг зброї невійськового призначення”, що є результатом напрацювань попередніх проектів законодавчих актів, покликаних регулювати відносини в сфері використання та обігу вогнепальної зброї. Адже в Україні досі не існує закону, який би регулював правовідносини, що виникають при обігу в Україні зброї та боєприпасів до неї і спрямованого на захист життя та здоров'я, прав і свобод громадян, усіх форм власності, охорону громадського порядку і природних ресурсів, а також зміцнення міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю та незаконним обігом зброї. Наразі даний вид відносин регулюється виключно інструкцією МВС.

#### **Використані джерела:**

1. Інструкція МВС «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів» - затверджена наказом МВС 21 серпня 1998 р. № 622.
2. Криміналістика (криміналістична техніка). П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. — К.: МАУП. — 2001
3. Легендарное огнестрельное оружие — <http://www.legendary-arms.ru/>
4. Матеріал з Вікіпедії вільної енциклопедії — [http://uk.wikipedia.org/wiki/Вогнепальна\\_зброя](http://uk.wikipedia.org/wiki/Вогнепальна_зброя)
5. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник: У 2-х ч. Ч.1. — Х.: КонСУМ, Основа, 1999. — 416 с.



## **ПІДСТАВИ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Під час провадження досудового слідства або судового розгляду справи трапляється так, що дивне поведження фігурантів справи змушує слідчого або суддю замислитися над питанням осудності таких осіб, яке можна вирішити лише на підставі висновку судово-психіатричної експертизи (надалі – СПЕ).

Для призначення СПЕ необхідно скласти постанову із зазначенням підстав її призначення [1, ст. ст. 130, 196]. Існують і випадки обов'язкового призначення цієї експертизи [1, ст. 76 ч. 1 п. 3)]

В якості підстав призначення судової експертизи можна розглядати наявну необхідність дослідження за допомогою спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять таку інформацію про обставини справи, що має доказове значення. [2, 6 – 7]. Під час досудового слідства призначення будь-якої експертизи, у тому числі і судово-психіатричної, є доречним тільки тоді, коли у слідства вже є достовірні факти про злочинну подію і зібрано достатньо інформації про підозрюваного або обвинуваченого.

З огляду на наведене, підстави призначення СПЕ розглядають у двох аспектах: формальному та фактичному.

У якості фактичних підстав найчастіше виступає неадекватна поведінка особи, яка перебуває під слідством, або вже знаходиться у статусі підсудного.

Неадекватна поведінка у розумінні кримінального законодавства – це вольова ознака неосудності особи, яка характеризується нездатністю особи адекватно регулювати власну поведінку шляхом здійснення (або нездійснення) конкретних вчинків [3, 56 – 57].

Неадекватна поведінка у розумінні кримінально-процесуального законодавства – це така поведінка підозрюваних, обвинувачуваних, підсудних та інших учасників кримінального процесу, завдяки якій в органів дізнання, слідства і суду виникає сумнів щодо психічного здоров'я цих осіб, а також можливого висновку про необхідність застосування медичних заходів стосовно них.

Неадекватна поведінка у розумінні судової психіатрії і криміналістики – це хворобливе, незвичне поведження обвинуваченого у період слідства чи у суді, коли він перестає відповідати на запитання чи відповідає невлад, бурхливо реагує на окремі зауваження чи запитання, неадекватно сприймає конкретну ситуацію, а також поведінка, яка не адекватна ситуації під час проведення судових або слідчих дій. [4, 154].

Проте, неадекватність поведінки є не тільки узагальнюючим поняттям, а й індивідуальною рисою, характерною для конкретної особи. Неадекватну поведінку особи можна викликати штучно, наприклад, свідомо спровокувати особу. Тому, приймаючи рішення про призначення судово-психіатричної експертизи, слідчий має звернути увагу ще й на те, яким саме способом особа вчинила злочин, чим вона пояснює свої протиправні дії. Так, відсутність достатніх мотивів злочину, безглузде поведження правопорушника під час вчинення злочину, а також особлива жорстокість й тяжкість злочину найчастіше свідчить про наявність у злочинця психічного розладу, але це припущення можна остаточно підтвердити тільки завдяки висновкам експертів. Слід уточнити, що безглуздим поведженням слід вважати таку поведінку, що не має у своїй основі будь-яких мотивів і оцінюється суспільством як неприйнятна.

Формально-юридичними підставами для призначення судово-психіатричної експертизи вважаються відомості про те, що:

особа перебувала або перебуває під наглядом психоневрологічного або наркологічного диспансері;

особа визнавалась по іншій справі неосудною та перебувала на примусовому лікуванні;

особа була звільнена від служби в армії у зв'язку з психічним розладом, навчалася у школі для розумово відсталих;

особі притаманні такі особливості поведінки, які розглядаються свідками як прояви психічних розладів;

особа перенесла захворювання головного мозку або тяжкі соматичні захворювання, які супроводжуються психічними порушеннями [2, 208 – 209].

Наведена нами класифікація не є вичерпною, оскільки підстави призначення СПЕ можна згрупувати за різними критеріями. Так, за ступенем обґрунтованості мотивувальної частини постанови про призначення експертизи, Первомайський В.Б. виділяє наступні категорії: 1) мотивування повністю відсутнє; 2) мотивування має формальний характер; 3) неповне мотивування [5, 134 – 158].

Аналізуючи наведені класифікації необхідно зазначити, що вірно визначені підстави призначення експертизи є запорукою достовірних експертних висновків.

Таким чином, на основі проаналізованого нами матеріалу, можна дійти висновку, що наявність лише формальних, або лише фактичних підстав призначення судово-психіатричної експертизи не виправдовує проведення такої експертизи, тоді як посилення на існування і формальних, і фактичних підстав у комплексі дозволяє характеризувати рішення про призначення СПЕ як безсумнівне й обґрунтоване.

#### **Використані джерела:**

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України. – Затверджений Законом від 28.12.60 р. № 1000-05 // ВВР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.*

2. *Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / За заг. ред. В. Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010 – 440 с.*

3. *Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник / Отв. редактор д.ю.н., проф. Е. Л. Стрельцов. – Х.: ООО «Одиссей», 2006. – 720 с.*

4. *Білецький Є. М., Білецька Г. А. Судова медицина та судова психіатрія. Навчальний посібник. – Х.: Одиссей, 2008. – 200 с.*

5. *Первомайский В. Б. Невменяемость. – К., 2000. – 320 с. [Электронный ресурс] // Режим доступа к изданию / <http://www.psychiatry.ua/books/insanity/>*



## ЗМІСТ

### **Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.**

|                                                                                                                                                                           |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Андрусяк Г.М.</i> Відмежування перевищення меж необхідної оборони та афекту (сильне душевне хвилювання) .....                                                          | 4  |
| <i>Аніщук В.В.</i> Необхідна та уявна оборона: спільні та відмінні риси .....                                                                                             | 6  |
| <i>Бережний Д.С.</i> Визначення змісту формулювання “виконання службового або громадського обов’язку”, яке вживається в п. 8 ч. 2 ст. 115 КК. ....                        | 8  |
| <i>Бойчук Т.В.</i> Проблема обрання моделі ювенальної юстиції .....                                                                                                       | 10 |
| <i>Брутчикова А.В.</i> Объективные признаки уклонения от уплаты сумм налогов, сборов (статья 243 Уголовного кодекса Республики Беларусь) .....                            | 12 |
| <i>Волкотруб С.Г.</i> Допит дітей в домашніх умовах .....                                                                                                                 | 14 |
| <i>Герасимчук Л.В.</i> Порівняльно-правовий досвід реалізації кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх на прикладі Великобританії, Росії та України ..... | 16 |
| <i>Голдзіцька О.К.</i> Органи юстиції в Україні: минуле і сучасне .....                                                                                                   | 18 |
| <i>Жариловская М.С.</i> Криминализация общественно-опасных деяний в сфере осуществления трансплантационных мероприятий .....                                              | 20 |
| <i>Захарчук В.М.</i> Відповідальність за самовільне захоплення земельної ділянки за радянським кримінальним законодавством .....                                          | 22 |
| <i>Ігнат’єва Н.В.</i> Кримінально-правова охорона сім’ї за часів Давньої Русі .....                                                                                       | 24 |
| <i>Канцір В.С.</i> Терористична діяльність як загроза національній безпеці держави .....                                                                                  | 25 |
| <i>Кин’єв А.Ю.</i> Особый вид картелей – сговоры на торгах .....                                                                                                          | 27 |
| <i>Козич І.В.</i> Класифікація кримінально-правової політики .....                                                                                                        | 30 |
| <i>Ключко Д.С.</i> Личность преступника в уголовно-правовом аспекте .....                                                                                                 | 31 |
| <i>Кобільник Р.І.</i> Характеристика та особливості суб’єкту порушення законодавства про бюджетну систему України .....                                                   | 33 |
| <i>Ковалевський Д.О.</i> Кримінально-правове значення провокації хабара при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності .....                                     | 35 |
| <i>Ковбасюк Д.І.</i> Международная борьба с проявлениями расизма и расовой дискриминации .....                                                                            | 36 |
| <i>Крапчатова И.Н.</i> Преступления против правосудия: спорные вопросы классификации ..                                                                                   | 38 |
| <i>Кузин С.С.</i> Обеспечение прав граждан в деятельности органов ФСБ России .....                                                                                        | 40 |
| <i>Лановенко І.І.</i> Захист довкілля як кримінологічна проблема .....                                                                                                    | 42 |
| <i>Лінов В.М.</i> Здоров’я особи як об’єкт кримінально-правової охорони .....                                                                                             | 44 |
| <i>Мангур Р.В.</i> Щодо доцільності кримінально-правового та кримінологічного дослідження давання хабара .....                                                            | 45 |
| <i>Марєєв В.В.</i> Систематизація норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочинні посягання на права пацієнта в сфері здійснення медичної діяльності ..... | 47 |
| <i>Мельничук Т.В.</i> Криміногенні ризики постіндустріального суспільства .....                                                                                           | 49 |
| <i>Мигалевич В.В.</i> Значення покарання у підвищенні ефективності боротьби з корупцією ..                                                                                | 51 |
| <i>Митрофанов І.І.</i> Проблеми класифікації кримінально-правових норм .....                                                                                              | 53 |
| <i>Мицкевич Е.В.</i> Понятие уменьшенной вменяемости: признаки и критерии .....                                                                                           | 55 |
| <i>Нікіфорова Т.І.</i> Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання призначення покарання із врахуванням обставин, що його пом’якшують .....                         | 56 |
| <i>Нерсисян А.С.</i> Економічна злочинність: проблеми праворозуміння .....                                                                                                | 58 |
| <i>Павлова О.В.</i> Смертна кара. Вседозволяючий гуманізм чи жорстке порушення прав людини .....                                                                          | 60 |
| <i>Парахневич В.С.</i> Сроки лишения свободы: вопросы правового регулирования и применения .....                                                                          | 61 |
| <i>Петришак А.Я.</i> Проблеми помилок пов’язаних з кваліфікацією злочинів та шляхи їх запобігання .....                                                                   | 63 |
| <i>Підвальна Є.З.</i> Запровадження ювенальної юстиції в європейських країнах та США .....                                                                                | 65 |

|                                                                                                                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Подлипский Д.В.</i> Признаки организованной группы: сравнительно-правовой анализ .....                                                                                    | 67  |
| <i>Рахатко Ю.Т.</i> Соотношение общественно опасных последствий с иными признаками состава преступления .....                                                                | 69  |
| <i>Русак А.Н.</i> Условия правомерности обоснованного риска при оказании медицинской помощи .....                                                                            | 71  |
| <i>Сапожнікова О.Є.</i> Проблеми кваліфікації злочину, спільно вчиненого особами, з яких тільки одна досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність ..... | 73  |
| <i>Сілаєв С.О.</i> Роль тотожності епізодів злочинної діяльності в юридичній конструкції продовжуваного злочину .....                                                        | 75  |
| <i>Феделеш М.І.</i> Проблемні питання розуміння корисливого мотиву: теорія і практика .....                                                                                  | 77  |
| <i>Харко Д.М.</i> Про кримінологічні особливості «білокомірцевої» злочинності .....                                                                                          | 79  |
| <i>Холоднюк С.С.</i> Актуальные проблемы предотвращения преступности .....                                                                                                   | 81  |
| <i>Чен І.В.</i> Проблема кримінальної відповідальності за рейдерство .....                                                                                                   | 82  |
| <br><b>Кримінальний процес. Криміналістика. Судова експертиза.</b>                                                                                                           |     |
| <i>Бей О.О.</i> Загальні положення тактики допиту .....                                                                                                                      | 85  |
| <i>Верховлюк О.І.</i> Роль суду в захисті прав та законних інтересів особи у кримінальному судочинстві .....                                                                 | 86  |
| <i>Воловод К.А.</i> Деякі проблеми підтримання прокурором державного обвинувачення в суді .....                                                                              | 87  |
| <i>Гловук І.В.</i> Співвідношення понять "обвинувачення" та "кримінальне переслідування" ..                                                                                  | 88  |
| <i>Гуржій С.Є.</i> Щодо визначення строків затримання підозрюваного у кримінальному процесі України .....                                                                    | 89  |
| <i>Зварич Р.М.</i> Поняття та значення криміналістичного почеркознавства .....                                                                                               | 90  |
| <i>Іваненкова Н.М.</i> Участь адвоката в допиті свідка: практичне правозастосування .....                                                                                    | 92  |
| <i>Капліна О.В.</i> Межі допустимості аналогії у кримінальному процесі .....                                                                                                 | 93  |
| <i>Кашка О.С.</i> Відповідність повноважень суду апеляційної інстанції принципу змагальності .....                                                                           | 95  |
| <i>Кіцен Н.В.</i> Загальні умови провадження як ознака стадії кримінального процесу .....                                                                                    | 97  |
| <i>Клімова Т.В.</i> Слідчі помилки .....                                                                                                                                     | 98  |
| <i>Ковальчук Н.Р.</i> Криміналістичні аспекти використання детектора неправди .....                                                                                          | 101 |
| <i>Коліщак С.М.</i> Оскарження до суду постанов про закриття кримінальної справи .....                                                                                       | 102 |
| <i>Кравчук О.В.</i> Аналіз актуальних напрямів досліджень в галузі криміналістики з питань інтелектуальної власності .....                                                   | 104 |
| <i>Крушинський С.А.</i> Проблема рівноправності сторін обвинувачення і захисту в збиранні доказів як елементу змагальності у кримінальному судочинстві .....                 | 106 |
| <i>Меланчук А.В.</i> Проблеми визначення поняття «суб'єктів доказування» у кримінальному процесі .....                                                                       | 108 |
| <i>Нетребя Н.</i> Поняття та значення судового контролю за законністю та обґрунтованістю постанов про порушення кримінальної справи та відмову у її порушенні .....          | 110 |
| <i>Овчинников М.О.</i> Проблемні питання криміналістичної класифікації злочинів у сфері господарської діяльності .....                                                       | 112 |
| <i>Падюкова Ю.В.</i> Інститут мирових суддів: пошук оптимальної моделі? .....                                                                                                | 114 |
| <i>Реуцький А.В., Захаров Д.О.</i> Криміналістична характеристика злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток (особа злочинця) .....                             | 116 |
| <i>Фаль Л.В.</i> Актуальні аспекти і значення словесного портрету у криміналістиці .....                                                                                     | 118 |
| <i>Шандула О.О.</i> Нагальні питання реформування прокурорської діяльності .....                                                                                             | 120 |
| <i>Шафран М.Г.</i> Поняття вогнепальної зброї та її класифікація .....                                                                                                       | 122 |
| <i>Янішевська К.О.</i> Підстави призначення судово-психіатричних експертиз .....                                                                                             | 124 |

## Наукове видання

### **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:**

*Збірник тез міжнародної наукової конференції*

*«Дев'ять осінніх юридичних читань»*

*(м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року):*

*у 4-х частинах*

### **ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА:**

Кримінальне право

Кримінологія

Кримінально-виконавче право

Кримінальний процес

Криміналістика

Судова експертиза

Підписано до друку 02.11.2010 року. Формат 60х90 1/16.

Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний. Папір офсетний.

Облік. друк арк. 8,0. Умовн. друк. арк. 11,11

Наклад 125 прим. Зам. № 482

Комп'ютерне складання — *Сапотницький Д.О.*

Відповідальний за випуск — *Сапотницький Д.О.*

### **Видавництво Хмельницького університету управління та права**

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення

України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,

виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8

Тел.: (0382) 71-80-80

Ел. адреса: [nauka@univer.km.ua](mailto:nauka@univer.km.ua)

[www.univer.km.ua](http://www.univer.km.ua)